

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ОДСЕК ЗА ПСИХОЛОГИЈУ



**РИГИДНОСТ – ДЕФИНИЦИЈЕ И РЕЛАЦИЈЕ СА  
СУБЈЕКТИВНИМ БЛАГОСТАЊЕМ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

**Ментор**

**Проф. Др Душанка Митровић**

**Кандидат**

**Бојана Граховац**

Нови Сад, 2020.

# УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ

## ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

### КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИЈСКА ИНФОРМАЦИЈА

Редни број: РБР	
Идентификациони број: ИБР	
Тип документације: ТД	Монографска документација
Тип записа: ТЗ	Текстуални штампани материјал
Врста рада (дипл., маг., докт.): ВР	Докторска дисертација
Име и презиме аутора: АУ	Бојана Граховац
Ментор (титула, име, презиме, звање): МН	Душанка Митровић, редовни професор, Одсек за психологију, Филозофски факултет у Новом Саду
Наслов рада: НР	Ригидност- дефиниције и релације са субјективним благостањем
Језик публикације:	Српски (ћирилица)

ЛП	
Језик извода: ЛИ	Српски/енглески
Земља публикавања: ЗП	Србија
Уже географско подручје: УГП	Војводина
Година: ГО	2020.
Издавач: ИЗ	Ауторски репринт
Место и адреса: МА	Нови Сад, Др Зорана Ђинђића 2

Физички опис рада: ФО	-Уводни део (6 поглавља), Метод (5 поглавља), Резултати (3 поглавља), Дискусија  -148 страница  - Табела 16, Графикона 3  - Референци 116
--------------------------	---

	- Прилога 3: упитници, резултати (нормалност и поузданост скала), факторска структура упитника РИГ2
Научна област: НО	Психологија
Научна дисциплина: НД	Психологија личности
Предметна одсредница, кључне речи: ПО	Ригидност, нетолеранција на неизвесност, потреба за личном структуром, субјективно благостање, психолошка флексибилност
УДК	159.923.
Чува се: ЧУ	Библиотека Одсека за психологију, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду
Важна напомена: ВН	
Извод: ИЗ	Појам ригидности је један од најстарије изучаваних појмова у психологији, један од ретких који се изучава у готово свакој психолошкој дисциплини. Проблематика истраживања ригидности потиче из различитог дефинисања концепта, различитих начина његове операционализације и инструмената који се користе у истраживањима. Са намером да се неке од наведених замерки превазиђу, основна сврха истраживања са једне стране укључује истовремено испитивање различитих

	<p>операционализација ригидности јединственом батеријом инструмената, а са друге стране испитивање односа различитих аспеката ригидности из угла Теорије субјективног благостања, једне од најактуелнијих теорија из позитивне психологије данас. Ригидност је дефинисана као свако понављање и устаљен начин било размишљања, било доживљавања себе и околине или реаговања на различите стимулусе из спољашњег окружења. „Шаблони“ се испољавају у свим контекстима функционисања особе, при чему их она не мења чак ни када се средина промени. Испитивање односа овако дефинисане ригидности са сродним конструктима (нетолеранцијом на неизвесност, потребом за личној структуром, отвореношћу према искуству) предствала први циљ спроведеног истраживања. Други циљ истраживања односио се на повезаност различитих концепата ригидности са субјективним благостањем и психолошком флексибилношћу. Трећи циљ истраживања односи се на испитвање доприноса особина личности на однос између ригидности, субјективног благостања и психолошке флексибилности. Коришћени инструменти у истраживању су: <i>Упитник ригидности РИГ2 (Граховац и сар., 2011)</i>, <i>Скала личне потребе за структуром ПНС (Personal Need for Structure Scale, Thompson et al., 1989)</i>, <i>Упитник нетолеранције на неизвесност ИУС</i></p>
--	---

(*Intolerance of Uncertainty Scale: Freeston et al., 1994; адаптирани на српски Сокић, Самац, Бошковић и Мухић, 2012, краћа верзија*), *Упитник за процену базичних димензија личности Великих пет плус два, краћа верзија - ВП+2 (Смедеревац и сар., 2010)*, *Упитник прихватања и акције ААQ2 (Acceptance and Action Questionnaire II, Bond i Hayes, 2005, српска верзија)*, *Кратка скала субјективног благостања КСБ (Јовановић и Брдарих, 2008)*. Узорак чини 768 припадника опште популације (71,1% женског пола) старости од 18 до 80 година, а просечна старост износи 34 године. Део узорка чине студенти Филозофског и Економског факултета Универзитета у Новом Саду, испитивани методом папир-оловка, а други део узорка је прикупљен путем интернета и социјалних мрежа, методом снежне грудве. Свеукупно посматрано, резултати ове студије потврђују изнесене хипотезе у раду и сугеришу неколико закључака: *Прво*, ригидност је мултидимензионалан конструкт. Различите, уже дефинисане операционализације концепта ригидности (ригидност, нетолеранција на неизвесност, лична потреба за структуром, отвореност према искуству) су у међусобном корелацијском односу. *Друго*, неки аспекти ригидности су у позитивном, а други у негативном односу са индикаторима субјективног благостања. Додатно, нису сви аспекти ригидности повезани са свим мерама

	<p>субјективног благостања. Повишена бихевиорална ригидност и чежња за структуром доприносе израженијем позитивном ставу према животу, док интерперсонална ригидност и инхибиторна анксиозност негативно предвиђају како позитиван став према животу и позитиван афективитет, тако и психолошку флексибилност. Свака од шест мера ригидности (интерперсонална ригидност, бихевиорална ригидност, чежња за структуром, суочавање са недостатком структуре, проспективна анксиозност, инхибиторна анксиозност) показала се значајном за предвиђање бар неког аспекта субјективног благостања. Најконзистентнијим предикторима субјективног благостања показале су се интерперсонална ригидност и инхибиторна анксиозност, а резултати генерално сугеришу добру предиктивну моћ наше операционализације ригидности у предикцији субјективног благостања. <i>Треће</i>, особине личности и самостално и у интеракцији са различитим концептима ригидности остварују допринос субјективном благостању. Добијени резултати указују на то да су неуротицизам, екстраверзија и отвореност према искуству најважније димензије за процену позитивног афективитета и позитивног става према животу. Висок неуротицизам доприноси нижем позитивном ставу према животу и</p>
--	--

	<p>позитивном афективитету (самостално и у интеракцији са проспективном анксиозношћу), а висока екстраверзија (самостално и у интеракцији са бихевиоралном ригидношћу) и отвореност према искуству (самостално и у интеракцији са проспективном анксиозношћу) позитивно доприносе когнитивној и афективној компоненти субјективног благостања. Виши скорови на екстраверзији и неуротицизму (самостално и у интеркацији са инхибиторном анксиозношћу) доприносе израженијој психолошкој нефлексибилности, при чему је изостао допринос отворености према искуству, иако је у корелацијским испитивањима отвореност била у негативном односу са психолошком нефлексибилношћу. Ово би говорило у прилог томе да иако су екстравертније особе срећније, то не значи и да су флексибилније у сагледавању догађаја, као и да интелектуална отвореност не говори у прилог повећања самосвесности које се постиже кроз дубље (интроспективно) процесуирање информација неопходно за повећање капацитета за „ступање у садашњи моменат без одбрана“. Импликације добијених резултата су теоријске и практичне. Теоријска значајност рада огледа се у предлогу теоријског оквира за даља испитивања појма ригидности. Практична употреба добијених резултата могла би да се огледа пре свега у клиничком (дијагностичком) раду, у саветодавном раду у</p>
--	--



	саветовалиштима за децу и родитеље, у психотерапијском раду и саветодавном раду у организацијама.
Датум прихватања теме од НН већа:  ДП	
Датум одбране:  ДО	
Чланови комисије:  (име и презиме / титула / звање / назив организације / статус)  КО	председник:  члан:  члан:

## University of Novi Sad

### Key word documentation

Accession number:  ANO	
Identification number:  INO	
Document type:  DT	Monograph documentation

Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	PhD thesis
Author: AU	Bojana Grahovac
Mentor: MN	Dužanka Mitrović, Full Professor, Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad
Title: TI	Rigidity- definitions and relations with subjective well-being
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	eng. / srp.
Country of publication: CP	Serbia
Locality of publication: LP	AP Vojvodina
Publication year: PY	2020.
Publisher: PU	Author's reprint

Publication place:  PP	Novi Sad, Dr Zorana Đinđića 2
------------------------------	-------------------------------

Physical description:  PD	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Introduction (6 chapters), Method (5 chapters), Results (3 chapters), Discussion</li> <li>-148 pages</li> <li>- Table 16, Graph 3</li> <li>- References 116</li> <li>- Annex 3: questionnaires, results (normality and reliability of scales), factor structure of the RIG2 questionnaire</li> </ul>
Scientific field  SF	Psychology
Scientific discipline  SD	Personality psychology
Subject, Key words  SKW	Rigidity, intolerance of uncertainty, personal need for structure, subjective well-being, psychological flexibility

UC	159.923.
Holding data: HD	Department of Psychology's Library, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad
Note: N	
Abstract: AB	<p>Rigidity is one of the oldest psychological constructs, studied in almost every psychological subdiscipline. Difficulties in research of rigidity arise from different definitions, operationalizations and instruments used in various studies. Attempting to overcome main critiques of previous rigidity research, the main purpose of the study includes simultaneous exploration of various operationalizations of rigidity, using a complex battery of instruments. In addition, the purpose of the study includes exploration of relations of various aspects of rigidity within the framework of theory of subjective well-being. We defined rigidity as any repetition and any fixed mode of thinking, self and environment perceiving or reacting to different external stimuli. These "patterns" manifest in every area of person's functioning, and maintain unchanged even when the environment changes. The first aim of the study was to examine relations between our operationalization of rigidity with similar constructs (intolerance of uncertainty, need for</p>

personal structure, openness to experience). The second aim of the study was to examine how different concepts of rigidity are related to subjective well-being and psychological flexibility. The third aim of the study was to examine the contribution of personality traits to the relationship between rigidity, subjective well-being and psychological flexibility. Data was gathered using following instruments: *Rigidity questionnaire RIG2* (Grahovac et al., 2011), *Personal Need for Structure Scale PNS* (Thompson et al, 1989), *Intolerance of Uncertainty Scale, IUS*, Freeston et al., 1994; *serbian adaptation, short version* (Sokić, Samac, Bošković & Mihić, 2012), *Big Five plus Two Questionnaire VP+2, short version* (Smederevac et al., 2010), *Serbian adaptation of Acceptance and Action Questionnaire II AAQ2*, (Bond & Hayes, 2005), *Short subjective well-being scale* (Jovanović & Brdarić, 2008). The sample consisted of 768 participants from general population (71,1% female), age – ranging 18-80, with average age of 34 years. Part of the sample consists of students of Faculty of Philosophy and Faculty of Economy of University of Novi Sad, using the paper-pencil method; the second part of the sample was gathered via internet and social networks, using the snowball method. Overall, the results confirm the hypotheses presented in the paper and suggest several conclusions. First, rigidity is a multidimensional construct. Different narrower operationalizations of rigidity (rigidity, intolerance of uncertainty, personal

need for structure, openness to experience) are intercorrelated. Second, some aspects of rigidity are in a positive, while other aspects of rigidity are in a negative relationship with subjective well-being. In addition, not all aspects of rigidity showed a significant relationship with all measures of subjective well-being. Higher behavioral rigidity and need for structure contribute to more positive attitude towards life. Interpersonal rigidity and inhibitory anxiety reduced positive attitude towards life, positive affectivity and psychological flexibility. Each of the six measures of rigidity (interpersonal rigidity, behavioral rigidity, need for structure, coping with the lack of structure, prospective anxiety, and inhibitory anxiety) was a significant predictor of some aspect of subjective well-being. Interpersonal rigidity and inhibitory anxiety were the most consistent predictors of subjective well-being. In general, our operationalization of rigidity showed high predictive power for subjective well-being. Third, personality traits contribute to subjective well-being, both independently and in interaction with different concepts of rigidity. Results showed that neuroticism, extraversion and openness to experience were the most important dimensions for positive affectivity and positive attitude towards life. High neuroticism contributed to a lower positive attitude towards life and lower positive affectivity (independently and in interaction with prospective anxiety), and high extraversion (independently and in

	<p>interaction with behavioral rigidity) and openness to experience (independently and in interaction with prospective anxiety) contributed positively to cognitive and affective components of subjective well-being. Higher extraversion and neuroticism (independently and in interaction with inhibitory anxiety) contributed to psychological inflexibility. Openness to experience was not a significant predictor of psychological inflexibility, even though correlation analysis previously showed a significant negative relationship. These results suggest that although individuals with high extraversion are happier, they are not more flexible in their perception of events. Intellectual openness does not seem to increase self-awareness obtainable through deeper (introspective) information processing necessary for expansion of capacity to “contacting the present moment and establishing self - as - process skills“. Theoretical implications of our study include the proposal of theoretical framework for further research on the concept of rigidity. Practical implications of our results could be used in the field of clinical psychology, psychological counseling and psychotherapy, and organizational psychology.</p>
<p>Accepted on Scientific Board on:  AS</p>	
<p>Defended:  DE</p>	

Thesis Defend Board:  DB	president:  member:  member:
--------------------------------	--



## САДРЖАЈ

УВОД	19
I Ригидност у контексту различитих аспеката психолошког функционисања	22
1. Ригидност као димензија индивидуалних разлика	22
2. Ригидност, социјални ставови и социјално понашање	25
3. Ригидност и когнитивно функционисање	26
4. Ригидност и саветовање	28
5. Развојни аспекти ригидности	29
6. Ригидност и образовање	30
7. Ригидност и психологија интелигенције/развојни поремећаји	31
8. Ригидност и неуропсихологија	32
9. Ригидност и понашање у организацији	32
10. Ригидност и понашање животиња	33
11. Ригидност и психопатологија	33
12. Ригидност и психотерапија	35
II Дефиниције и схватања ригидности	37
1. Дефиниције ригидности	37
2. Схватања ригидности	38
2.1 Кателова теорија ригидности	39
2.2 Метастудије и мере ригидности	42
III Ригидност и сродни концепти	51
1. Лична потреба за структуром	52
2. Нетолеранција на неизвесност	54
3. Отвореност према искуству	56
IV Конструкција скале ригидности	57
V Субјективно благостање	64
VI Проблем истраживања	69

МЕТОД	71
I Циљеви истраживања	71
II Хипотезе истраживања	71
III Узорак	72
IV Инструменти коришћени у истраживању	73
V Процедура истраживања	75
РЕЗУЛТАТИ	75
I Дескриптивни показатељи скала	75
II Предиктивни допринос мера ригидности у објашњењу мера субјективног благостања	79
1. Предикција позитивног афективитета	79
2. Предикција позитивног става према животу	81
3. Предикција психолошке флексибилности	83
III Модераторски утицај димензија личности	84
1. Модерација односа између мера ригидности и позитивног афективитета	85
2. Модерација односа између мера ригидности и позитивног става према животу	88
3. Модерација односа између мера ригидности и психолошке флексибилности	89
ДИСКУСИЈА	91
ЛИТЕРАТУРА	103
ПРИЛОЗИ	112
I Упитници коришћени у истраживању	113
II Резултати (нормалност и поузданост скала)	119
III Факторска структура Упитника ригидности РИГ2	143

## УВОД

Ригидност је један од најстаријих психолошких конструката чије је систематско испитивање почело још крајем 19. века (Schultz & Searleman, 2002), а њеним изучавањем су се бавили великани попут Р. Катела, Е. Брунsvик, В. Цејмса, К. Левина, А. Лукинса, М. Рокејца, Ч. Спирмана и Л. Терстона. И после 100 година истраживања још увек постоје многе нејасноће како у дефинисању самог конструкта, тако и у начинима његовог мерења, због чега је овај конструкт још увек атрактиван истраживачима из различитих психолошких дисциплина и различитих делова света (објављене студије психолога из Африке, Кине, Источне Европе, Индије, Јапана, Мексика, Русије, Пакистана, С.А.Д.-а, Западне Европе, према Шулцу и Сирлеману, Schultz & Searleman, 2002). Оливер и Фергусон (Oliver&Ferguson, 1951) сматрају да постоји конфузија у употреби овог термина и описују како се овај феномен може испитивати на различитим нивоима менталног функционисања, при чему претпостављају могућност постојања генералне ригидности, емоционалне ригидности, ригидности у ставовима и слично; које, по њиховом мишљењу, не морају бити повезане, те предлажу експериментална испитивања овог феномена на различитим нивоима менталног функционисања. У прегледним чланцима о ригидности аутори Шила Чаун (Chown, 1959) и Шулц и Силерман (Schultz & Searleman, 2002), износећи мноштво резултата испитивања ригидности различитим инструментима, закључују да је ригидност мултидимензионалан конструкт и да га је неопходно разложити на једноставније концепте, што, чини се, данас и јесте истраживачки тренд, па се уместо ригидности говори о отворености према искуству, нетолеранцији на неизвесност, нетолеранцији на двосмисленост, потреби за когнитивном јасноћом, потреби за једноставном структуром и сл.

У периоду од 1967. до 1998. године појам ригидности се нашао у 1733 наслова или апстракта; док је од 1990. до 1998. године коришћен у апстрактима 494 објављене студије и то у следећим контекстима (Табела 1): мускуларна ригидност, перцептивна ригидност, ригидност ставова, бихевиорална ригидност, детерминанте ригидности, ригидност као предикторска варијабла, ригидност у понашању животиња, ригидност у организацијском процесу, мерење ригидности-теорије (Schultz & Searleman, 2002). Проучавајући типове поменутих студија види се да је појам ригидности коришћен у различитим психолошким субдисциплинама:

1. Психологија личности
2. Социјална психологија
3. Когнитивна психологија
4. Саветовање
5. Развојна психологија
6. Психологија образовања
7. Психологија интелигенције
8. Неуропсихологија
9. Понашање у организацији
10. Понашање животиња
11. Психопатологија
12. Психотерапија

**Табела 1**

*Категоризације студија ригидности спроведене од 1990.-1998. године (Schultz & Searleman, 2002)*

<b>Тема</b>	<b>Број чланака</b>
<b>Мускулаторна ригидност</b>	<b>189</b>
(укључујући Паркинсонову болест и кататонију)	
<b>Ригидност у перцепцији</b>	<b>39</b>
- дубина/покрет	35
- ригидност у селф-перцепцији	4
<b>Ригидност ставова</b>	<b>33</b>
- култура	10
- полана улога/идентитет	7
- ставови о науци	5
- променљивост ставова	4
- ставови о каријери	4
- политички ставови	3
<b>Бихевиорална ригидност</b>	<b>63</b>
- породице и улоге	19
- патологија и терапија	32

- решавање проблема	7
- учење	3
- повреде мозга	2
<b>Детерминанте ригидности</b>	<b>32</b>
- године	6
- ретардација	8
- схизофренија	7
- искуство	4
- аутизам	3
- стрес	2
- опсесивно-компулсивни поремећај	2
<b>Ригидност као предиктор:</b>	<b>78</b>
- поремећаја исхране	7
- депресије/суицидалности	7
- деликвенције	3
- механизма превладавања (copyng)	3
- здравог понашања (пр. пушење)	4
- креативности	3
- хиперкинетског поремећаја	3
- злостављања деце	3
- академског успеха	3
- остало	42
<b>Ригидност у понашању животиња</b>	<b>5</b>
<b>Ригидност у организацијском процесу</b>	<b>5</b>
<b>Мерење ригидности/теорије</b>	<b>26</b>
<b>Остало</b>	<b>24</b>
<b>Укупно</b>	<b>494</b>

Од 1999 до 2020 године појам ригидности се нашао у 639 наслова или апстракта, у категорији целих чланака 566 пута, док је постављен као кључна реч од стране аутора 90 пута у објављеним чланцима (WoS), када се претражује база података у терминима „ригидност, психологија“.

Имајући у виду да се различите психолошке субдисциплине баве испитивањем ригидности, са једне стране смо сматрали да је неопходно представити овај појам из угла сваке од њих, а са друге стране, да је потребно фокусирати се на одређени теоријски оквир. Направљен је Упитник ригидности (РИГ2) који је задаван у више студија (Граховац 2011, 2012 и у овој), а како не постоји актуелан и општеприхваћен теоријски оквир изучавања ригидности, сматрали смо да адекватан теоријски оквир даје Теорија субјективног благостања, као једна од најактуелнијих у испитивањима задовољства животом. Дакле, у нашим истраживањима, ригидност смо посматрали из угла менталног здравља (које се данас дефинише кроз одуство симптома психопатологије и присуство индикатора задовољства животом, Diener, 1984, Keyes, 2005) а у студији је испитиван однос нашег инструмента са другим сличним конструктима који се данас изучавају под светлом ригидности (чиме је испитивана хипотеза о мултидимензионалности конструкта) са једне стране, као и повезаност Упитника ригидности са индикаторима субјективног благостања, са друге стране.

## **I Ригидност у контексту различитих аспеката психолошког функционисања**

### **1. Ригидност као димензија индивидуалних разлика**

Резултати неких студија (Cowen & Thompson, 1951; Schmidt и сар., 1954, Fisher & Fisher, 1955) указују да је ригидност генерални фактор у организацији и функционисању личности. Ковен и Томсон (Cowen & Thompson, 1951) су је дефинисали као генерални фактор који се испољава у свим аспектима особиног понашања, односно претпоставка је да се особа на сличан начин понаша приликом активације различитих психичких функција: перцепције, решавања проблема, емотивног реаговања, моторике итд. Надаље, резултати истраживања (Cowen & Thompson, 1951) показују да фактори личности повезани са Ајнстелунг ригидношћу (Einstellung ригидност се односи на изградњу сета (обрасца) код испитаника после чега му се износи проблемска ситуација чије је најбоље решење неко друго од оног које он очекује, Luchins, 1951, према Chown, 1959) - као контраст са флексибилношћу, укључују: ограничену продуктивност и маштовитост; смањену снажљивост; неспособност сагледавања компликованих релација и конструктивног интегрисања; генерализовану супресију емоционалног

испољавана са истовременим уважавањем богате унутрашње креативности и интеракције са спољашњом реалношћу; неспособност и неодлучност у упуштању у психолошки нове ситуације, комбиновану са осећајем неизвесности и летаргије у оваквим ситуацијама; тенденцију ка напуштању ситуације када она постане тешка; ограничену сферу интересовања и функционисања; сиромашно социјално окружење.

Ејнсворт (Ainsworth, 1959) сматра да је ригидност у решавању проблема црта личности, што не потврђује истраживање Ковена, Винера и Хеса (Cowen, Wiener & Hess, 1953); док Блум (Blum, 1959) износи становиште да је психолошка ригидност важан фактор личности који ограничава мишљење, креативност и решавање проблема, као и да чини предиспозицију особе да буде пријемчива за расистичку идеологију, предрасуде и ауторитарност. Резултати лонгитудиналане студије (Viek, 1997) спроведене на узорку 87 парова близанаца од њиховог раног до касног одраслог доба (године 33-73) показује да је у временском периоду од 28 година ригидност задовољавајуће стабилна ( $r=.46$ ) док су екстраверзија и неуротицизам високо стабилни у времену (екстраверзија  $r=.70$ , неуротицизам  $r=.64$ ). Стабилност у времену фактора ригидности-флексибилности потврђује и истраживање Шеја (Schaie и сар., 1991) спроведно на узорку од 837 испитаника у временском периоду од седам година. Ригидност се често спомиње у контексту перфекционизма, чији се екстремни скорови повезују са неким психопатолошким категоријама (поремећаји исхране, депресија, суицидалност). Ансел и сар. (Ansell и сар., 2008) износе да су перфекционизам и ригидност кључни за равој опсесивно-компулзивног поремећаја и компулзивног преједања. Ферари и Мауц (Ferrari & Mautz, 1997) добијају да су флексибилност ставова и моторно-когнитивна ригидност значајни предиктори само-оријентишућег перфекционизма (очекивања од себе), док је само флексибилност ставова значајан предиктор социјално прописаног перфекционизма (очекивања значајних других), при чему ниједна мера ригидности није значајан предиктор перфекционизма усмереног на друге (очекивања везана за друге).

Данас се у истраживањима углавном испитује повезаност ригидности са димензијама личности Петофакторског модела или модела Великих пет, без претходног дефинисања ригидности у домену психологије личности, али се она ипак највише повезује са скалом Отворености према искуству (Schultz & Searleman, 2002, Rottenbacher, 2012). Истраживања указују и на повезаност ригидности са савесношћу што би могло да указује на нека позитивна својства ригидности. Могуће је да су истрајност и доследност у понашању (као део Савесности) оно што карактерише и ригидне особе, а доводи до

остварења циљева које особа себи поставља. Надаље, могуће је да је управо овај аспект ригидности оно што потпомаже добро ментално функционисање, што резултати неких студија потврђују (McCarthy, 2008). Истраживање (Duberstein, 1995) у којем је коришћен метод психолошке аутопсије над особама које су извршиле суицид показује да су ове особе имале виши степен неуротицизма него контролни испитаници истих година, као и да су старије особе које су извршиле суицид имале ниже скорове на димензији отвореност према искуству него млађе особе са извршеним суицидом и нормални испитаници. Како и сам аутор наводи, у литератури се често спомиње да неуротицизам и негативан афективитет доприносе развоју психопатологије, док је димензија отворености према искуству релативно занемарена у оваквим анализама.

У нашим истраживањима (Граховац, 2011, 2012) су такође добијене значајне повезаности ригидности (упитник РИГ1, Граховац, 2011) са базичним димензијама личности из простора упитника Великих пет плус два (Смедеревац и сар., 2010). Резултати су, наиме, показали да су ригидне особе склоне песимизму, незадовољству (високи скорови на неуротицизму), да су истрајне у остварењу својих циљева, али је могуће и да оптерећују друге сопственим перфекционизмом те да с тога имају проблеме у интерперсоналном функционисању (високи скорови на савесности), уз доживљај себе као зле и опасне особе (високи скорови на негативној валенци). Ове особе су конзервативног духа и тешко се привикавају на било какве промене (нижи скорови на отворености према искуству). У истраживању спроведеном на клиничком и некличком узорку, када су изолована два фактора ригидности (интерперсонални и бихевиорални, упитник РИГ2, Граховац, 2012), резултати су указали на модераторски утицај особина личности на повезаност старости и ригидности; особине личности су искључиле предикторски значај димензија афективног везивања, када је као критеријум коришћена интерперсонална ригидност, док се за бихевиоралну ригидност као једини значајан предиктор показала димензија негативна валенца (Граховац, 2012). Интерперсонална ригидност (упитник РИГ2) је карактеристична за особе које су непоуздане, не остварују своје идеје и циљеве (ниска савесност); које су “тешке”, наметљиве, несарадљиве и непријатељски се понашају према другима (висока агресивност), поготово уколико припадају клиничкој популацији.



## 2. Ригидност, социјални ставови и социјално понашање

У оквиру Социјалне психологије најчешће се ригидност доводила у везу са ауторитарном личношћу, антидемократским тенденцијама и етноцентризмом (Rokeach, 1948., Јаничић и сар., 2005, Требјешанин, 2018). Од објављивања *Ауторитарне личности* (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson & Sanford, 1950) публиковано је више од 2000 студија које су се бавиле поменутиим конструктом (Norris, 2005). Адорно и сарадници наводе да је „један од најпервазивнијих формалних аспеката организације личности код особа склоних екстремним предрасудама ригидност“ (Schultz & Searleman, 2002), а Данкен и Петерсон (Duncan & Peterson, 2014) износе да су нетолеранција на двосмисленост и когнитивна ригидност увек имале централну улогу у дискусијама о ауторитарности. Други истраживачи ипак наводе да нема емпиријских потврда за овакво становиште и да је неоправдано да се ови појмови изједначавају. Истраживања показују да су повишени скорови на ауторитарности позитивно повезани са ригидношћу само у стресним ситуацијама (Christie, 1993; Schultz & Searleman, 2002). Резултати неких истраживања указују на позитивну повезаност ригидности са предрасудама и етноцентризмом (Rokeach, Reichard према Cowen & Thompson, 1951). У истраживању Мереска и сарадника (Meresko и сар., 1954) показано је да су ригиднији студенти били подложнији прихватању антидемократске и фашистичке идеологије (мада се ауторитарност спомиње и у оквиру других политичких идеологија, нпр. Стаљиновог комунизма, Norris, 2005). Ротенбахер (Rottenbacher, 2012) у својим истраживањима добија резултат да једини директан утицај на политички конзерватизам остварује нетолеранција на двосмисленост, а да су десничарски ауторитаризам и оријентација социјалне доминације варијабле које изражавају интензивнији политички конзерватизам; док се когнитивна ригидност изражава интензивније кроз нетолеранцију на двосмисленост и потребу за когнитивним затварањем. Аутор надаље износи податке о повезаности политичког конзерватизма, когнитивне ригидности и добронамерног-непријатељског сексизма. На непријатељски сексизам утичу десничарски ауторитаризам, оријентација социјалне доминације и нетолеранција на двосмисленост, док са друге стране на добронамерни сексизам утичу десничарски ауторитаризам и оправдавање неједнакости. Мушкарци су постизали више скорове на непријатељском сексизму, на супрот женама које су исказивале виши степен на једној од три димензије добронамерног сексизма. Ван Хил и сарадници (Van Hiel и сар., 2016) пак износе

результате мета-анализе студија да се самоописним техникама које мере ригидност и нетолеранцију на неизвесност добија већа повезаност са десничарским ставовима него када се користе бихевиоралне мере ригидности и нетолеранције на неизвесност.

Момировић и Хошек су (према Јаничић и сар., 2005) у својој анализи показали да постоји “посебан фактор конативне ригидности дефинисан потешкоћама да се промене програми понашања у складу са променама реалне физикалне и, нарочито, социјалне средине”. Утицај средине, односно културе, добијен је и у Ејнсвортовој истраживању (Ainsworth, 1959) које је спроведено над средњошколцима претежно припадницима племена Ганде који похађају четири школе различите по нивоу социјализације (енглески и афрички тип школе). Резултати студије показују да су особе које су мање социјализоване више ригидне, као и да стрес појачава испољавање ригидности. Добијени подаци су истовремено поткрепили идеју да се ригидност у мишљењу може смањити специфичним тренингом о флексибилним методама сагледавања проблема.

### **3. Ригидност и когнитивно функционисање**

Ван Ден Бос (Van Den Bos, 2018) тенденцију ка црно-белом мишљењу третира као крутост мисли, односно когнитивну ригидност. Такав когнитивни стил се манифестује у решавању не-социјалних задатака, евидентан је у социјалној ригидности која се изражава у особиним уверењима и њеној потреби за социјалном структуром, повезан је са потребом особе да се заштити од нежељених мисли, затим са потребом да зна и разуме ствари, што се понекад изражава кроз илузије, и додаје како све ово може кулминирати ригидном радикализацијом која се манифестује у радикалним понашањима.

Круглански и Вебстер 1996. године (Kruglanski & Webster, према Duncan & Peterson 2014; Leone и сар., 1999) дефинишу потребу за когнитивном јасноћом (need for cognitive closure, NFC) као тежњу појединца за непоколебљивим одговором на постављено питање и аверзију ка неизвесности, а сачињавају је нетолеранција на неизвесност и когнитивна ригидност. У својим истраживањима су добили повезаност ове скале са ауторитаризмом (Адорнова Ф скала), нетолеранцијом на неизвесност и догматизмом. Сумовска и Косовска потребу за когнитивном јасноћом третирају као мотивациону ригидност (Szumowska & Kossowska, 2017) и у свом истраживању су тестирале улогу мотивационе ригидности у руковању задацима са ирелевантним прекидима и

мултитаскинг перформансама. Препоставили су да, иако је повезана са ригидним когнитивним стилем, потреба за когнитивном јасноћом може побољшати мултитаскинг перформансе захваљујући фокусираности на главни циљ задатка. Дакле, идеја је да ће потреба за когнитивном јасноћом бити везана за ниже ангажовање у задацима који нису повезани са циљем главног задатка, и тиме довести до бољег учинка на мултитаскинг перформансама. Резултати су подражали хипотезе аутора, показујући да је потреба за когнитивном јасноћом била негативно повезана са бројем одговора на нерелевантне прекиде задатака, и позитивно са мултитаскинг перформансама. Додатна студија је показала да постоји позитиван индикректан ефекат потребе за когнитивном јасноћом на мултитаскинг учинак посредован од стране мањег ангажовања у задацима прекида. Овај ефекат је био значајан за тешке, али не и за једноставније задатке подржавајући претходне налазе да су прекиди више ометајући за сложене, него за једноставне задатке. Резултати сугеришу да би боље фокусирање на циљеве главног задатка и мањи ангажман у прекидима могао бити механизам који је одговоран за побољшање мултитаскинг перформанси изложених у времену код високо ригидних особа.

Когнитивна ригидност се све чешће изражава мерама нетолеранције на двосмисленост, нетолеранције на неизвесност, потребом за когнитивном јасноћом и отвореношћу према искуству (Rottenbacher, 2012). Нека истраживања указују на то да је ментална ригидност повезана са базичним когнитивним процесима, и то са тенденцијом ка хеуристичкој обради информација насупрот системске (Hiel и сар., 2016), и да је хеуристичко процесовање карактеристично за особе са ниском толеранцијом несигурности (Kemmelmeier, 2010, Duncan & Peterson 2014). И код нас је добијан резултат да ригидност представља и потребу за когнитивном јасноћом (испитивње факторске структуре упитника РГ2 који су конструисали Момировић и сар., Јаничић и сар., 2005).

Да ригидне особе имају смањену толеранцију на фрустрацију показали су Бранд и сарадници (Brand и сар., 1995) у свом истраживању процесовања информација на три врсте задатака (два меморијска задатка и компјутеризована верзија Струповог задатка). Наиме, добијен је резултат да су у условима када је био присутан шум ригидније особе брже одговарале на задати стимулус, али су и више грешиле, него у ситуацијама без шума; док је код флексибилних испитаника добијен супротан резултат. Надаље, ригидне особе су биле више анксиозне у присуству шума, него испитаници из друге групе. Буш (Bush, 1975) добија податке да је слабији учинак на сензорној селекцији када се користе аудитивни стимулуси повезан са израженијим скоровима на скалама анксиозности и

психотицизма код мушких испитаника и са вишим скоровима на скали одбрамбене ригидности код женских испитаника; док је у студији када је коришћен визуелни стимулус (Струпов тест интерференције) степен интерференције значајно корелирао са психотицизмом код мушких испитаника и одбрамбеном ригидношћу код женских испитаника; али и да нема повезаности са анксиозношћу, нити се добијају полне разлике.

#### **4. Ригидност и саветовање**

Психологија саветовања се односи на рад са ментално здравим особама које имају проблеме у разним сферама функционисања или им се пружа психолошка помоћ у превазилажењу криза, и акценат се ставља на развој потенцијала особе. У ту сврху се користе разне интервенције, а аутори који повезују ригидност са менталним проблемима, дизајнирају посебне интервенције са циљем повећања флексибилности у сагледавању актуелног проблема. Закрески (Zakreski, 2018) износи да је у раду са надареном децом и студентима, који често имају врло интензивне емоције и истовремено изражену когнитивну ригидност, неопходно радити на овим аспектима, како би они заиста остварили своје потенцијале. Надарена деца мисле брзо и дубоко, имају чврста мишљења која страствено бране, неконвенционална су и имају тешкоће у успостављању односа са вршњацима, при чему су и њихове емоционалне реакције интензивније него код вршњака. Интензивна емоционалност се односи на емотивне реакције које су јаче, чешће, комплексније и дуже трају, а истраживања сугеришу да је ово последица појачане функције лимбичког система, услед чега су више неуролошке функције оптерећене емоционалним садржајем. Когнитивна ригидност се односи на тешкоће у промени менталног сета, и често су такве особе уверене да је једино њихово мишљење исправно. Аутор износи да је неопходно прво да се особа емоционално стабилизује (дозвола да се осећају како се осећају, али да постоје границе у испољавању њихових емоција, са могућношћу избора како ће да их испоље у оквиру граница и техникама релаксације и дистракције), да би се онда радило на развијању когнитивне отворености ка сагледавању проблемске ситуације из другог угла. Према би отвореност према искуству била циљ саветовања у Роџерсовском смислу јер обухвата имагинацију, сензитивност за уметност и лепоту, богат и комплексан емоционални живот, интелектуалну радозналост, флексибилност у понашању и недогматске ставове и вредности, Коста и МекКре (Costa&McCrae, 1992) наводе да ипак нису све особе са

израженом Отвореношћу према искуству ментално здраве, односно да високи скорови могу да указују на претерано коришћење интелектуализације као механизма одбране, док особе са ниским скоровима на Отворености користе механизме супресије и порицања.

## **5. Развојни аспекти ригидности**

У развојној психологији се ригидност углавном сагледава из угла родитељског утицаја на развој ригидности код деце. У истраживању Бучера и сарадника (Butcher, 2004) испитивана је повезаност ригидности мајки са развојем превремено рођене деце. Резултати су показали да ригидност мајки мерена у првој години дететовог живота није била повезана са нивоом менталног развоја на узрасту трећег и четрнаестог месеца; али када су деца имала седам и по година, била је значајно повезана са нивоом когнитивног развоја, односно имала је јединствен негативан допринос нивоу интелектуалног развоја. Блум (Blum, 1959) износи хипотезе да је ригидност последица научених образаца мишљења и понашања у раном детињству на основу релација детета са родитељем. Истраживање спроводи на 17-оро деце (просечне старости 4 године) и њиховим родитељима и добија занимљиве резултате да не постоји значајна повезаност између ригидности код детета и једног од родитеља, док је добијена значајна повезаност заједничке родитељске ригидности са ригидношћу детета. Овај податак говори у прилог важности стила васпитања за развој ригидности. Према је ригидност мајки са ригидношћу очева била у врло ниској негативној корелацији у овој студији, неки други аутори (Gruber-Baldini, Schaie & Willis, 1995) износе податке о позитивној повезаности супружника на димензији ригидност-флексибилност и после 21 године брака. Утицај средине, односно културе добијен је и у Ејнсвортовом истраживању (Ainsworth, L., 1959) које је спроведено на узорку средњошколаца, претежно припадника племена Ганде, који похађају четири школе различите по нивоу социјализације (енглески и афрички тип школе). Резултати студије показују да су особе које су мање социјализоване више ригидне, као и да стрес појачава испољавање ригидности.

Истраживачи који се баве питањима родних улога (Trautnera, Rubleb, Cyphersb, Kirstena, Behrendta, & Hartmanna, 2005; Halim, 2016) сматрају да се још у раном детињству формира родна ригидност, која настаје под утицајем онога што друштво сматра прикладним, односно неприкладним за одређени пол. Родна типизација има за функцију

да мотивише децу да се укључе у активну само-социјализацију придржавајући се родних норми. О утицају структуре породице на развој ауторитарне личности, чија је једна од кључних карактеристика ригидност, се говори и у чувеном Адорновом делу (Рот, 2003., Norris, 2005, Duncan&Peterson, 2014) - формирање црта ауторитарне личности настаје као последица оштрог и ригидног поступања према деци, тражења безусловне дисциплине, а недовољног испољавања љубави, наглашавање дужности, обавеза, истицањем статуса и забрањивањем спонтаности. И други аутори (Young, према Sperry, 2003, Веck, према Millon 2004, Volbi, према Стефановић-Станојевић, 2005) сматрају да се у раном детињству формирају шеме (унутрашњи радни модели по теорији афективне везаности) које представљају широку, первазивну тему (дакле не појединачно веровање) која се односи на то како особа види себе и друге. Шема обично настаје у раном детињству и разрађује се током живота, а чине је меморија, емоције, когниције и телесне сензације. Маладаптивне шеме (Young, према Sperry, 2003, Веck, према Millon 2004) служе за опис поремећаја личности; док су унутрашњи радни модели формирани из несигурне афективне везаности одговорни за проблематичне односе и тешкоће у функционисању у разним сферама ових особа у одраслом добу, сматра Болби, творац Теорије афективне везаности (Стефановић-Станојевић, 2005).

## **6. Ригидност и образовање**

У психологији образовања ригидност се спомиње у контексту когнитивног стила (Belusova, 2014), али се доводи у везу са процесима учења. Премда је очекивани резултат да ригидност отежава процес учења, Бицхерова (Bicherova, 2017) указује да нема значајне повезаности између успеха у усвајању страног језика и когнитивног стила ригидност-флексибилност на узрасту деце од 8-11 година.

Ригидност се повезује и са менталном недовољном развијеношћу (о чему ће бити више речи у наредном одељку) и специфичностима учења такве деце, али изгледа и да ментално здрава деца са физичким хендикепом (глува и слепа деца) испољавају већи степен ригидности од здраве деце (McAndrew, 1948, према Chown, 1959).

## 7. Ригидност и психологија интелигенције/развијни поремећаји

Ригидност се, поред психотичних поремећаја, најчешће повезивала и са менталном ретардацијом (Bratz 1969) у домену здравствене психологије. У области менталне ретардације и неуроразвојних поремећаја углавном се повезује са великим отпором који ова деца имају према било каквој новини и тенденцијом ка перзистентним, стереотипним облицима понашања (Levin, Kounin, Werner, према Rokeach, 1948). Још је Левин 1935. године у својим истраживањима дошао до закључка да су деца ометена у развоју показивала израженију тенденцију ка персеверативном понашању од нормалне деце, и да су имала тешкоће са преласком на другу активност у истој области (Schultz & Searleman, 2002). Хејг и Вудкок (Haig & Woodcock, 2017) су покушали да испитају у ком периоду развоја су оваква деца најпријемчивија за интервенције које би имале за циљ смањивање отпора ка промени, а истраживање су спровели над оболелима од Прадер-Вили синдрома, различитог узраста. Прадер-Вили синдром је неуроразвојни поремећај изазван одсуством генетске информације на очинској копији хромозома 15, а карактеришу га блага до умерена интелектуална инсуфицијенција, велики отпор према променама, чести емоционални испади, чији значајан део прати промена рутине или очекивања (Haig & Woodcock, 2017). Особе са овим поремећајем показују дефицит егзекутивних функција, поготово у пребацивању (task switching) задатака (егзекутивне функције су комплексни когнитивни процеси који надгледају и регулишу мишљење и понашање, поготово у новим и сложеним ситуацијама), што је повезано са отпором ка промени. Изгледа да је промена рутине, очекивања или пребацивање задатака окидач за стање узбуђености и емоционални испад, а аутори наводе да се овакве реакције могу срести и код других неуроразвојних поремећаја, нпр. из аутистичног спектра поремећаја. Хејг и Вудкок (Haig & Woodcock, 2017) су у свом истраживању добили да је изложеност већој ригидности у рутинама повезана са већим отпором на промене, при чему је за развој отпора био најважнији период основне школе. У периоду основне школе је висока сензитивност за развој способности за пребацивање задатака, и уколико би се у овом периоду повећала флексибилност у рутинама код деце са Прадер-Вили синдромом, то би довело до слабијег развоја отпора на промене.

## 8. Ригидност и неуропсихологија

У неуропсихологији се ригидност углавном повезује са повердама мозга (Goldstein, Werner, Strauss, Cotton, према Rokeach, 1948). Голдстајн (Goldstein према Chown, 1959) износи да постоје два типа ригидности настала услед органског оштећења мозга: „примарна ригидност“ је неспособност пацијента да са једног утренираног мишљења пребаци на друго; док се „секундарна ригидност“ огледа у бирању нетачног одговора, пре него у изостајању одговора, у ситуацији када се налази пред проблемом који му је исувише тежак. Секундарна ригидност се најчешће манифестује у ситуацијама када особа треба да се бави апстрактним проблемима, за које више нема капацитете, и узрокована је смањеним Г фактором. Голдстајн (Goldstein према Chown, 1959) наводи и да ће оштећење Г фактора насталог после повреде мозга довести до дистрактибилности код пацијената, који онда одреагују на мање делове проблема, пре него да сагледају главни проблем. Вернер (Werner, 1946, према Chown, 1959) међутим наводи да се ова врста ригидности разликује код особа које имају карактерна оштећења, односно овакве особе не решавају проблем зато што га превише поједностављују, или пак покушавају да користе раније методе које су сада неадекватне.

Ригидност се повезује и са деменцијама, при чему се односи на персеверације у мишљењу, а неки од инструмената који се користе у дијагностици су били међу првима коришћеним у испитивању ригидности (нпр. Висконсинове картице, описане у поглављу Метастудије и мере ригидности). Нарабајаши и Ошима (Narabayashi & Oshima, 2015) износе резултате студије који указују да је код особа оболелих од Паркинсонове болести са високо израженом ригидношћу, током старења, долазило до све прогресивнијег губитка таламичке активности и ширења патофизиолошких абнормалности у неуронским круговима.

## 9. Ригидност и понашање у организацији

Ригидност описује тромост одговора организације услед дисконтинуиране спољашње промене, а рутинска ригидност је неуспех да се промене процеси организације (Dooley, 2018). Францешко и Мирковић у својој књизи *Организационо понашање* (2008) ригидност спомињу у контексту особина личности руководиоца, тачније у оквиру појма интегритет. Интегритет означава склад између когнитивне, емоционалне и конативне



компоненте ставова, али додају аутори, ако има облик претеране ригидности, онда није пожељан за ефикасно руковођење јер онемогућава особи да прилагоди своје ставове изразито измењеним околностима (стр.221). Кател (Cattell, 1946) наводи да су природне вође врло ниске на персеверацији (нпр. Хитлер), у чијој основи, по њему, лежи диспозициона ригидност. Митрић-Аћимовић и Динић (2012) у свом истраживању добијају резултат да је Отвореност ка искуству значајан предиктор самефикасности, односно да се особе са високим скоровима на Отворености лакше прилагођавају новим радним задацима и позицијама током каријере.

### **10. Ригидност и понашање животиња**

Ригидност је испитивана и у огледима декортикације на пацовима (Rokeach, 1948). Камерон и Бујтендик (Cameron & Buytendijk, Rokeach, 1948) су добили податке да су пацови са кортикалним лезијама били инфериорни у односу на нормалне пацове у учењу нових проблема и у адаптацији на модификацију старих проблема. Мајер (Maier, Rokeach, 1948) наводи да су оперисани пацови више грешили од неоперисаних, док Хамилтон и Елис (Hamilton & Ellis, према Rokeach, 1948) добијају резултате да су после операције пацови имали већу константност у понашању него пре операције. Крецхевски (Krachevsky, према Rokeach, 1948) демонстрира да кортикална лезија код пацова доводи до смањивања варијабилности и пластицитета у понашању. Аутор износи и резултате студија који показују да је учесталост понављања довела до веће ригидности и тежег усвајања новог пута.

### **11. Ригидност и психопатологија**

У литератури се могу пронаћи опречни ставови и контрадикторни резултати у вези са повезаношћу ригидности са менталним здрављем особе. Фишер (Fisher, 1950, према Chown, 1959) наводи да особе које испољавају ригидност у једној ситуацији могу да се понашају екстремно флексибилно у другој ситуацији, односно могуће је да се „ригидност личности манифестује на разнолике, често непрепознате начине“. Резултати неких студија (Pervin, 1960) указују да су особе хоспитализоване због неког неуротског поремећаја биле ригидније на свим задацима него нормални испитаници, али и да су

пацијенти испољавали различит степен ригидности на различитим задацима: анксиозни испитаници су били посебно ригидни на задацима везаним за моторику, док су опсесивно-компулзивни испољавали већи степен ригидности на когнитивним задацима.

Занимљиво је да се у психопатологији ригидност користи за описивање готово свих психијатријских категорија, а у првом реду када се описује понашање особа оболелих од *схизофреније* (Vigotsky, Kasanin, Hanfan, према Rokeach, 1948; Pervin, 1960; Fisher, 1950; Luchins & Luchins 1959, према Bratz 1969), али и када се описује карактеристичан когнитивни стил психотичних пацијената (стеротипије у мишљењу, оштећење концептуализације). Надаље, термин ригидности се налази и у описивању *поремећаја личности* (Young, према Sperry, 2003; Beck, према Millon 2004; Duff, 2006; Швракић, 2009; McGlashan и сар., 2005) код *особа са психоорганичним синдромом* (персеверације, ригидност у испољавању емоција, моторичка ригидност - Goldstein, Werner, Strauss, Cotton, према Rokeach, 1948; Narabayashi & Oshima, 2015), *поремећаја исхране* (Tchanturia 2001, Schultz & Searleman, 2002; Ansell и сар., 2008), *опсесивно-компулзивног поремећаја* (Schultz & Searleman, 2002; Anderluh и сар., 2003; Ansell и сар., 2008, Требјешанин, 2018) а исто тако и у *депресивно-анксиозном спектру поремећаја* (руматорно, ригидно мишљење, Likhaitzky, 2017; Von Zerssen, 1996, према Blechert, 2005; Kimura и сар., 2000; Clayton и сар., 1994; Eliason, 2000).

У ДСМ-IV су поремећаји личности дефинисани као нефлексибилни и первазивни обрасци мишљења, емоционалности и понашања у широком опсегу социјалних и персоналних ситуација, који воде ка клинички значајном стресу и све горем функционисању (Duff, 2006), док се у ДСМ-V дефинишу као „неуспешна адаптација“ укључујући „ослабљен осећај самоидентитета“ или „неуспех у ефективном интерперсоналном функционисању“. Швракић (2009) је такође у описима поремећаја личности предлагао да се ова категорија поремећаја назива “поремећај адаптације” јер је управо то њихов главни симптом; а о маладаптивним шемама као главној карактеристици поремећаја личности говоре и други аутори (Young, према Sperry, 2003, Beck, према Millon 2004), при чему је претпоставка већине да ови маладаптивни обрасци настају у раном детињству услед ригидног васпитања.

У истраживању Блекхарта и сарадника (Blechert, 2005) добијен је резултат да ригидност није предиктор депресије иако су други истраживачи сматрали да је ригидност централна карактеристика преморбидне личности депресивних особа (Von Zerssen,

1996, према Blechert, 2005) и да је уз импулсивност, импулсивна понашања и депресивност један од главних фактора ризика за покушаје суицида код адолесцената (Eliason, 2000). Група јапанских аутора (Kimura и сар., 2000), упоређујући повезаност меланхоличности и маладаптивних карактеристика личности код пацијената са великим депресивним пормећајем и здравих испитаника, добила је податке који указују да је, између осталог, ригидност била значајно израженија код испитаника са менталним поремећајем. У истраживању Мајера и сарадника (Maier, Clayton и сар., 1994) је добијен податак да су здрави блиски рођаци особа оболелих од униполарне депресије постизали више скорове на неуротицизму и ригидности од контролне групе испитаника (особе без породичног хередитета за менталне болести). Весли (Wesley, 1953, према Chown, 1959) добија резултате који указују да ригидне особе нису анксиозне и да анксиозне особе нису ригидне; док Гајер (Gaier, 1952, према Chown, 1959) износи да ригидност и анксиозност карактеришу особе мање способне за импровизацију у новим ситуацијама.

Неки аутори (Ciarrochi и сар., 2005) изnose хипотезу да нису сви аспекти ригидности повезани са психопатологијом. Наиме, раздвајајући нетолеранцију на неизвесност од личне потребе за једноставном структуром као различите аспекте ригидности, они добијају резултате који показују да је нетолеранција на неизвесност повезана са слабијим менталним функционисањем и да појачава штетан ефекат стресних животних догађаја на депресију, анксиозност, стрес и безнадежност. Супротно томе, потреба за једноставном структуром није била повезана са слабијим менталним функционисањем, чак је била повезана са мање израженом безнадежношћу.

Резултати истраживања спроведеног на нашој популацији (Граховац, 2012) показали су да су психијатријски пацијенти (углавном особе оболеле од психотичних поремећаја) постизали значајно више резултате ( $p < .01$ ) на интерперсоналном и бихевиоралном фактору ригидности Упитника РИГ2.

## **12. Ригидност и психотерапија**

Уверење да је ригидност у односима повезана са израженијим симптомима и слабијим функционисањем је широко распрострањено међу психодинамски и интерперсонално оријентисаним психотерапеутима (McCarthy и сар., 2008). Наиме, ригидност у односима је понављање интерперсоналних образаца са различитим особама и претпоставка

терапеута је да су особе са израженијом ригидношћу мање флексибилне у начину размишљања, осећања и понашања у односима, што доводи до слабије адаптације и сиромашнијег квалитета односа и на крају резултира израженијим симптомима. Изненађујуће, резултати неких студија (McCarthy и сар., 2008) показују да је већа ригидност била израженија код особа које боље функционишу и имају мање симптома дистреса, како за групу клијената који су били укључени у психотерапијски програм (испитаници са следећим дијагнозама према ДСМ-IV: велики депресивни поремећај, гојазност, панични поремећај, генерализовани анксиозни поремећај и гранични поремећај личности) тако и за контролну групу. Аутори добијене резултате објашњавају претпоставком да већа ригидност у интерперсоналним односима повећава предвидљивост понашања што резултира квалитетнијим односом; али и могућношћу да већа ригидност у интерперсоналним односима може бити повезана и са јачом интеграцијом личности што чини особу резилијентнијом на стресоре.

Да ригидност оштећује ментално функционисање особе сматрају и когнитивно-бихевиорални терапеути који често дизајнирају интервенције које имају за циљ да смање ригидност особе и тиме побољшају њено ментално функционисање (Beck, 1995; Ellis 2001; према Ciarrochi и сар. 2005). Колберт и сарадници (Colbert и сар., 2010) испитујући флексибилност уверења код психотичних особа са суманутим идејама добијају резултате да су нефлексибилна уверења карактеристике когнитивног стила особа са суманутостима, пре него што су карактеристике самих суманутости, и сматрају да би технике когнитивно-бихевиоралне терапије требало да се фокусирају на уопштени когнитивни стил особе као припрему за каснији директан рад на суманутостима. Идеје да се специфичним тренинзима о флексибилним методама сагледавања проблема може смањити ригидност у мишљењу срећемо и међу резултатима истраживања аутора који су се бавили испитивањем ригидности и у другим психолошким дисциплинама (Ainsworth, 1959, Zakreski, 2018). У оквиру трећег таласа бихевиоралних терапија, један од кључних праваца је Терапија прихватањем и посвећеношћу (Acceptance and Commitment Therapy, АСТ, Hayes, 2004, 2006, 2013) која се односи на развој психолошке флексибилности. Психолошка флексибилност укључује концепте као што су *mindfulness* (ментално стање отворености, свесности и фокусираности), *когнитивна дифузија* (промена непожељне функције мисли; посматрачки став спрема језика и властитих унутрашњих проживљавања са циљем да се схвати да су наше мисли то што и јесу – мисли) и *живљење у складу са системом вредности*; и повезана је са варијаблама

квалитета живота, и пошто се у истраживањима често користи као мера менталног здравља, укључена је и у ову студију као индикатор задовољства животом.

## II Дефиниције и схватања ригидности

### 1. Дефиниције ригидности

Како Чаун (Chown, 1959) износи у својој студији, конструкт ригидности је тешко дефинисати. Термин ригидност употребљавао се за описивање менталних сетова, екстремних ставова, етноцентризма, стереотипије, смањене флексибилности, персеверације, ауторитарности и неспособност промене навика (Shultz i Searleman, 2002). Премда се данас у истраживањима избегава коришћење дефиниције ригидности и прибегава се дефинисању одређених аспеката овог конструкта, навешћемо (хронолошки) неке од дефиниција које су се провлачиле кроз историју изучавања овог појма.

- Ригидност је ментална инерција (п фактор, док је г фактор количина расположиве менталне енергије, Spearman, 1927 према Shultz & Searleman, 2002).
- Приврженост тренутном извођењу на неадекватан начин (Goldstein, 1943, према Norman и сар. 1950, Chown 1959, Shultz & Searleman, 2002).
- Мањак варијабилности у одговору (Werner, 1946, према Chown 1959).
- Ригидност је неспособност промене сета када ситуација то налаже, односно неспособност реструктурирације поља у којем постоје алтернативна решења проблема која су ефикаснија (Rokeach, 1948).
- Диспозициона ригидност је тешкоћа да се стара угодана навика промени у присуству нових захтева (Cattell, 1949).
- Отпор промени старих ка новим разликовањима (дискриминацијама) (Buss, 1952, према Chown 1959).

## 2. Схватања ригидности

Поред различитог дефинисања појма ригидности, у литератури се могу пронаћи и врло различита схватања и мини теорије концепта ригидности, док је једину ширу теорију ригидности изнео Кател 1946. године (Cattell, 1946).

- Ригидност у решавању проблема није функција карактеристика личности, него срединских утицаја (Luchins, 1949, према Schmidt и сар., 1954).
- Ригидност је један од најпервазивнијих формалних аспеката организације личности особа са екстремним предрасудама (Adorno и сар., 1950, према Shultz & Searleman, 2002)
- Разне ствари могу резултирати ригидним понашањем, као што је страх од неуспеха, неизвесност у погледу последица деловања, компулзивне потребе, нефлексибилност циљева, неуспеси, фрустрације, несигурност, ниска очекивања успеха (Kounin, према Norman и сар. 1950).
- Секундарна ригидност је нарушавање апстрактног мишљења када су задаци сувише тешки (Werner, према Norman и сар. 1950).
- Не посотоји генерални фактор ригидности (Wolpert, 1955; French 1955, према Chown 1959).
- Ригидност обухвата сужење и инхибицију, конзерватизам, нетолеранцију на неизвесност, опсесивне и персеверативне тенденције, социјалну интроверзију, анксиозност и осећање кривице (Rehfish, 1958).
- Ригидност је немогућност промене реакције када ситуација то налаже, односно када постојећи сет реакција није више користан (Pervin, 1959).
- Ригидност у решавању проблема је црта личности (Ainsworth, 1959).
- Резултати не подржавају хипотезу о постојању генералног фактора ригидности, али је ни не оповргавају (Chown 1959).
- Отпорност ка промени уверења, ставова и навика; што указује да је ригидност вишедимензионални концепт (Rokeach, 1960, према Shultz i Searleman, 2002).
- Ригидност је тенденција развоја и персеверације менталних или бихевиоралних сетова (Shultz i Searleman, 2002).
- Ригидност је особина личности која се односи на изразиту крутост у опажању, начину мишљења и реаговању, што доводи до готово непроменљивих ставова, предрасуда и тврдоглавог, нееластичног понашања (Требјешанин, 2018).

## **2.1 Кателова теорија ригидности**

Кател уводи разлику између две врсте понашања која су раније називана заједничким именом „персеверација“ (Chown, 1959). Први је „процесна ригидност“ – тенденција да особа наставља са истим одговором, иако је промењен стимулус, што другачије назива „ментална инерција“ која се најбоље манифестује у задацима са алтернативом. „Структурална ригидност“ представља други тип, а односи се на отпор навике или црте личности. Кател сматра да постоје три главна узрока структуралне ригидности (Chown, 1959) :

1. Низак Г фактор, и скроман асоцијативни ток – који можда онемогућују особи да види нови одговор.
2. Неисправна снага мотивације или конфликтни мотиви.
3. Отпор према промени неуралних путева пражњења, који се не могу мењати наградом и казном, и назива је диспозициона ригидност.

Кател износи да је диспозициона ригидност једина индивидуална црта у сржи многих раније званих персеверација, односно п-тестова (Cattell, 1946). Износи да неуротичне особе и уопште „нервозна“ деца имају високе п-скорове, као и да су п-скорови виши код деце која имају проблем са муцањем. Резултати показују да су екстремнији скорови на п-тестовима повезани са смањеном тоталном динамичом интеграцијом; као и да виши п-скорови значајно идентификују слабију интеграцију него нижи п-скорови. Виша персеверативност је повезана са већом емоционалношћу (не са раздражљивошћу) и емоционалном субјективношћу; са редом рођења у породици – најизраженија је код најмлађег детета; са попустљивошћу у одрастању; склоношћу разбољевању у детињству; са нижим социјалним статусом; ређе бирају за пријатеља, а чешће за антипатичног колегу; са већим незадовољством у животу; заинтересованошћу за боје и сликање; већом заинтересованошћу за поезију него за уздржаношћу и формом; са слабијом прогнозом за промену у психотерапији; са већом некорегибилношћу. Национални Институт за Индустријску Психологију износи податке који показују да су природне вође врло ниске на персеверацији. Рангекар (Rangachar, према Cattell, 1946) је пронашао значајно већу диспозициону ригидност код јевреске деце него код енглеске деце. Кател проналази значајно израженију диспозициону ригидност код медитеранске групе студената него код нордијске. Резултати да Американци, Британци и Немци (као и Скандинавске земље) постижу ниже скорове на ригидности него остатак Европе,

могли би се објаснити већом страшношћу за науком и новим; педантношћу у вези са редом и чистоћом; спремношћу да се раскрсти са сентименталним и традиционалним поимањем ствари; доминацијом протестантизма или побуном против религиозне интерпретације живота; већим интересовањем у механичкој организацији и смањеном учтивошћу; церемонијама и брижношћу у међусобним релацијама. Сматра да постоји генетски комплекс или синдром који назива „Нордијски нискоригидни синдром“ (стр. 246, Cattell, 1946). Надаље, наводи да особе са ниском персеверацијом чешће бирају математику, науку и специјално конструктивне рукотворине; док особе са високом персеверацијом бирају језике, историју, хуманистичке науке и религију. Нордијска група је чешће бирала математику и науку, док је Медитеранска историју, језике, драму и теологију. У Нордијској групи су и познати научници, истраживачи, војници, радикални политичари; док су у Медитеранској конзервативни државници, историчари и богослови.

Кател сматра да је диспозициона ригидност генерални фактор личности, као што је Г фактор интелигенције, при чему индекс индивидуалне диспозиционе ригидности може да варира у зависности од окружења. У својим истраживањима добија резултате да је диспозициона ригидност позитивно повезана са генералном емоционалношћу а негативно са доминацијом, карактерном интеграцијом и са два шизоидна фактора (А и Х). Ауторова истраживања показују и да је ниска ригидност незадржљив нагон или енергија која се испољава у савесном вољном карактеру, у доминацији и сургенци. Између особа на истом интелектуалном нивоу, они са ниском ригидношћу се више пењу на социјалној лествици, симпатичнији су и ређе пате од неуротских поремећаја.

#### Теорија диспозиционе ригидности и структуре личности

Резултати истраживања (Cattell, 1946) указују на генерални закључак да се ниски п-скорови срећу код особа које спремно заустављају и модификују сопствене навике или одлуку. Динамички узроци навика или одлуке који би могли да буду основа високе персеверације су:

1. *Оштећена моћ одлуке*: истовремено се желе старе и нове активности, али особа закључује да јој за старе активности треба мање напора, док за испуњавање нових постоји конфликт са старим активностима. У прилог овој хипотези су резултати који указују на повезаност ниске ригидности са карактерном интеграцијом и са доминацијом (моћи, иницијативом)



2. *Оштећење мотивације за доношење одлуке.* Нема довољно резултата истраживања који би подржали ову хипотезу.

3. *Суштинска већа ригидност у диспозицијама (а не у одлуци):* ова врста ригидности природно утиче на спорије савладавање свих навика, оштећење у могућности модификације примарних нагона, успорава све врсте адаптације и вероватно оштећује капацитете за сублимацију. („Као Бурбон – не може да научи ништа и не може да заборави ништа“, стр. 255, Cattell, 1946). У прилог овој хипотези су резултати студија који показују да се високо ригидне особе спорије адаптирају, да су конзервативне и да су оштећене у емотивном сазревању (модификацији примарних нагона).

4. *Већа ригидност у дужим или скорије успостављеним навикама утиче на стварање нових.* Нема довољно резултата истраживања која би подржала ову хипотезу.

Претпоставка је да су хипотезе 1. и 3. (иако делују као антитезе) у ствари изведене из једне дубље зајендичке хипотезе која се претежно може објаснити у терминима психоаналитичке структуре. Наиме, црте личности повезане са ниском ригидношћу (интегрисан карактер, доминација итд.) описују понашање које психоаналитичари приписују јако развијеном егу. Становиште да су високи скорови на ригидности сипмптоми оштећеног развоја ега и даље оставља могућност повезивања ригидности са две алтернативе: историјом траума/конфликата и конституционалној склоношћу ка оштећеном развоју. Кател претпоставља да је диспозициона ригидност конституционална карактеристика нагона и да висока ригидност онемогућује егу да моделује ид под утицајем спољњих догађаја. Уколико је тачна хипотеза да је диспозициона ригидност употпуности урођена, коректнији термин би био ергичка („ergic“) ригидност. У једној од својих студија аутор закључује да су високи п-скорови индикатори „дубоке фрустрације, поготово нагона самопоуздања, продукти конфликта са спољашњом средином настали у раном детињству“ (стр. 257, Cattell, 1946). Чињеница да особе са екстремно ниским п-скоровима такође имају оштећење карактера могуће да је последица тога што се ове особе брзо адаптирају морално оштећеном окружењу, или су одрасле под врло строгим моралним ограничењима у раним годинама, које су „прерасле“ лажним рационализмом, односно да се его развијао на рачун и суперега и ида. Екстремно ниски п-скорови представљају велике могућности за друштво, пре него за саму особу.

Кател (1946) закључује:

1. Диспозициона ригидност корелира значајно са одређеним примарним особинама личности; раздваја одређене психотичне групе и корелира са генералним неуротским трендом.
2. Флексибилност је повезана са доминацијом, карактерном интеграцијом и нешто слабије са емоционалном стабилношћу, циклотимичним тенденцијама, интелигенцијом и јаком емоционалношћу; такође, позитивно је повезана и са социјалним статусом и популарношћу.
3. Диспозициона ригидност је великим делом херeditарно оптерећена и израженија је код Медитеранске него код Нордијске групе. Кластер Нордијска нискоригидност укључује: ниске п-скорове, велико интересовање за безличне, неемотивне студије, као што је математика, наука и ручни рад; насупротив религије, језика, историје, и занимања која укључују вербално уверавање и тренутни емоционални садржај.
4. Теорија оштећеног развоја ега: карактер дефектне воље и учесталост неуроza код особа са високом диспозиционалном ригидношћу је резултат отпора од стране ригидности развоја ега из ида. Кател износи хипотезу коју илуструје на следећи начин:  $W=f(R, E)$ , где R представља урођену, ергичку („ergic“) ригидност, W снагу воље и E представља утицај средине.

## ***2.2 Метастудије и мере ригидности***

Из досада наведених области у којима се изучава појам ригидности и наведених најчешће коришћених дефиниција овог концепта, јасно је да нема једног становишта о овом појму нити једног теоријског оквира његовог изучавања (ширу теорију ригидности дао је Кател, мада она данас није актуелна), па су идеје водиле овог историјског разматрања контструкта ригидности били често цитирани прегледни чланци аутора Шиле Чаун *Ригидност- флексибилан концепт* (Rigidity – a flexible concept, Sheila Chown, 1959) и Шульца и Сирлемана *Ригидност мишљења и понашања: 100 година истраживања* (Rigidity of thought and behavior: 100 Years of Research, Schultz & Searleman, 2002).

Чаун 1959. (Chown, 1959) године износи да је ригидност термин које је тешко дефинисати, али је прихватљиво да се њиме описује понашање које карактерише неспособност промене навика, сетова, ставова и дискриминација, док Шулиц и Сирлеман (Schultz & Searleman, 2002) изnose да и после 42 године од објављивања чланка Шиле Чаун (Chown, 1959) нема консензуса о природи ригидности, због, како аутори претпостављају, мултидимензионалности конструкта. Појам ригидности се развио из сродних концепата као што су персеверација и анализа структуре личности. Најсер 1894. године (Neisser, 1894, према Chown, 1959) први користи термин персеверација, а Спирман га 1927. год. (Spearman, 1927, према Chown, 1959) описује у свом општем закону менталне инерције: „когнитивни процеси увек започињу и завршавају више постепено од њиховог очигледног узрока“ (г-фактор представља доступну количину менталне енергије, док је п-фактор инерција ове енергије, Shultz & Searleman, 2002). Експериментално испитивање персеверације углавном се бавило моторним и сензорним процесима. Следећа фаза развоја истраживања везује се за Катела (Cattell, 1935, према Chown, 1959) који прави разлику између инерције менталних процеса (ситуације када особа наизменично треба да мења две претходно увежбане моторне вештине) и „диспозиције ригидности“ која се јавља у ситуацијама када слични задаци треба да се ураде на неки нови начин. Кател надаље диспозициону ригидност повезује са факторима личности – субмисивношћу и слабом карактерном интеграцијом.

Историја студија које су се бавиле ригидном личношћу може се пратити од Вилијама Џејмса који је поделио људе на „жилаве, виталне“ и „благог ума“, затим Терстона који је утемељио фактор радикализам-конзерватизам, да би Ајзенк (Eysenck, 1944, према Chown, 1959) описао да су поменути фактори ортогонални један са другим. Френекел-Брунsvик (Frenekel-Brunswik, 1949, према Chown, 1959) предлаже да је особа са предрасудама (која има комбинацију жилавог и конзервативног) ригидне структуре личности. Очигледно да оваква концепција ригидности није она коју је користио Кател, али иста употреба термина омогућава праћење везе између флексибилности личности и флексибилности у промени идеја и навика.

### Мере ригидности

У истраживањима ригидности коришћен је велики број тестова, при чему се за сваки од њих може рећи да мери ригидност на сопствени начин. Међусобне релације тестова

ригидности су поприлично непознате, а у неким студијама у којима се и проверава њихов међусобни однос добијају се резултати који упућују на постојање више врста ригидности. Неки од најпознатијих и најчешће коришћених тестова ригидности су:

1. **Ајнстелунг (einstellung) тест:** односи се на изградњу сета (обрасца) код испитаника после чега му се износи проблемска ситуација чије је најбоље решење неко друго од оног које он очекује. Најпознатији Ајнстелунг тест је развијен од стране Лучинса (Luchins, 1951, према Chown, 1959). Оригинална верзија састоји се од десет проблемских ситуација у којима испитаник треба да открије метод добијања одређене количине воде у трима посудама специфичне величине. Првих пет проблемских ситуација могу да се реше само на један одређени начин и оне служе за успостављање сета. Наредне две ситуације могу бити решене или помоћу сета или на краћи начин. Осма ситуација може бити решена само краћим начином, а последње две или једним или другим методом. Испитаников метод решавања шесте и седме ситуације представља меру осетљивости његовог сета, а последње три ситуације меру његове способности да превазиђе сет. Модификација теста односи се на увод у иницијални проблем који може бити решен на дужи или краћи начин, изменом броја проблемских ситуација, изостављањем ситуације која може бити решена само краћим путем и коришћењем свих врста грешака да би се формирао један скор ригидности. Ковен, Винер и Хес (Cowen, Wiener & Hess, 1953) развијају даље тест користећи исте принципе са чинијама воде, али укључују и другачије типове вештина. Још једна форма овог теста је она коју су конструисали Рис и Израел (Rees & Israel, 1935, према Chown, 1959) користећи анаграме. Најоштрије критике теста дао је управо сам аутор. Корисници теста претпостављају да је ајнстелунг ригидност иста као ригидност у понашању у стварном животу (ова критика важи за све тестове); затим неопходна су одређене способности из аритметике; надаље, неки испитаници користе дужи метод у решавању проблема, пре него што су утренирани; могуће је да је утренирани метод бржи за решавање проблема, од новог, краћег метода; можда су други разлози за придржавање истог метода (нпр. да испитаници мисле да тако треба); могуће је и да сама инструкција (тј. емоционалан реакција на речи „тест“ или „брзо“) изазива коришћење метода којег испитаник иначе не би користио; а изгледа да је и у самом скоровању теста

потребно раздовјити подложност за постављање сета и способност за његово превазилажење.

2. **Тест формирања концепта:** коисти се за испитивање интелектуалне ригидности, а најпознатији примери су Висконсинове картице, Вајглове картице сортирања, Њујоршки тест сортирања картица, Басов тест дрвених блокова који је преузео из тестова Виготског. Најчешће коришћен тест је *Висконсинове картице*, састоји се од 4 стимулусне и 64 картице одговора, а задатак испитаника је да открије један од четири принципа сортирања картица. После извесног времена, испитивач мења принцип сортирања картица, а задатак испитаника је да одустане од формираног сета и открије нови, да би успешно решио задатак. Тешкоћа у интерперетацији теста је што неки испитаници брзо схвате да постоје четири принципа сортирања картица, што представља њихов сет, тако да одмах приметите када се принцип промени.
3. **Брескинов тест ригидности (Breskin Rigidity Test)** је базиран на Гешталт принципима и мери индивидуалне разлике у тенденцији формирања перцептивног сета. Тест се састоји од парова фигура од којих једна слика представља „добру“ форму, а друга „лошу“, а задатак испитаника је да изабере ону која им се допада. Нека истраживања указују да је ова скала добар предиктор перцептуалне организације и да има добру интерну конзистентност. Према неки аутори сматрају да овај тест мери „опсесивно-компулзивну ригидност“ а не „перцептивну ригидност“ (Primavera и сар., 1974., према Schultz & Searleman, 2002), студије валидности указују да је ипак адекватнији термин „перцептивна ригидност“.
4. **Тест бихевиоралне ригидности (Test of Behavioral Rigidity, TBR, Schaie & Parham, 1975).** Шеј (Schaie, 1955, према Schultz & Searleman, 2002) прави разлику између „моторно-когнитивне ригидности“ и „личност-перцептивна флексибилност“. Користећи факторску анализу издваја три фактора: психомоторна брзина (брзина којом особа реагује на сличне ситуације), фактор личност-перцепција („инерција идеја“, односно способност особе да се прилагоди на ново окружење, овај фактор је касније преименован у „флексибилност ставова“, Schaie, 1991) и моторно-когнитивна ригидност (способност пребацивања са једне на другу активност без тешкоћа и односи се на бихевиорални аспект ригидности). Осмогодишња лонгитудинална студија ригидности је коришћењем структуралних модела коваријансе подржала идеју

заједничког бихевиоралног и когнитивног фактора ригидности ( $r=.81$ ). После осам година корелација између фактора моторно-когнитивне флексибилности је износила .98, док је за фактор личност-перцепција флексибилност износила .80; што говори у прилог врло израженој стабилности у времену различитих аспеката ригидности.

5. **Струпов тест интерференције боја-реч** (Stroop Color-Word Interference Task, Stroop, 1935) - користи се за изучавање пажње, интерференције, когнитивних структура, такмичење у одговорима, за изучавање индивидуалних разлика и за испитивање ригидности. Задатак захтева пребацавање и одржавање одређеног перцептивног сета током супресије „уобичајених одговора у корист необичног“ (Spreen & Strauss, 1991, Schultz & Searleman, 2002, стр.175). Интерференција представља персеверативне аспекте ригидности и Струпов задатак указује на индивидуалне разлике у тенденцији персеверативне употребе сета, што по неким истраживачима (Graf, Uttl, & Tuokko, 1995, према Schultz & Searleman, 2002) представља когнитивну ригидност.
6. **Тестови личности:** До 1953. године конструисан је само један папир-оловка тест који је испитивао ригидност личности. Весли је израбрао ајтеме из праксе и дао петорици психолога да их рангирају по степену ригидности, тако да се крајња верзија упитника састојала од 50 ајтема који су процењени као „високо ригидни“. Зелен и Левит (Zelen & Levitt, 1954, према Chown, 1959) конструишу краћу верзију инструмента од 12 ајтема са, како наводе, задовољавајућим психометријским карактеристикама. Критичари кажу да нема доказа о једнодимензионалности теста, да су потребне факторске и студије валидације и да нема података о корелацији постигнућа на тесту и ригидности у понашању.
7. **Други тестови ригидности:**
  - Тест који је често коришћен за изучавање ригидности обухвата перцепцију, а односи се на *проналажење скривених објеката* на слици (при чему је претпоставка да ће ригидне особе пронаћи мањи број објеката). Кател (Cattell, 1946) наводи да овај тест има највеће засићење на свим факторима „диспозиционе ригидности“.
  - Бекер (Becker, 1954, према Chown, 1959) развија инструмент користећи *анејсеконик (aniseikonic) сочива* (објективе), иницијално дизајниране за проучавање дисторзије у стереоскопској перцепцији, за пручавање ригидности. Ефекат сочива је да сто изгледа накривљено као табла за цртање или да изгледа

као да се зид нагиње ка посматрачу. Долази до података да постоје индивидуалне разлике у уочавању дисторзије, односно да ригидне особе теже и спорије уочавају дисторзије због тенденције да уклапају свет у своје постојеће предрасуде (премда се не слажу сви аутори са наведним тумачењем).

- **Калифорнијска скала етноцентризма, Ф скала (*The California Ethnocentrism Scale; Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson, Sanford, 1949*)** је показала неке мале везе са другим мерама ригидности и неки истраживачи користе рационалне предрасуде као тест ригидности. Иако се претпоставља да је ригидност повезана са етноцентризмом, не постоје докази да су у питању синоними. (Калифорнијска Ф скала се често користила и уз претпоставку да су ригидност и ауторитарност блиско повезани).
- **Калифорнијски инвентар личности–Флексибилност (*California Personality Inventory-Flexibility, CPI, Gough & Bradley, 1996*)**: субскала Флексибилности је развијена да мери ригидност-флексибилност личности ослобођену од политичке идеологије. Особе које постижу високе скорове на Флексибилности се описују као маштовите, спонтане и прилагодљиве на нове и неочекиване ситуације, али су такође недоследне и непоуздане. Особе са ниским скоровима су озбиљне, тврдоглаве и нефлексибилне. Факторска анализа је указала на комплексан склоп скале, аутори су добили седам фактора на узорку од 6000 испитаника; а мало је објављених других факторских студија ове скале.
- **Скала нетолеранције двосмислености (*Intolerance of Ambiguity Scale*)**. Нетолеранција двосмислености се дефинише као тенденција да се двосмислене ситуације перципирају као претња, док је толеранција двосмислености тенденција да се двосмислене ситуације перципирају као пожељне (Budner, 1962, према Schultz & Searleman, 2002). Овај термин се често у литератури користи као синоним за ригидност.
- **Скала потребе за затварањем: (*Need for Closure Scale, NFCS, Kruglanski, Webster & Klem, 1993*)** обухвата ајтеме који мере индивидуалне разлике у преференцији реда и структуре и осећај гађења према неред и хаосу. Аутори добијају петофакторску структуру: потреба за структуром, нетрпљење двосмислености, одлучност, предиктивност и затворен ум; и указују на предиктивну моћ скале.
- **Отвореност према искуству (*Openness to experience*)** је једна од димензија модела личности Пет великих (McCrae & Costa, 1996) и укључује преференцију

за новином, когнитивном комплексношћу и флексибилношћу, насупрот преференције ка познатом, једноставном и затвореном.

- *Лична потреба за структуром (Personal Need for Structure, PNS, Neuberg & Newsom, 1993)* односи се на индивидуалне разлике у преференцији когнитивне једноставности и структуре. Истраживања показују да је ова потреба повезана са повишеном тенденцијом ка стварању стереотипа, повишеном тенденцијом ка категоризацији нових информација, тенденцијом ка формирању једноставнијих категорија за објекте и тенденцијом ка развоју менталних сетова у стресним ситуацијама.
- *Роршахов тест мрља (the Rorschach test)* се често користио за процену ригидности личности. У неким студијама су протоколи ранжирани по ригидности од стране експерата, док су у неким другим студијама коришћени скорови као могуће мере ригидности, при чему су најчешће коришћени индикатори укупна продукција и однос делова према целини. Чини се да је овај тест најпогоднији за испитивање „креативне“ ригидности.

8. **Експериментална испитивања ригидности:** Практичари избегавају да се баве питањем општег факора ригидности, они су се концентрисали на ситуације које изазивају ригидно понашање и на методе које би овакво понашање могле мењати. У експериментална испитивања ригидности спадају следећи задаци: тренинг; врсте постигнутих измена; ефекат појачања; ефекат руководећег критеријума; ефекат „сета“ и припреме за решавање проблема. Свеукупно, истраживања показују да је преусмеравање на претходни концепт лакше него његово делимичо мењање, и да су обе стратегије теже од придржавања оригиналног концепта.

У 100 година испитивања (Schultz & Searleman, 2002), мали је број студија у којима су се истраживачи бавили питањима шта је заједничко у различитим инструментима ригидности. Тестови са сортирањем картица углавном се користе у клиничкој дијагностици и психијатријским испитивањима, Ајнстелунг тест се користи за испитивање когниције, Брескинов тест ригидности у домену испитивања перцепције, Струпов задатак за интерференцију и пажњу, Скале личне потребе за структуром и когнитивним затварањем се користе у изучавању социјалне когниције, нетолеранција двосмислености у испитивањима политичке идеологије и система уверења, а Скале флексибилности и отворености према искуству се користе у области психологије личности. Надаље, већина студија није успела да раздвоји менталну од бихевиоралне



ригидности (Schultz & Searleman, 2002). Неке студије су успеле да укажу на стабилне корелацијске односе између упитничких форми, приказаних у Табели 2.

**Табела 2**

*Интеркорелације упитничких форми ригидности (Schultz & Searleman, 2002)*

скеале	r
Лична потреба за структуром & Флексибилност	.58, .60., .48
Лична потреба за структуром & Отвореност према иксуству	-.42
Потреба за затварањем & Нетолераниција двосмислености	.29
Потреба за затварањем & Лична потреба за структуром	.24
Лична потреба за структуром & Отвореност према иксуству	-.12

Шулц и Сирлеман (Schultz & Searleman, 2002) су спровели метастудију истраживања у којима су коришћене три мере бихевиоралне ригидности: Ајнстелунг тест, тест бихевиоралне ригидности и Висконсинове картице, бавећи се главним подручјима испитивања ригидности – ригидност и старост, ауторитарност, интелигенција, пол, ментална ретардација и схизофренија. Користили су објављене студије у бази научних радова *PsycINFO* у периоду од 1967. до 1999. године. Идентификовали су 325 студије, од којих је 151 задовољила критеријуме и ушла у анализу. Добили су следеће резултате:

- 1. Старост и ригидност:** резултати лонгитудиналне студије и студије пресека указују на криволинијски однос старости и ригидности. Између 5. и 18. године ригидност се значајно самњује; од 18. до 60. године остаје претежно стабилна, или опада полако; да би се после 60. године ригидност повећава линеарно.
- 2. Ауторитарност и ригидност:** повишени скорови на ауторитарности су позитивно повезани са ригидношћу само у стресним ситуацијама; у стању опуштености, ауторитарност је позитивно повезана са скоровима на тесту бихевиоралне ригидности, али не и са скоровима на Ајнстелунг тесту.
- 3. Пол:** резултати указују да су мушкарци ригиднији од жена.
- 4. Ригидност и интелигенција:** све је више истраживања која показују да су интелигенција и ригидност у негативној корелацији. Џозевек (Jausovec 1991, према Schultz & Searleman, 2002) добија податке да су надарени студенти више флексибилни и креативни у решавању (поготово комплексних) проблема.

- **Ригидност и ментална ретардација:** излажући неконзистентне резултате студија (што је великим делом последица немогућности коришћења одређених тестова ригидности код особа са менталном недовољном развијеношћу), аутори закључују да је немогуће извести закључке о постојању разлика на ригидности између особа са менталном ретардацијом и нормалних испитаника.
- 5. **Опсесивно-компулзивни поремећај:** ОКП се односи на рекурентне, персеверативне и нежељене мисли и репетитивна, ритуализована понашања. На много начина, компулсивна страна ОКП-а представља персеверацију. Резултати истраживања показују да су особе оболеле од ОКП-а ригидније него контролни испитаници.
- 6. **Схизофренија:** премда резултати нису потпуно конзистентни, ипак већина упућује на значајно израженију ригидност код особа оболелих од схизофреније него код контролних испитаника и код несхизофреног сиблинга. Неке студије указују на могућност смањења персеверације код пацијената, али су ефекти били кратког трајања.
- 7. **Остали корелати ригидности** (претходних шест наведених су најчешће испитивани корелати ригидности, али постоје и неки други за које због малог броја објављених студија, некада само једне, одвојене мета анализе нису могле да се изведу): академско постигнуће, алкохолизам, Алцхајмерова болест, афективно везивање, поремећаји пажње, аутизам, злостављање деце, депресија, поремећаји исхране, малолетничка делинквенција, доминантност леве хемисфере, лоботомија, самопоштовање, манија, интернализујућа-екстернализујућа личност, Паркинсонова болест, схизотиплани поремећај личности, хркање, пушење, суицидалне мисли, родне улоге, неуспешне копинг стратегије, стрес на послу.

Аутори прегледних чланка (Chown, 1959; Schultz & Searleman, 2002) долазе до сличних закључака везаних за проблем изучавања ригидности (непостојања једне дефиниције појма, мерење ригидности различитим тестовима, непостојање теорије ригидности) који отежавају дубље разумевање овог концепта. Шулиц и Силерман (Schultz & Searleman, 2002) на крају закључују да свеобухватна дефиниција ригидности мора садржавати следеће кључне елементе:

1. **формиран ментални или бихевиорални сет**, односно научени ментални или бихевиорални образац изграђен на основу понављаног искуства у одређеној

ситуацији. Ментални сет представљају очекивања о будућим догађајима (укључујући ставове, очекивања, уверења и шеме); док су бихевиорални сетови обрасци опажених реакција.

2. **персеверација сета** – континуирана употреба сета, упркос притиску да се сет промени. Притисак промене сета може да буде увид да сет није више ефикасан, да је неадекватан за тренутну ситуацију или од стране неког спољног чиниоца који указује да је промена сета пожељна.

Тако аутори ригидност дефинишу као тенденцију ка развоју и персеверацији менталних или бихевиоралних сетова. Тенденција ка развоју сета чини структуралну ригидност, док је тенденција ка персеверативној употреби сета функционална ригидност. Битно је нагласити разлику између персеверације и навике. Навике су сетови понашања које особа понавља без размишљања и не представљају ригидност. Нпр. уколико је у земљи правило да се аутомобил вози десном страном, онда је то само навика; а када особа не жели или не може да промени ту навiku у земљи где се вози левом страном, онда то представља ригидност.

У дефинисању ригидности приликом конструкције нашег инструмента ригидности (РИГ, Граховац 2011, 2012) руководили смо се описаним предлозима Шульца и Сирлемана (Schultz & Searleman, 2002).

### **III Ригидност и сродни концепти**

После вишедеценијског изучавања концепта ригидности од стране аутора из различитих психолошких дисциплина, контрадикторних резултата и не много јаснијег сагледавања овог појма, чини се да се међу ауторима формирао став да је овај концепт потребно разложити на више једноставнијих димензија, односно различитих аспеката ригидности које је неопходно одвојено изучавати. Тако се данас у литератури чешће срећу конструкти: Лична потреба за структуром, Нетолеранција на неизвесност, Неизвесна оријентација, Догматизам, Ауторитарност (Ciarrochi и сар., 2005), Отвореност према искуству (Rottenbacher, 2012), Потреба за когнитивним затварањем (Duncan & Peterson 2014, Szumowska & Kossowska, 2017). Овде ће бити описани конструкти који су коришћени у овом истраживању - *Скала нетолеранције на неизвесност*, *Скала личне потребе за структуром* и *Отвореност према искуству*- јер поред тога што спадају у

најактуелније у данашњим студијама ригидности и у испитивању психопатологије и менталног здравља, постоје адаптације упитника за наше говорно подручје.

### **1. Лична потреба за структуром/ Personal Need for Structure (PNS)**

Лична потреба за структуром односи се на тенденцију да се социјално окружење перципира једноставним шемама, избегавањем двосмислености и непредвидивости и понашањем на рутински начин (Meiser & Machunsky, 2008). У литератури се овај концепт користи за објашњавање интериндивидуалних разлика у полним стереотипима, ефекат примовања у перцепцији, доношење спонтаних закључака у социјалној категоризацији, осетљивост за некомплетно расуђивање и пристрасно мишљење, идентификацију са социјалним групама и фаворизацију сопствене групе у односу на друге групе (Neuberg & Newsom, 1993, Meiser & Machunsky, 2008). Дакле, могло би се рећи да је потреба за личном структуром постала кључни концепт у основним и примењеним испитивањима социјалне когниције (Meiser & Machunsky, 2008).

Аутор инструмента Личне потребе за структуром (Thompson и сар., 1992 према Neuberg & Newsom, 1993) износи да особе са високим скором на овој скали преферирају структуру и јасноћу у већини ситуација, и осећају нелагодност у ситуацијама које нису структурисане и јасне. Карочи (Ciarrachi, 2005) потребу за личном структуром (Personal Need for Structure –ПНС) дефинише као степен до којег је особа мотивисана да дефинише свет на једноставе, недвосмислене начине. Факторска анализа упитника ПНС (Neuberg & Newsom, 1993, Ciarrachi, 2005, Трогрлић & Васић, 2007) указује да је чине два повезана фактора – Чежња за структуром (Desire for Simple Structure - DSS) и нетолеранција несигурности (Intolerance of Uncertainty – IU), Карочи мења оригинални назив фактора, како су га дефинисали аутори инструмента и назива га Суочавање са недостатком структуре. Чежњу за структуром чине ајтеми као што су „Уживам у јасном и структурираном начину живота“, док се Нетолеранција несигурности састоји од ајтема као што је „Не волим несигурне ситуације“. Нојберг и Њусом (Neuberg & Newsom, 1993) указују да Скала личне потребе за структуром поседује задовољавајућу конвергентну и дивергентну валидност. Конфиматорна факторска анализа је показала да се ПНС јасно разликује од скала Ауторитарности, Догматизма, Нетолеранције на неизвесност и Несигурне оријентације, док је једино добијена корелација са скалом Ригидности (због шест ајтема скале Ригидности који су концептуално блиски Чежњи за структуром),

насупротив неким другим студијама (Leone и сар., 1999). ПНС је готово у ортогоналном односу са Скалом потребе за когницијом. Оба ПНС фактора су негативно повезана са отвореношћу према искуству, чежња за структуром је позитивно повезана са савесношћу, суочавање са недостатком структуре позитивно корелира са неуротицизмом и негативно са екстраверзијом, док није добијена повезаност скала ПНС са пријатношћу из модела личности Пет Великих. Надаље, Суочавање са недостатком структуре је било повезано са Скалом социјалне анксиозности, Скалом самосвесности и Тајлоровом скалом манифестне анксиозности. ПНС је била у ниској негативној корелацији са мерама интелигенције, што говори да особе са високим ПНС скором не поједностављују свој живот због скромнијих интелектуалних капацитета, већ једноставно зато што то желе. Особе са високим ПНС скоровима имају тенденцију ка рутинском понашању, ПНС утиче на организацију информација (на једноставан, мање комплексан начин), али и на стеротипно мишљење у неизвесним ситуацијама.

Карочи (Ciarrochi, 2005) претпоставља да је Суочавање са недостатком структуре повезано са слабијим менталним здрављем због тога што овакве особе не прихватају неизбежност неизвесности и доживљавају непријатност када се сусретну са њом, покушавајући да је рационализују чиме често само активирају руминаторно мишљење. Насупрот томе, Карочи претпоставља да је чежња за једноставном структуром повезана са здравијим менталним функционисањем или не утиче на њега. Резултати његове студије указују да је повишење на субскали суочавање са недостатком структуре било повезано са повишењем на скалама депресивности, анксиозности, стресом, безнадежношћу, суицидалним идеацијама, стресним животним ситуацијама и са нижим животним задовољством; док је чежња за једноставном структуром била повезана са мањим осећајем безнадежности.

Скала личне потребе за структуром ПНС (Personal Need for Structure Scale, Thompson и сар., 1989 ) је преведена на српски језик и показала је задовољавајуће психометријске карактеристике, потврђујући и двофакторску структуру упитника (Чежња за структуром и Суочавање са недостатком структуре), са измењеном позицијом једног индикатора (Трогрлић & Васић, 2007). Резултати су указали на ниску повезаност особина личности са суочавањем са недостатком структуре, док је чежња за структуром била повезана са ригидношћу, савесношћу и пријатношћу; као и на ниску негативну корелацију скале са постигнућем на тесту интелигенције, што је у складу и са неким другим резултатима (Трогрлић & Васић, 2007).

## 2. Нетолеранција на неизвесност

Још је Френкел-Брунsvик (Frenkel-Brunswik 1949, према Duncan & Peterson, 2014) сматрала да особе нетолерантне на неизвесност имају тенденцију ка „прибегавању црно-белим решењима, прераном затварању у систем вредности, често негирајући одређене аспекте реалности, тежњи ка неквалификованом и недвосмисленом свеобухватном прихватању или одбијању других, претерану склоност према познавању, симетрији, дефинитивности, регуларности, поједностављеном дихотомирању, персеверацији и стереотипији“ (Duncan & Peterson, 2014; Van Hiel, 2016). Корен нетолеранције на неизвесност и тенденцију ка психолошкој ригидности видела је у базичним перцептивним и когнитивним нивоима, а резултате својих истраживања да су деца са израженим предрасудама описивала родитеље у претераним, стеротипним искуључиво позитивним или негативним терминима, је објашњавала механизмом сплитинга. Данкен и Петерсон (Duncan & Peterson, 2014) испитујући утицај десничарске, ауторитарне оријентације на обраду идеолошки неутралног, али двосмисленог визуелног стимулуса добијају резултате (који су у складу и са истраживањима Адорна и сар. 1950.г, Hiel. и сар., 2016. и са неким мета-анализама - Jost, Glaser, Kruglanski & Sulloway, 2003) да су нетолеранција на неизвесност и когнитивна ригидност повезане са конзервативним политичким уверењима, тачније ауторитаризмом; при чему је, чини се, тачна и претпоставка Френкел-Брунsvикове (Frenkel-Brunswik 1949, према Duncan & Peterson, 2014) да постоји базична разлика у обради визуелних стимулуса између ауторитарних и неауторитарних особа. Данас се нетолеранција на неизвесност дефинише као „когнитивна пристрасност која утиче на то како особа опажа, интерпретира и одговара на одређене неизвесне ситуације, на когнитивном, емотивном и бихевиоралном плану“ (Dugasi сар., 2004 према Михаић и сар., 2014). Особе са израженом нетолеранцијом на неизвесност сматрају да није фер што су се баш оне нашле у таквој ситуацији, коју процењују као претећу, што може да се манифестује кроз избегвање социјалних интеракција, компулсивно проверавање, хронично осећање бриге и сл. Нетолеранција на неизвесност се разликује од нетолеранције на двосмисленост, по томе што се односи на будуће неизвесне ситуације, док се нетолеранција двосмислености односи на актуелне, двосмислене ситуације (Михаић и сар., 2014).

Скала нетолеранције на неизвесност, која је коришћена и у овом истраживању, (Intolerance of Uncertainty Scale – IUS: Freeston et al., 1994, краћа верзија) адаптирана је на српски језик (Сокић, Самац, Бошковић и Михаић, 2012), а испитује тенденцију особе

да негативно реагује у неизвесним ситуацијама и састоји се од два фактора: Проспективна и Инхибиторна анксиозност. Проспективна анксиозност обухвата ајтеме којима се испитује негативан утицај неизвесности на емотивно и когнитивно функционисање, док Инхибиторна анксиозност обухвата ајтеме који се односе на негативан утицај неизвесности на свакодневно функционисање (Михић и сар., 2014). Прва компонента се односи на настојање особе да учини будућност што извеснијом трагањем за довољном количином информација; док се инхибиторна анксиозност односи на различите форме когнитивних и бихевиоралних избегавајућих понашања. Михић и сар. (2014) су испитивали реалције ове две компоненте и димензија личности из Грејовог психобиолошког модела личности, при чему је добијени резултат указао на повезаност ових димензија са Системом бихевиоралне инхибиције (што би указивало да је овај систем у основи Проспективне и Инхибиторне анксиозности), и позитивну повезаност Инхибиторне анксиозности са Системом блокирања (што би говорило да су инхибиторна понашања у неизвесним ситуацијама последица биолошких реакција блокирања).

Истраживања показују да је нетолеранција на неизвесност повезана са израженијом депресивношћу, анксиозношћу, стресом, суицидалним идејама, осећањем безнадежности (Ciarrochi, 2005); као и са генерализованим анксиозним поремећајем, опсесивно-компулсивним поремећајем, социјалном анксиозношћу, хипохондријазом, поремећајем гомилања (Михић и сар., 2014). Модераторска анализа је указала да нетолеранција на неизвесност увећава ефекат стресних животних догађаја на депресију, анксиозност и осећање безнадежности; а такође је и значајније повезана са негативним индикаторима субјективног благостања него са позитивним индексом задовољства животом (Ciarrochi, 2005). Когнитивисти у својим истраживањима показују да је психолошка ментална отвореност (psychological mindedness – спремност ка покушају разумевања себе и других, веровање у предност дискусије, отвореност за нове идеје и емотивне садржаје) позитивно повезана са толеранцијом неизвесности, а инверзно повезана са спољашњим локусом контроле и магијским мишљењем; односно, особе са оваквим когнитивним стилем карактерише флексибилност, осећај личног деловања и склоност ка реалистичном мишљењу (Beitel и сар., 2004).

### 3. Отвореност према искуству

Питања психологије личности односе се на утврђивање броја и структуре базичних димензија личности. Шулц и Сирлеман (Schultz & Searleman, 2002) наводе да сваки велики инвентар личности садржи и димензију ригидности. Ригидност се у оквиру психологије личности углавном доводи у везу са димензијом Отворености према искуству, односно са њеним супротним полом (Schultz & Searleman, 2002, Rottenbacher, 2012).

Последњих неколико деценија актуелна су два приступа у истраживањима базичне структуре личности, психобиолошки и лексички приступ. Основне хипотезе лексичког приступа су да је већина фенотипских описа личности кодирана у језику, а да њихов ниво заступљености у језику одговара њиховој важности (Saucer & Goldberg, према Смедеревац и сар., 2007). Прва лексичка студија спроведена на српском језику (Смедеревац 2000; 2002, према Смедеревац и сар., 2007, Чоловић и сар., 2014), применом методологије Телегена и Волера (са сваке десете стране Речника српскохрватског језика Матице Српске из 1976. године биран је први термин који се односио на личност), довела је до конструкције инструмента чија је факторска структура указала на постојање седам фактора. Другом лексичком студијом (са сваке друге стране Речника српског књижевног језика са језичким саветником, Московљевић 2000., биран је први термин који се односио на личност; Смедеревац и сар., 2007) конструисан је упитник LEXI, чија је седмофакторска структура била слична моделу Телегена и Волера (Смедеревац и сар., 2007; Чоловић и сар. 2014). Наредна испитивања факторске структуре LEXI-ја довела су до конструкције инструмента Великих пет плус два (Смедеревац и сар., 2010) који чине димензије Неуротицизам, Екстраверзија, Агресивност, Савесност (са три супскале) и Отвореност ка искуству, Позитивна валенца, Негативна валенца (са две супскале), чија је краћа верзија коришћена и у нашем истраживању. У скраћеној верзији инструмента Великих пет плус два димензија отвореност према искуству обухвата индикаторе интелекта (оријентација ка уметности и различитим интелектуалним активностима), док су мање заступљени ајтеми који се односе на трагање за узбуђењима (Чоловић и сар., 2014). Самим описом димензије, јасно је да представља супротан крај од описа ригидности, поготово когнитивне ригидности, односно тенденције ка црно-белом мишљењу, тако да је за очекивати да ће отвореност бити негативно корелирана са



ригидношћу, што је показало и раније истраживање на нашој популацији (Граховац, 2011).

#### **IV Конструкција скале ригидности**

У уводном делу описана је проблематика везана за изучавање концепта ригидности, која је довела до идеје о потреби конструисања инструмента ригидности, при чему смо се руководили предлозима које су дали Шулц и Сирлеман (Schultz и Searleman, 2002). Прва верзија инструмента конструисана је 2011. године (Граховац, 2011) када су испитиване релације концепта ригидности са димензијама личности мереним упитником Великих пет плус два (Смедеревац и сар., 2010). Ригидност је тада дефинисана као свако понављање и устаљен начин било размишљања, било доживљавања себе и околине или реаговања на различите стимулусе из спољашњег окружења - што је у складу и са предлозима дефиниције ригидности Шульца и Сирлемана (Schultz & Searleman, 2002). Дакле, и импулсивна особа може бити ригидна, као и она која је изразито промишљена. Акцент је на понављању “шаблона” које нека особа има а који се односе на то како она доживљава себе и друге, и испољава се у свим контекстима функционисања те особе, при чему особа не мења начин функционисања, чак и када се средина промени. Претпоставка је била да није у питању само црта личности већ да су у овај систем понашања укључени и когнитивни стил неке особе, њен референтни систем, начин емотивног реаговања, слика о себи и другима, као и систем вредности дате особе. Особе које су изразито ригидне у свом понашању и које због тога имају проблема у свом функционисању, вероватно већ испољавају нека патолошка понашања. Наиме, ове особе нису у стању да коригују своје понашање у складу са захтевима околине, те због тога имају перзистентне проблеме у функционисању на различитим животним пољима. Овако дефинисана ригидност слична је и Јанговом (Young, према Sperry, 2003) концепту шеме коју аутор развија описујући поремећаје личности. Наиме, шема представља широку, первазивну тему (дакле не појединачно веровање) која се односи на то како особа види себе и друге. Шема обично настаје у раном детињству и разрађује се током живота, а чине је меморија, емоције, когниције и телесне сензације. О постојању маладаптивне шеме код поремећаја личности причају и неки други аутори (Beck и

сарадници, према Millon 2004). Поставља се питање да ли оваква ригидност, какву виђамо код поремећаја личности, постоји и у неклиничкој популацији.

Конструисан је упитник који се састојао од 28 ајтема са Ликертовом четворостепеном скалом. Испитаник одговара тако што заокруживањем једног од четири броја означава колико учестало испољава одређену реакцију или образац, при чему бројеви имају следеће значење: 1 – никад; 2 – понекад; 3 – често; 4 – увек. После урађене факторске анализе у упитнику је задржано 20 ајтема. Анализом главних компоненти задржан је један фактор (фактор ригидности) чије су метријске карактеристике биле задовољавајуће (Табела 3).

**Табела 3**

*Психометријске карактеристике изолованог фактора*

<b>Кронбахова <math>\alpha</math></b>	<b>КМО коефицијент репрезент.</b>	<b>Скјунис</b>	<b>Куртозис</b>
.8234	.809	.403	.468

Резултати су показали да не постоји значајна полна разлика на упитнику ригидности (о чему говори и Рокејц, Rokeach 1948), док је добијена значајна повезаност ( $p < .01$ ) између старости испитаника и скорa који постижу на поменутом упитнику (што је у складу и са неким другим истраживањима, Cowen & Thompson, 1951; Bartz, 1969, Kounin према Vollhardt, 1990). Наиме, резултати су показали да су старији испитаници и ригиднији. Мултиплом регресионом анализом је испитиван однос између базичних димензија личности, старости и концепта ригидности. Значајни предиктори на нивоу значајности .01 су били старост и неуротицизам, док су на нивоу значајности .05 значајни предиктори савесност, отвореност према искуству и негативна валенца. Отвореност према искуству је једини предиктор који је био у негативној корелацији са критеријумском варијаблом, док су остали предиктори били позитивно повезани. Резултати су, дакле, показали да су ригидне особе склоне песимизму, незадовољству (високи скорови на неуротицизму), да су истрајне у остварењу својих циљева, али могуће је и да оптерећују друге сопственим перфекционизмом те да стога имају проблема у интерперсоналном функционисању (високи скорови на савесности), уз доживљај себе као зле и опасне особе (високи

скорови на негативној валенци). Ове особе су конзервативног духа и тешко се привикавају на било какве промене (нижи скорови на отворености према искуству). Дакле, ригидна особа, иако је хронично незадовољна и има негативну слику себе и премда лоше функционише у интерперсоналним односима, не мења своје понашање у складу са променама спољашњег окружења.

Наредне године је ревидиран инструмент, а истраживање је, поред неклиничке, обухватило и клиничку популацију са циљем испитивања да ли се испитаници из клиничке популације значајно разликују у скору на упитнику ригидности од испитаника из неклиничке популације. Узорком је обухваћено 132 испитаника из неклиничке и 56 испитаника из клиничке популације. Испитаници који су чинили клинички узорак су биле особе хоспитализоване на Институту за психијатрију Клиничког центра Војводине и то са следећих одељења: Клиника за болести зависности, Центар за ментално здравље, Дневна болница. Део клиничког узорка су чинили и чланови Удружења лечених од психозе (УЛОП). Највише пацијената је било из категорија: схизофрени и схизофрениформни поремећаји, неорганске неспецификоване психозе, ментални поремећаји и поремећаји понашања због употребе опијата. Ревидирани упитник РИГ2 (који је коришћен и у овом истраживању) се састоји од 33 тврдње поред којих се налази Ликертова четворостепена скала. Испитаник одговара тако што заокруживањем једног од четири броја означава учесталост са којом испољава одређено понашање односно образац, при чему бројеви имају следеће значење: 1 – никад; 2 – понекад; 3 – често; 4 – увек. Факторском анализом добијена су два фактора (интерперсонални и бихевиорални) који објашњавају 37, 837% варијансе, а добијене су и задовољавајуће психометријске карактеристике, као што је приказано у Табели 4, а у Табели 5 је приказана структура фактора ригидности.

#### Табела 4

*Психометријске карактеристике изолованих фактора*

Кронбахова $\alpha$	КМО коефицијент репрезент.	Скјунис	Куртозис
.9236	.876	.562	1.070

**Табела 5**

*Структура фактора ригидности: 1. интерперсонална ригидност, 2. бихевиорална ригидност*

	Компоненте	
	1	2
РИГ 12 И моји успеси и моји неуспеси се понављају на исти начин.	,732	,491
РИГ 25 Већина људи из мог окружења ме повређује на исти начин.	,720	,361
РИГ 22 Чак и када је ситуација важна, не могу да јој се прилагодим.	,719	,513
РИГ 26 Моји уобичајени сукоби са другима су последица њиховог неразумевања моје личности.	,718	,363
РИГ 29 Други сматрају да сам неприлагодљив/а.	,650	
РИГ 27 Многи имају проблема у комуникацији са мном.	,620	
РИГ 21 Чак иако ситуација налаже другачије, ја се понашам како сам навикао.	,592	,764
РИГ 17 Према свим људима се понашам исто.		,686
РИГ 14 Понашам се исто без обзира на то где се налазим.		,651
РИГ 20 Имам иста схватања као кад сам био млађи.	,451	,639
РИГ 18 Мислим да је немогуће да променим своје понашање, чак иако то желим.	,550	,630

---

Ајтеми који чине први фактор се углавном односе на то како особа доживљава своје односе са другим људима, при чему проблеме у контакту са њима приписује њиховом неразумевању њене личности. Овај фактор је због тога назван *интерперсонални фактор ригидности*. Други фактор претежно сачињавају ајтеми који описују ригидност у понашању, односно доживљај особе да не може да промени своје понашање, чак и када жели или то ситуација захтева; те је због тога назван *фактор бихевиоралне ригидности*. Корелације између фактора је износила  $r = .569$ .

Поред испитивања да ли се особе из клиничког и неклиничког узорка значајно разликују на скоровима које постижу на упитнику ригидност, испитиван је и однос ригидности са емоционалном регулацијом, партнерском афективном везаношћу и особинама личности. Резултати су показали да не постоји значајна полна разлика на упитнику ригидности, док су испитаници са завршеном средњом школом били ригиднији од испитаника са завршеним факултетом ( $p < .05$ ). Ригидност је била позитивно повезана са старошћу ( $p < .01$ ) што је резултат у складу са неким другим истраживањима (Cowen & Thompson, 1951; Bartz, 1969, Kounin према Vollhardt, 1990, Граховац, 2011), али су га нове анализе осветлиле из другог угла. Наиме, изгледа да је ова релација важна због утицаја особина личности, а не због саме повезаности ових варијабли, и то само код интерперсоналне ригидности (резултати прве хијерархијске регресионе анализе). Психијатријски пацијенти су постизали значајно више резултате ( $p < .01$ ) на упитнику ригидности од неклиничког дела узорка; што би упућивало на закључак да је изражена ригидност пре карактеристика ментално оболеле особе него ментално здраве. Овакав резултат је у складу и са неким другим студијама (Vigotsky, Kasanin, Hanfan, према Rokeach, 1948; Pervin, 1960; Fisher, 1950; Luchins & Luchins 1959, према Bratz 1969; Young, према Sperry, 2003; Duff, 2006; McGlashan и сар., 2005; Goldstein, Werner, Strauss, Cotton, према Rokeach, 1948; Narabayashi & Oshima, 2015; Tchanturia 2001, Schultz & Searleman, 2002, Ansell и сар., 2008; Schultz & Searleman, 2002, Ansell и сар., 2008; Liknaitzky, 2017; Von Zerssen, 1996, према Blechert, 2005; Kimura и сар., 2000; Clayton и сар., 1994; Eliason, 2000). Међутим, остаје отворено питање да ли су високи скорови на ригидности фактор који доприноси менталном обољевању или су високи скорови последица менталне

болести. Потенцијални одговор на ово питање би се могао добити у лонгитудиналној студији.

Релације интерперсоналне и бихевиоралне ригидности (критеријуми) са емоционалном регулацијом, партнерском афективном везаношћу и особинама личности (предиктори) испитиване су хијерархијском регресионом анализом (Граховац, 2012). Предиктори *интерперсоналне ригидности* су били припадност клиничком подзору (p<.01) и димензије партнерске афективне везаности, док су особине личности испољиле модераторски утицај на однос ригидности и старости, а значајан допринос дале су димензије савесности (негативна корелација са критеријумом, p<.05) и агресивности (позитивна корелација са критеријумом, p<.01). Повезаност старости са ригидношћу, која је добијена и у неким другим истраживањима (Cowen & Thompson, 1951; Kounin према Vollhardt, 1990, Граховац, 2011), је, могуће посредована утицајем особина личности. Такође, када се укључе особине личности, губи се предикторски значај димензија афективног везивања. Повезаност ригидности и савесности је добијена и у истраживању спроведеном 2011. године (Граховац, 2011), при чему је у овом истраживању корелација била негативна, што је можда последица неких промена упитника које су начињене, и изолације два одвојена фактора (у ранијем истраживању је постојао један фактор ригидности). Дакле, интерперсонална ригидност је карактеристична за особе које су непоуздане, не остварују своје идеје и циљеве (ниска савесност); које су “тешке”, наметљиве, несарадљиве и непријатељски се понашају према другима (висока агресивност) (Смедеревац и сар., 2010), поготово уколико припадају клиничкој популацији. Чини се да интерперсонално ригидне особе највише карактерише непредвидљив и наметљив однос према другима и да су то особе које су «тешке», али ја занимљиво да су ови подаци добијени самоописним техникама. Могуће је и да њихов однос са другим није у потпуности такав, већ да они сами себе доживљавају како је описано. Ова хипотеза би се могла проверити тек када бисмо, поред самопроцене, користили и процену од стране других. Уколико се пак добију исти подаци, онда бисмо могли поставити питање због чега особа не мења своје обрасце функционисања, ако већ и она сама није задовољна њима; односно који механизам стоји у основи одржавања ригидности у социјалним релацијама.

Када је као критеријум коришћена *бихевиорална ригидност*, резултати су показали да је поред узорка као значајног предиктора (p<.05) и емоционална стратегија супресија била значајан предиктор (p<.01) у свим корацима анализе. Димензије партнерске афективне

везаности нису биле значајно повезане са критеријумом, док се као једина значајна димензија из простора упитника личности Великих пет плус два издвојила негативна валенца ( $p < .05$ ). Дакле, најзначајнији предиктор бихевиоралне ригидности је била супресија емоција. Занимљиво је да исти податак добијен у истраживању (Cowan & Thompson, 1951, Fabrikant 1954) у којем су поређене групе “ригидних” и “флексибилних” испитаника, а коришћени су различити инструменти, између осталог и Роршахов тест мрља. Наиме, резултати су показали да је код ригиднијих испитаника било значајно мање такозваних боја одговора (при чему је и сума кинестезије и боје значајно мања код ових испитаника), што указује да код њих постоји спутавање испољавања емоција и да ови испитаници у ствари припадају тзв. коартираном типу личности. Негативна валенца, је, поред неуротицизма, димензија за коју се у литератури најчешће спомиње да доприноси патологији (Duberstein, 1995; Чоловић и сар., 2014), а занимљиво је да је она као самоевалутивна димензија (Смедеревац и сар., 2010) била повезана са бихевиоралном ригидношћу. У истраживању је коришћена скраћена верзија упитника Великих пет плус два, у којем је ова димензија сачињена од ајтема који се односе на манипулативност (субскала негативне валенце из оригиналног упитника), а повишења на њој су карактеристична за наметљиве особе, склоне сплеткарењу и искоришћавању других (Смедеревац и сар., 2010). Ако се сада ови резултати упореде са резултатима претходне регресије и има у виду податак да је добијена позитивна корелација између два фактора ригидности ( $r = .569$ ), онда би се могло закључити да су особе које су постигле више скорове на упитнику РИГ2 тешке и наметљиве, склоне искоришћавању других, при чему су амбивалентне по питању процене таквог свог понашања и односа према другима. Наиме, резултати прве регресије би упућивали да ове особе имају увид у свој наметљив однос према другима, док резултати друге регресије упућују на супротан закључак (што би могао бити одговор на постављено питање зашто особе са високом интерперсоналном ригидношћу настављају да се понашају тако упркос томе што су свесне да таквим понашањем оптерећују друге).

С обзиром да је супресија (игнорисање негативне емоције и избегавање њеног испољавања, Ochsner & Gross, 2005) била најзначајнији предиктор бихевиоралне ригидности, можда је ова ригидност последица тзв. емоционалне ригидности, што би могло да значи да постоји више различитих ригидности као што претпостављају многи аутори (Oliver & Ferguson, 1951, Chown, 1959, Schultz & Searleman, 2002). О повезаности емоционалне ригидности и супресије код особа са неким тегобама говоре и резултати

истраживања Ланци и сарадника (Lanzi, 2001) који показују да су код деце и адолесцената главобоље биле у позитивној корелацији са тенденцијом ка потискивању беса и агресије, и аутори претпостављају да су то главне карактеристике особа које болују од мигрена.

Резултати регресионих анализа су упутили на закључак да су изоловани фактори ригидности заиста различити аспекти ригидности са различитим предикторима. Интерперсонална ригидност је, чини се, сложенија за разумевање и оцену значајности појединих предиктора, док је код бихевиоралне ригидности ситуација јаснија; али су свакако оба аспекта ригидности била више изражена код психијатријских пацијента него код особа из неклиничког узорка.

*Описани су неки од конструкта који се данас најчешће користе у испитивањима различитих врста ригидности, а који су уврштени и у ово истраживање, као и конструкција нашег инструмента ригидности. Најширу теорију ригидности, како је описано, дао је Кател (Cattell, 1949), али се она чини застарелом и неадекватном за проблематику постављену у овој студији. Како се овај рад базира на експлоративном приступу и превасходно бави проблематиком дефинисања, мерења ригидности и повезаношћу ригидности са квалитетом живота (што је описано у емпијском делу), Теорија субјективног благостања чини се као адекватан теоријски оквир за њено изучавање.*

## **V Субјективно благостање**

Раније концепције менталног здравља су третирале ментално здравље као одсуство симптома психопатологије, да би од 70-тих година XX века овај модел био проширен уврштавањем и присуства позитивних симптома као што су задовољство животом, срећа, смисао живота и сл. (Diener, 1984, Keyes, 2005). Субјективно благостање је један од најважнијих индикатора менталног здравља и један од најистраживанијих конструката из области позитивне психологије (Јовановић & Нововић, 2008), а изучава се и под термином срећа. Трагање за срећом је универзална вредност - филозофи су је третирали као главну мотивацију људског понашања (Diener, 1984), а истраживања



показују да се у готово свим културама третира као најважнији животни циљ (Јовановић & Нововић, 2008), односно, да ја важнија чак и од новца (Diener и сар., 1999, Diener и сар., 2003). Историјски, први истраживач (Bradburn, 1969, према Diener 1984; Јовановић & Нововић, 2008) који се бавио питањем среће дефинисао ју је као равнотежу између позитивног и негативног афекта, за које наводи да су независне димензије. Данас се субјективно благостање дефинише као когнитивна и емоционална евалуација живота (Diener, 2000), односно као особин емоционални одговор (висок позитиван и низак негативан афекат), глобална процена задовољства животом и главно подручје задовољства (нпр. задовољство послом, браком итд.; Diener, 1999, 2000, 2003). Компоненте субјективног благостања приказане су у Табели 6.

**Табела 6**

*Компоненте субјективног благостања (Diener, 1999)*

<b>Позитиван афекат</b>	<b>Негативан афекат</b>	<b>Животно задовољство</b>	<b>Подручје задовољства</b>
радост	кривица и срамота	жеља за променом живота	посао
усхићење	туга	задовољство тренутним животом	породица
задовољство	анксиозност и брига	задовољство прошлошћу	слободно време
понос	бес	задовољство будућношћу	здравље
приврженост	стрес	важност мишљења значајних других	финансије
срећа екстаза	депресија завист		селф група припадања

На развој конструкта субјективног благостања утицали су (Diener, 2003):

- Социолози и истраживачи који су се бавили квалитетом живота, односно, питањима како демографски фактори, као што су приходи и брак, утичу на субјективно благостање.
- Истраживачи из области менталног здравља који су се поред одсуства симптома депресије и дистреса бавили и питањима присуства осећања среће и задовољства животом.
- Утицај од истраживача из области психологије личности који су изучавали срећне и несрећне особе.
- Изучавања социјалних и когнитивних психолога о утицају адаптације и различитих стандарда на субјективно благостање.

Динер (Diener, 1984) наводи да субјективно благостање више корелира са проценом задовољства, него са објективном ситуацијом, при чему је највећа корелација са самопоштовањем (за западне земље, нижа је у колективистичким друштвима, Diener, 2000), односно особа мора имати самопоштовање да би била задовољна својим животом. Затим следе задовољство животним стандардом, породицом, док је корелација са задовољством послом била умерена, а са здрављем, заједницом и објективном физичком атрактивношћу ниска (Diener, 1984, 2006). Истраживања (Diener, 1984, 1999) показују и да су богатије особе срећније од сиромашних, али и да раст прихода не доводи нужно до повећања среће. Резултати студија (Diener, 1984, 1995, 1999, 2000) су неконзистентни по питању повезаности субјективног благостања са узрастом, док се не добијају значајне разлике по полу, особе у браку су испољавале већи степен среће од самаца, при чему је и запосленост показала значајан утицај на благостање. Црнци су мање срећни од белаца, по резултатима студија спроведених у С.А.Д.-ама, ниво едукације изгледа не утиче на срећу, док су религиозна уверења, важност религије и традиционални аспекти религије значајно позитивно повезани са субјективним благостањем. Однос субјективног благостања са бројем и квалитетом социјалних контаката је комплексан, док се као један од најважнијих предиктора задовољства животом издваја задовољство љубавним животом. Већ поменуто високо самопоштовање, затим, унутрашњи локус контроле, оптимизам, екстраверзија, тражење сензација, темперамент и социјабилност су значајно повезани са субјективним благостањем, док ниво интелектуалног функционисања изгледа није важан (Diener, 1984, 1995, 1999, 2000).

У почетку (Diener, 1999), истраживачи су тражили одговор на питање ко је срећан – богати, ожењени/удате, особе оријентисане ка духовном развоју итд.- да би се фокус истраживања померио на тражење одговора на питања када и зашто су људи срећни и који процеси утичу на субјективно благостање. Темперамент, личност, способност адаптације, културолошки и социјални фактори су се издвојили као фактори који значајно утичу на субјективно благостање (Diener, 2000). Крос-културално истраживање (Diener, 1995) спроведено у 55 земље је показало да су висока примања, индивидуализам (односно аутономија, Chirkov и сар., 2003) и друштвена једнакост значајни корелати субјективног благостања, премда је у овим земљама већи број суицида и развода (што говори у прилог утицају срединских фактора на задовољство, које се у овим културама често мења, Diener, 2000), а неке студије говоре у прилог значајности генетског фактора (Tellegen, 1988, 1996, према Diener, 1999, 2000, 2003). Винховер (Veenhover, 1988) наводи и резултате неких истраживања који показују да су срећније особе више учествовале у друштвеним активностима, више су прихваћене од стране друштва, боље су функционисале на послу, ређе су се разводиле, ређе су се жалили на психосоматске тегобе, били су мање забринуте и имали су дужи животни век. У прилог томе да је низак ниво субјективног благостања повезан са психичким проблемима говори и истраживање Моума (Moum, 1996, према Diener, 2000) чији резултати показују да је низак ниво задовољства животом био предиктор суицида у петогодишњем праћењу. Дакле, срећни људи су продуктивнији, социјабилнији и ментално здравији. Динер и сар. (Diener, 2003) сматрају да су људи широм света срећни када остварују циљеве које вреднују.

С друге стране, Динер наводи и примере истраживања емоционалног одговора људи који су доживели неке изненадне промене у животу (добитници на лутрији, хемиотерапија, итд.) који показују да су се испитаници после прве фазе интензивне емотивне реакције адаптирали на новонасталу ситуацију и вратили на свој базични ниво задовољства (Diener и сар. 1999; Diener, 2000), али додаје и да се један број испитаника споро адаптира на промене (нпр. на смрт партнера), док постоје и ситуације када се особа не адаптира у потпуности на новонасталу ситуацију (избегавање буке), што све значајно утиче на ниво субјективног благостања.

Премда неки аутори наводе да теорије среће нису напредовале од античке грчке филозофије (Dodge, према Diener 1999, Diener, 1984) данас је међу истраживачима актуелна ревидирана теорија Брикемна и Кемпбела од стране Динера и сарадника (Brickman & Campbell, 1971, према Diener и сар., 2006). Наиме, теорија је изграђена на

моделу аутоматске хабитуације по којој људи кратко реагују на добре и лоше догађаје, а затим се брзо враћају у неутрално стање. Динер и сарадници наводе следеће:

- Прво, достизање неког циља не оставља особу равнодушном, односно истаживања показују да је већина људи претежно срећна већину времена (дакле не равнодушна), тако да се после адаптације на нове ситуације, враћају у зону среће.
- Друго, људи се разликују по сопственим циљевима (чије остварење доводи до благостања), а они су делимично условљени темпераментом, особинама личности, и донекле демографским варијаблама.
- Треће, особа може имати различите циљеве: различите компоненте субјективног благостања као што су пријатне емоције, непријатне емоције и задовољство животом могу да се крећу у различитим правцима.
- Четврто (по ауторима најважније), циљеви који утичу на субјективно благостање могу да се мењају под одређеним околностима (крос-културалне студије).
- И на крају, особе се различито прилагођавају на нове догађаје, док неки мењају постављене циљеве, други не мењају реакције на спољашње догађаје.

*Можда се ригидније особе теже адаптирају на нове ситуације, и ако да, поставља се питање који аспекти ригидности отежавају адаптацију? Имајући у виду наведене податке, чини се да концепт субјективног благостања представља адекватан теоријски оквир менталног здравља за процену његових релација са ригидношћу.*

### Инструменти за процену субјективног благостања

У истраживањима благостања користи се неколико врста инструмената, односно инструменти који се превасходно баве когнитивном или афективном компонентом благостања (Јовановић & Нововић, 2008, Јовановић, 2010). За процену когнитивних аспеката користе се глобалне (генерална процена задовољства животом) и специфичне мере (задовољство браком, послом, партнерским односима, итд.). Најзначајнија скала глобалне мере је Скала задовољства животом (*Satisfaction With Life Scale, SWLS*, Diener, Emmons, Larsen, & Griffin, 1985 према Јовановић & Нововић, 2008). За мерење

афективне компоненте најчешће се користи ПАНАС (*Positive and Negative Affect, PANAS, Schedule, Watson, Clark, & Tellegen, 1988*, према Јовановић & Нововић, 2008, Јовановић, 2010) који чине димензије Позитиван и Негативан афекат. Јовановић и сар., (2008, Јовановић, 2010) наводе да је мало инструмената који обухватају и когнитивну и афективну компоненту евалуације живота, што су они покушали да ураде конструкцијом инструмента који су назвали *Кратка скала субјективног благостања* (КСБ; Јовановић & Брдарић, 2008). Резултати истраживања су показали да скала има задовољавајуће психометријске карактеристике. У основи се налази један генерални фактор субјективног благостања, којег чине афективна (Позитиван афективитет) и когнитивна (Позитиван став према животу) компонента. Резултати су показали и да КСБ остварује умерене корелације са задовољством животом и афективним благостањем; као и са оптимизмом и самопоштовањем, значајним карактеристикама личности које су корелати позитивног менталног здравља (Јовановић, 2010). Имајући у виду да је настала на нашем говорном подручју и да је коришћена на нашој популацији, ова скала је изабрана за испитивање субјективног благостања и у нашем истраживању.

## **VI Проблем истраживања**

*Преглед истраживања која се баве испитивањем ригидности и њеном повезаношћу са менталним здрављем сугерише да у овој области постоје бројна питања на која још увек немамо одговор.*

Као *прво*, ригидност се дефинише на различите начине, па се самим тим конструишу и различити инструменти, а добијени резултати се међусобно пореде (Chown, 1959; Schultz & Searleman, 2002). Истовремено задавање различитих операционализација концепта ригидности истом узорку испитаника би могло да осветли њихове међусобне релације.

*Друго*, иако већина истраживања сугерише повезаност ригидности и психопатологије (Vigotsky, Kasanin, Hanfan, према Rokeach, 1948; Goldstein, Werner, Strauss, Cotton, према Rokeach, 1948; Fisher, 1950; Luchins & Luchins 1959, према Bratz 1969; Pervin, 1960;

Clayton и сар., 1994; Eliason, 2000; Kimura и сар., 2000; Tchanturia 2001; Schultz & Searleman, 2002; Anderluh и сар., 2003, Young, према Sperry, 2003; Beck, према Millon 2004; Von Zerssen, 1996, према Blechert, 2005; McGlashan и сар., 2005; Duff, 2006; Ansell и сар., 2008; Швракић, 2009; Граховац, 2012; Narabayashi & Oshima, 2015; Liknaitzky, 2017; Требјешанин, 2018), неке друге студије повезују ригидност са бољим субјективним благостањем (Ciarrochi и сар., 2005; McCarthy и сар., 2008). Надаље, премда постоје контрадикторни резултати међу студијама у којима се инсистира на повезаности ригидности са психопатологијом (неки аутори је повезују са одређеним психопатолошким поремећајима, док се у другим истраживањима повезује са различитим дијагностичким категоријама), у овом истраживању се нећемо бавити овом проблематиком јер неће бити укључена клиничка популација. Опредељење да се истраживање спроведе само над неклиничким узорком је последица тога што је неопходно прво јасно дефинисати ригидност и испитати њене уопштене релације са субјективним благостањем, па тек онда испитивати њене специфичне релације са дијагностичким категоријама, које саме по себи ипак нису хомогене.

*Треће*, сагледавање различитих концепата ригидности из угла неке теорије менталног здравља би могло да да јасније смернице у одређивању јединствене дефиниције ригидности. Чини нам се да би теорија субјективног благостања као једна од најактуелнијих из области менталног здравља (Јовановић & Нововић, 2008) могла да представља адекватан теоријски оквир.

*Четврто*, када би постојала јаснија дефиниција ригидности и када би се наслућивале њене релације са другим психолошким конструктима, онда би информације о израженом степену ригидности код неке особе могле да помогну у васпитном, саветодавном и психотерапијском раду.

Дакле, у овом истраживању ће бити испитиване релације различитих концептуализација феномена ригидности, као и повезаност сваког од њих са индикаторима субјективног благостања.

## МЕТОД

### I Циљеви истраживања

Основни циљ истраживања је испитивање међусобних релација различитих концептуализација појма ригидности, са једне стране, као и њихов однос са субјективним благостањем и психолошком флексибилношћу, са друге стране. Истраживање ригидности могло би допринети теорисјком расветљавању овог феномена, и то у више психолошких дисциплина: психологија личности, социјална и клиничка психологија. Практична вредност истраживања огледала би се кроз примену сазнања у психотерапијском раду, саветодавном раду у организацијама и саветодавном раду у саветовалиштима за децу и родитеље. Уколико би инструмент Упитник ригидности РИГ2 показао задовољавајуће психометријске карактеристике, могао би се користити у истраживачке и у дијагностичке сврхе.

### II Хипотезе истраживања

Основне претпоставке, изведене на основу студија спроведених на нашем говорном подручју у којима су коришћени инструменти који су одабрани и за ово истраживање су:

- Различити аспекти ригидности су међусобно повезани, односно ригидност је мултидимензионалан конструкт (Oliver & Ferguson, 1951, Chown, 1959, Schultz & Searleman, 2002, Граховац 2011, 2012).
- Различити аспекти ригидности су различито повезани са субјективним благостањем и психолошком флексибилношћу:
  - Испитаници са вишим скоровима на Упитнику РИГ2 ће постизати ниже скорове на субјективном благостању (Као што је поменуто, у истраживању спроведеном 2012. године, добијени су резултати да су психијатријски пацијенти постизали значајно више резултате на Интерперсоналном и Бихевиоралном фактору ригидности.)

- Испитаници са нижим скоровима на субјективном благостању ће постизати више скорове на факторима нетолеранције на неизвесност (Михићи сар., 2014; Гогоић и сар, 2009; Јовановић & Нововић, 2008). Наиме, истраживања показују да нетолеранција на неизвесност предвиђа симптоме анксиозности и депресије.
- Потреба за личношћу ће бити повезана са већим благостањем (Ciarrochi и сар., 2005).
- Димензије личности из простора Упитника Великих пет плус два ће имати модераторски утицај на релације између предикторског скупа варијабли (одговори на Упитницима ригидности РИГ2, нетолеранције на неизвесност ИУС и личне потребе за структуром ПНС) и критеријумског (одговори на Упитницима субјективног благостања КСБ, психолошкој флексибилности ААQ2).

### III Узорак

Узорак чини 768 испитаника (Табела 7), припадника опште популације, претежно становника Војводине и Београда. Како би био обухваћен што већи опсег узраста испитаника, узорак је прикупљан двојако. Део узорак чине студенти Филозофског и Економског факултета Универзитета у Новом Саду, испитивани методом папир-оловка, а други део узорка је прикупљен путем интернета и социјалних мрежа, методом снежне грудве. Знатно је више женских испитаника (71,1%) од мушких (28,6%), али како досадашња наша испитивања ригидности (Граховац 2011, 2012) нису указала на разлике по полу, сматрали смо да ова неуједначеност узорка неће утицати на резултате истраживања, а при томе се и у дугој историји изучавања ригидности у већини светских студија истраживачи углавном и не баве питањем постојања полних разлика на ригидности (Vollhardt, 1990). Највише испитаника је са завршеном средњом школом (42,1%) и факултетом, односно мастером (52,9%), при чему је готово половина испитаника у (ван)брачној заједници (48,4%), док је друга половина нежењена/неудата (45,3%). Испитаници су старости од 18 до 80 година, а просечна старост износи 34 године (стандардна девијација 12,52).



**Табела 7**

Подаци о узорку (N=768)

		N	%	старост
пол	мушки	220	28.6%	АС = 34.66, СД = 12.52
	женски	546	71.1%	
	укупно	766		
стручна спрема	основна школа	3	0.4%	
	средња школа	323	42.1%	
	висока /мастер	406	52.9%	
	магистар/доктор	33	4.3%	
	укупно	765		
брачно стање	у браку/ванбрачној заједници	368	48.4%	
	неожењен/неудата	345	45.3%	
	разведен/а	39	5.1%	
	удовац/удовица	9	1.2%	
	укупно	761		

Напомена. N – број испитаника; АС– аритметичка средина; СД – стандардна девијација

#### IV Инструменти коришћени у истраживању

У истраживању је коришћено шест инструмената који се налазе у Прилозима.

**1. Упитник ригидности РИГ2** – је ревидирана верзија Упитника ригидности РИГ (Граховац и сар., 2011). Ригидност, како је описана у овом истраживању, односи се на нефлексибилно понављање „шаблона“ које нека особа има а који се односе на то како она доживљава себе и друге, при чему је претпоставка да се ти „шаблони“ испољавају у свим контекстима функционисања особе. У том смислу, ајтеми су направљени тако да обухвате различите животне ситуације. Упитник се састоји од 33 тврдње поред којих се налази Ликертова четворостепена скала. Испитаник одговара тако што заокруживањем једног од четири броја означава колико учестало испољава одређену врсту реакције или обрасца, при чему бројеви имају следеће значење: 1- никад; 2- понекад; 3- често; 4- увек.

Факторском анализом добијена су два фактора (интерперсонални и бихевиорални) који објашњавају 37, 84% варијансе.

**2. Скала личне потребе за структуром ПНС** (*Personal Need for Structure Scale, Thompson et al., 1989*) састоји се од 12 ајтема са петостепеном скалом одговарања Ликертовог типа. Скала је преведена на српски језик и показала је задовољавајуће психометријске карактеристике (Трогрлић & Васић, 2007), а чине је фактори Чежња за структуром и Суочавање са недостатком структуре.

**3. Упитник нетолеранције на неизвесност ИУС** (*Intolerance of Uncertainty Scale: Freeston et al., 1994; адаптирани на српски Сокић, Самац, Бошковић и Мухић, 2012*), *краћа верзија*- састоји се од 11 ајтема са петостепеном скалом одговарања Ликертовог типа. Скала испитује тенденцију особе да негативно реагује у неизвесним ситуацијама, а састоји се од два фактора: Проспективна и Инхибиторна анксиозност. Проспективна анксиозност обухвата ајтеме којима се испитује негативан утицај неизвесности на емотивно и когнитивно функционисање, док Инхибиторна анксиозност обухвата ајтеме који се односе на негативан утицај неизвесности на свакодневно функционисање (Мухић и сар., 2014).

**4. Упитник за процену базичних димензија личности Великих пет плус два, краћа верзија - ВП+2** (*Смедеревац и сар., 2010*) се састоји од 70 ајтема са Ликертовом петостепеном скалом. Пет базичних димензија које овај упитник мери су: Екстраверзија, Неуротицизам, Савесност, Агресивност и Отвореност према искуству. Две додатне димензије које се односе на процес самоевалуације су Позитивна и Негативна валенца.

**5. Упитник прихватања и акције ААQ2** (*Acceptance and Action Questionnaire II, Bond i Hayes, 2005, српска верзија*) је ревидирана верзија упитника ААQ (Hayes, Stoshal, Wilson et al., 2004) која показује бољу интерну конзистентност у односу на првобитну верзију ( $\alpha=.81-.87$ ) и представља меру „психолошке флексибилности“ (Gámez и сар., 2011). Психолошка флексибилност укључује концепте као што су *mindfulness* (ментално стање отворености, свесности и фокусираности), *когнитивна дифузија* (промена непожељне функције мисли; посматрачки став спрема језика и властитих унутрашњих проживљавања са циљем да се схвати да су наше мисли то што и јесу – мисли) и *живљење у складу са системом вредности*; и повезана је са варијаблима квалитета живота, те се у истраживањима често користи као мера менталног здравља. Упитник се састоји од 10 ајтема са седмостепеном Ликертовом скалом.

**6. Кратка скала субјективног благостања КСБ** (Јовановић & Брдарић, 2008) се састоји од осам ајтема са Ликертовом петостепеном скалом. Ајтеми чине две димензије – афективну (Позитиван афективитет) и когнитивну (Позитиван став према животу) које представљају различите аспекте субјективног благостања, али се у њиховој основи налази општи фактор субјективног благостања (Јовановић & Нововић, 2008).

## V Процедура истраживања

Испитаници су попуњавали или папир-оловка упитнике или упитнике електронским путем од октобра до децембра 2018. године. Истраживање је анонимно, али су испитаници потписали информисану сагласност са учешћем у истраживању. Такође, било им је омогућено да контактирају истраживача електронским путем уколико им је потребно, али се ниједан испитаник није јавио. Истраживање је одобрено од стране Етичке комисије Одсека за психологију Филозофског факултета у Новом Саду.

## РЕЗУЛТАТИ

### I Дескриптивни показатељи скала

Дескриптивни подаци приказани су у Табели 8. Као што се може приметити, све мере показују вредности скјуниса и куртозиса у границама прихватљивости за нормалну дистрибуцију, као и задовољавајуће вредности поузданости испитане алфа коефицијентом.

**Табела 8**

*Дескриптивни показатељи скала (N=755)*

скала	Мин.	Макс.	АС	СД	Скјунис	Куртосис	$\alpha$
риг тотал	33	125	67.97	13.64	.25	.36	.89
риг инт	16	61	31.45	7.46	.34	.19	.85
риг бих	17	64	36.51	7.86	.24	-.13	.82
нн тотал	11	55	24.90	8.94	.55	-.36	.90

нн иа	5	25	10.37	4.28	.78	.04	.83
нн па	6	30	14.53	5.16	.41	-.49	.93
ксіб тотал	8	40	32.90	5.81	-1.01	1.44	.92
ксіб па	4	20	15.75	3.38	-.72	.36	.90
ксіб пс	4	20	17.14	2.88	-1.40	2.86	.87
пф	11	66	30.50	10.35	.92	.40	.86
пнс тотал	11	49	36.42	5.07	-.43	.76	.78
пнс снс	8	35	23.17	4.92	-.16	-.22	.62
пнс чзс	4	20	14.24	3.04	-.55	.16	.69
вп агресивност	11	46	25.90	6.89	.38	-.34	.76
вп екстраверзија	12	50	38.62	6.82	-.65	.44	.86
вп отвореност	14	50	38.79	6.36	-.46	.14	.82
вп савесност	12	50	38.51	7.55	-.58	-.07	.88
вп нег. валенца	10	46	16.78	6.16	1.28	1.96	.83
вп поз. валенца	11	50	31.76	7.07	.02	.06	.86
вп неуротицизам	10	50	21.57	8.14	.75	.21	.89

Напомена. Мин. – минимални скор; Макс. – максимални скор; АС – аритметичка средина; СД – стандардна девијација;  $\alpha$  – Кронбахов коефицијент поузданости; риг тотал - ригидност; риг инт - интерперсонална ригидност; рих бих – бихејвиорална ригидност: нн – нетолеранција на неизвесност; нн иа – инхибиторна анксиозност; нн па – проспективна анксиозност; ксіб – субјективно благостање; ксіб па – позитиван афективитет; ксіб пс – позитиван став према животу; пф – психолошка нефлексибилност; пнс – лична потреба за структуром; пнс снс - суочавање са недостатком структуре; пнс чзс – чежња за структуром.

Прегледом матрице корелације између ригидности (Табела 9) и субјективног благостања, уочавају се значајне негативне корелације, при чему субдимензије субјективног благостања не остварују значајну повезаност једино са димензијама чежња за структуром и генерална потреба за структуром. Чежња за структуром је уједно и једина димензија која не остварује значајну корелацију са димензијама интерперсоналне ригидности и психолошке нефлексибилности.

Даље је показано да интерперсонална и бихевиорална ригидност у другачијем степену корелирају са димензијама личности, при чему је бихевиорални аспект ригидности значајно повезан само са агресивношћу и неуротицизмом у позитивном, а са отвореношћу у негативном смеру. Интерперсонална ригидност, с друге стране, значајно је повезана са свим димензијама личности, где при томе са агресивношћу, неуротицизмом и негативном валенцом позитивно корелира. Инхибиторна и проспективна анксиозност, остварују сличан склоп корелација са димензијама личности: са свим димензијама личности негативно корелирају осим са агресивношћу,

неуротицизмом и негативном валенцом. Изузетак представља проспективна анксиозност која не корелира значајно са позитивном валенцом. Чежња за структуром је значајно позитивно корелирана са савесношћу, док је негативно корелирана са отвореношћу и негативном валенцом. С друге стране, суочавање са недостатком структуре не остварује значајне корелације једино са негативном и позитивном валенцом.

Позитиван став према животу и позитиван афективитет такође значајно корелирају са димензијама личности, али за разлику од ригидности, оне негативно корелирају са агресивношћу, неуротицизмом и негативном валенцом. Психолошка нефлексибилност је такође значајно корелирана са свим димензијама личности, попут ригидности: позитивно корелира једино са агресивношћу, неуротицизмом и негативном валенцом.

Табела 9

Интеркорелације коришћених скала

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1 риг тотал	-																		
2 риг инт	<b>.885**</b>	-																	
3 риг бих	<b>.897**</b>	<b>.587**</b>	-																
4 нн тотал	<b>.412**</b>	<b>.505**</b>	<b>.235**</b>	-															
5 нн на	<b>.413**</b>	<b>.513**</b>	<b>.231**</b>	<b>.936**</b>	-														
6 нн па	<b>.370**</b>	<b>.449**</b>	<b>.217**</b>	<b>.956**</b>	<b>.791**</b>	-													
7 пнс тотал	<b>.355**</b>	<b>.331**</b>	<b>.303**</b>	<b>.385**</b>	<b>.371**</b>	<b>.360**</b>	-												
8 пнс снс	<b>.289**</b>	<b>.314**</b>	<b>.204**</b>	<b>.497**</b>	<b>.449**</b>	<b>.488**</b>	<b>.720**</b>	-											
9 пнс цсц	<b>.145**</b>	.068	<b>.187**</b>	<b>.249**</b>	<b>.192**</b>	<b>.272**</b>	<b>.535**</b>	<b>.473**</b>	-										
10 пф	<b>.446**</b>	<b>.585**</b>	<b>.219**</b>	<b>.566**</b>	<b>.606**</b>	<b>.477**</b>	<b>.209**</b>	<b>.223**</b>	-.018	-									
11 ксб тотал	<b>-.257**</b>	<b>-.354**</b>	<b>-.110**</b>	<b>-.356**</b>	<b>-.367**</b>	<b>-.312**</b>	-.065	<b>-.156**</b>	.02	<b>-.401**</b>	-								
12 ксб па	<b>-.241**</b>	<b>-.360**</b>	<b>-.076*</b>	<b>-.354**</b>	<b>-.362**</b>	<b>-.312**</b>	-.063	<b>-.162**</b>	.04	<b>-.391**</b>	<b>.938**</b>	-							
13 ксб пс	<b>-.235**</b>	<b>-.291**</b>	<b>-.132**</b>	<b>-.302**</b>	<b>-.315**</b>	<b>-.262**</b>	-.056	<b>-.124**</b>	-.008	<b>-.350**</b>	<b>.914**</b>	<b>.718**</b>	-						
14 Агресивност	<b>.322**</b>	<b>.416**</b>	<b>.164**</b>	<b>.403**</b>	<b>.379**</b>	<b>.383**</b>	<b>.115**</b>	<b>.151**</b>	-.027	<b>.363**</b>	<b>-.172**</b>	<b>-.173**</b>	<b>-.144**</b>	-					
15 Екстраверзија	<b>-.179**</b>	<b>-.309**</b>	-.018	<b>-.272**</b>	<b>-.283**</b>	<b>-.236**</b>	.004	<b>-.116**</b>	.037	<b>-.251**</b>	<b>.608**</b>	<b>.643**</b>	<b>.472**</b>	<b>-.124**</b>	-				
16 Отвореност	<b>-.261**</b>	<b>-.284**</b>	<b>-.183**</b>	<b>-.234**</b>	<b>-.283**</b>	<b>-.171**</b>	<b>-.124**</b>	<b>-.197**</b>	<b>-.098**</b>	<b>-.207**</b>	<b>.425**</b>	<b>.413**</b>	<b>.373**</b>	<b>-.086*</b>	<b>.414**</b>	-			
17 Савесност	<b>-.102**</b>	<b>-.246**</b>	.056	<b>-.165**</b>	<b>-.224**</b>	<b>-.100**</b>	<b>.166**</b>	<b>.099**</b>	<b>.354**</b>	<b>-.322**</b>	<b>.323**</b>	<b>.333**</b>	<b>.259**</b>	<b>-.244**</b>	<b>.308**</b>	<b>.227**</b>	-		
18 Неуротицизам	<b>.453**</b>	<b>.588**</b>	<b>.229**</b>	<b>.562**</b>	<b>.583**</b>	<b>.489**</b>	<b>.238**</b>	<b>.246**</b>	.009	<b>.727**</b>	<b>-.512**</b>	<b>-.487**</b>	<b>-.461**</b>	<b>.460**</b>	<b>-.378**</b>	<b>-.244**</b>	<b>-.382**</b>	-	
19 Негативна валенца	<b>.205**</b>	<b>.307**</b>	.065	<b>.312**</b>	<b>.287**</b>	<b>.301**</b>	-.034	.019	<b>-.149**</b>	<b>.309**</b>	<b>-.244**</b>	<b>-.237**</b>	<b>-.213**</b>	<b>.600**</b>	<b>-.241**</b>	<b>-.101**</b>	<b>-.378**</b>	<b>.406**</b>	-
20 Позитивна валенца	<b>-.122**</b>	<b>-.170**</b>	-.051	-.057	<b>-.124**</b>	.005	.008	-.054	-.009	<b>-.137**</b>	<b>.364**</b>	<b>.372**</b>	<b>.297**</b>	<b>.160**</b>	<b>.459**</b>	<b>.461**</b>	<b>.230**</b>	<b>-.194**</b>	<b>.110**</b>

**Напомена.** \*\* $p < .01$ , \*  $p < .05$ ; риг тотал – укупан скор ригидности; риг инт - интерперсонална ригидност; рих бих – бихевиорална ригидност; нн тотал – укупан скор нетолеранције на неизвесност; нн на – инхибиторна анксиозност; нн па – проспективна анксиозност; ксб тотал – укупан скор субјективног благостања; ксб па – позитиван афективитет; ксб пс – позитиван став према животу; пнс тотал – укупан скор личне потребе за структуром; пнс снс - суочавање са недостатком структуре; пнс цсц – чежња за структуром, пф – психолошка нефлексибилност

## II Предиктивни допринос мера ригидности у објашњењу мера субјективног благостања

Како би се установило која од концептуализација ригидности – интерперсонална ригидност, бихевиорална ригидност, чежња за структуром, суочавање са недостатком структуре, проспективна анксиозност, инхибиторна анксиозност – значајно учествује у објашњењу субјективног благостања и психолошке флексибилности, спроведено је неколико хијерархијских регресионих анализа.

### 1. Предикција позитивног афективитета

У Табели 10, приказани су резултати вишеструке хијерархијске регресионе анализе, у којој је проверена подесност четири модела: у првом моделу је испитан самостални предиктивни допринос интерперсоналне и бихевиоралне ригидности, да би се у следећа два модела укључиле остале ригидности: проспективна анксиозност, инхибиторна анксиозност, чежња за структуром и суочавање са недостатком структуре. У последњем регресионом моделу је испитан и допринос социодемографских варијабли пола и старости.

**Tabela 10**

*Предикција позитивног афективитета (N=755)*

		B	SE	$\beta$	t	Границе интервала поверења 95%		Показатељи мултиколинеарнос ти	
						Доња	Горња	Tolerance	VIF
(1) F (2, 749)=69.68, p<.001 R=.39, R <sup>2</sup> =.16, R <sup>2</sup> change=.16	риг инт	<b>-.22</b>	<b>.02</b>	<b>-.48</b>	<b>-11.60*</b>	-.26	-.18	.66	1.52
	риг бих	<b>.09</b>	<b>.02</b>	<b>.21</b>	<b>5.01*</b>	.05	.12	.66	1.52
(2) F (4, 747)=45.09, p<.001 R=.44, R <sup>2</sup> =.20, R <sup>2</sup> change=.04	риг инт	<b>-.16</b>	<b>.02</b>	<b>-.35</b>	<b>-7.53*</b>	-.20	-.12	.51	1.98
	риг бих	<b>.08</b>	<b>.02</b>	<b>.18</b>	<b>4.52*</b>	.05	.11	.65	1.54
	нн иа	<b>-.15</b>	<b>.05</b>	<b>-.19</b>	<b>-3.41*</b>	-.24	-.07	.34	2.94
	нн па	<b>-.03</b>	<b>.04</b>	<b>-.04</b>	<b>-.81</b>	-.10	.04	.37	2.69

(3) F (6, 745)=31.37, p<.001 R=.45, R <sup>2</sup> =.20, R <sup>2</sup> change=.00	риг инт	<b>-.15</b>	<b>.02</b>	<b>-.33</b>	<b>-6.92*</b>	-.19	-.11	.48	2.07
	риг бих	<b>.07</b>	<b>.02</b>	<b>.16</b>	<b>3.89*</b>	.03	.11	.62	1.61
	нн иа	<b>-.15</b>	<b>.05</b>	<b>-.19</b>	<b>-3.35*</b>	-.24	-.06	.34	2.97
	нн па	-.04	.04	-.07	-1.20	-.12	.03	.35	2.89
	пнс снс	-.02	.03	-.02	-.53	-.07	.04	.61	1.63
	пнс чзс	<b>.11</b>	<b>.04</b>	<b>.10</b>	<b>2.52**</b>	.02	.19	.73	1.38
(4) F (8, 743)=28.68, p<.001 R=.49, R <sup>2</sup> =.24, R <sup>2</sup> change=.04	риг инт	<b>-.16</b>	<b>.02</b>	<b>-.35</b>	<b>-7.60*</b>	-.20	-.12	.48	2.10
	риг бих	<b>.09</b>	<b>.02</b>	<b>.20</b>	<b>4.83*</b>	.05	.12	.61	1.65
	нн иа	<b>-.18</b>	<b>.04</b>	<b>-.22</b>	<b>-3.97*</b>	-.26	-.09	.33	3.01
	нн па	-.01	.04	-.02	-.36	-.09	.06	.33	3.02
	пнс снс	-.01	.03	-.02	-.49	-.07	.04	.61	1.64
	пнс чзс	<b>.10</b>	<b>.04</b>	<b>.10</b>	<b>2.29**</b>	.01	.18	.72	1.39
	пол	<b>-1.05</b>	<b>.25</b>	<b>-.14</b>	<b>-4.23*</b>	-1.53	-.56	.94	1.06
	стар.	<b>-.04</b>	<b>.01</b>	<b>-.13</b>	<b>-4.10*</b>	-.05	-.02	.97	1.03

Напомена. \*p<.01; \*\*p<.05; B – нестандардизовани регресиони коефицијент; SE – стандардна грешка;  $\beta$  – стандардизовани регресиони коефицијенти; t – t-тест; R – коефицијент корелације; R<sup>2</sup> – коефицијент детерминације; индикатори мултиколинеарности – Tolerance, VIF; риг инт - интерперсонална ригидност; рих бих – бихевиорална ригидност; нн иа – инхибиторна анксиозност; нн па – проспективна анксиозност; ксб па – позитиван афективитет; ксб пс – потреба за структуром; пнс снс - суочавање са недостатком структуре; пнс цзс – чежња за структуром. Критеријум – позитиван афективитет

Интерперсонална ригидност остварује негативан ( $\beta=-.48$ ,  $p<.01$ ), а бихевиорална позитиван ( $\beta=.21$ ,  $p<.01$ ) допринос у предикцији позитивног афективитета и објашњавају 16% варијансе критеријума. У наредном кораку су укључене проспективна анксиозност и инхибиторна анксиозност, чиме је објашњено 20% варијансе позитивног афективитета, али је значајан негативан допринос инхибиторне анксиозности ( $\beta=-.19$ ,  $p<.01$ ) смањио допринос интерперсоналне ( $\beta=-.35$ ,  $p<.01$ ) и бихевиоралне ( $\beta=.18$ ,  $p<.01$ ) ригидности. Додавањем чежње за структуром и суочавање са недостатком структуре, додатно се смањио предиктивни допринос интерперсоналне ( $\beta=-.33$ ,  $p<.01$ ) и бихевиоралне ригидности ( $\beta=.16$ ,  $p<.01$ ), док је допринос инхибиторне анксиозности остао исти ( $\beta=-.19$ ,  $p<.01$ ), уз нижи, али позитиван допринос чежње за структуром ( $\beta=.10$ ,  $p<.05$ ), при чему је проценат објашњене варијансе позитивног афективитета остао исти (20%). У последњем кораку су укључени пол ( $\beta=-.14$ ,  $p<.01$ ) и старост ( $\beta=-.13$ ,  $p<.01$ ), чиме је објашњено 24% варијансе позитивног афективитета, и док је чежња за



структуром остала иста, нешто се мало повећао допринос интерперсоналне ( $\beta=-.35$ ,  $p<.01$ ) и бихевиоралне ( $\beta=.20$ ,  $p<.01$ ) ригидности и инхибиторне анксиозности ( $\beta=-.22$ ,  $p<.01$ ). Дакле, мушки и млађи испитаници, са нижом интерперсоналном ригидношћу и инхибиторном анксиозношћу, склони израженијој бихевиоралној ригидности и чежњи за структуром, испољавају већи степен позитивног афективитета.

## 2. Предикција позитивног става према животу

Исти поступак вишеструке хијерархијске регресионе анализе је поновљен како би се испитао предиктиван допринос ригидности (интерперсонална ригидност, бихевиорална ригидност, чежња за структуром, суочавање са недостатком структуре, проспективна анксиозност, инхибиторна анксиозност), пола и старости у објашњењу позитивног става према животу.

Предиктори укупно објашњавају свега 15% варијансе позитивног става према животу, а показано је (Табела 11) да интерперсонална ригидност остварује самосталан значајан предиктиван допринос у објашњењу позитивног става према животу у сва четири регресијска корака ( $\beta=-.32$ ,  $p<.01$ ;  $\beta=-.19$ ,  $p<.01$ ;  $\beta=-.19$ ,  $p<.01$ ;  $\beta=-.21$ ,  $p<.01$ ), док бихевиорална ригидност, за разлику од позитивног афективитета, не доприноси предикцији позитивног става према животу ( $p>.05$ ). Занимљиво је да, као и у претходној регресији, увођење димензија нетолеранције на неизвесност и личне потребе за структуром доводи до смањивања доприноса интерперсоналне ригидности који се опет за нијансу повећава увођењем пола и старости у регресиони модел. Показано је да инхибиторна анксиозност пружа значајан негативан допринос у предикцији позитивног става према животу ( $\beta=-.22$ ,  $p<.01$ ;  $\beta=-.22$ ,  $p<.01$ ;  $\beta=-.25$ ,  $p<.01$ ). Пол ( $\beta=-.16$ ,  $p<.01$ ) и старост ( $\beta=-.08$ ,  $p<.05$ ) поново су се показали као значајни предиктори субјективног благостања, те попут предикције позитивног афективитета, остварују негативан допринос и у објашњењу позитивног става према животу. Дакле, мушки и млађи испитаници, са нижом интерперсоналном ригидношћу и инхибиторном анксиозношћу имају позитивнији став према животу.

**Табела 11**

*Предикција позитивног става према животу (N=755)*

	B	SE	$\beta$	t	Границе интервала поверења 95%		Показатељи мултиколинеарнос ти		
					Доња	Горња	Tolerance	VIF	
<b>(1)</b> F (2, 749)=34.63, p<.001 R=.29, R <sup>2</sup> =.09, R <sup>2</sup> change=.09	риг инт	<b>-.13</b>	<b>.02</b>	<b>-.32</b>	<b>-7.47*</b>	-.16	-.09	.66	1.52
	риг бих	.02	.02	.06	1.40	-.01	.05	.66	1.52
<b>(2)</b> F (4, 747)=25.81, p<.001 R=.35, R <sup>2</sup> =.12, R <sup>2</sup> change=.04	риг инт	<b>-.07</b>	<b>.02</b>	<b>-.19</b>	<b>-3.98*</b>	-.11	-.04	.51	1.98
	риг бих	.01	.02	.04	.86	-.02	.04	.65	1.54
	нн иа	<b>-.15</b>	<b>.04</b>	<b>-.22</b>	<b>-3.68*</b>	-.22	-.07	.34	2.94
	нн па	-.01	.03	-.01	-.20	-.07	.06	.37	2.69
<b>(3)</b> F (6, 745)=17.53, p<.001 R=.35, R <sup>2</sup> =.12, R <sup>2</sup> change=.00	риг инт	<b>-.07</b>	<b>.02</b>	<b>-.19</b>	<b>-3.75*</b>	-.11	-.03	.48	2.07
	риг бих	.01	.02	.03	.59	-.02	.04	.62	1.61
	нн иа	<b>-.15</b>	<b>.04</b>	<b>-.22</b>	<b>-3.71*</b>	-.23	-.07	.34	2.97
	нн па	-.02	.03	-.03	-.54	-.08	.05	.35	2.89
	пнс снс	.01	.03	.02	.54	-.04	.06	.61	1.63
	пнс чзс	.04	.04	.04	.96	-.04	.11	.73	1.38
<b>(4)</b> F (8, 743)=16.52, p<.001 R=.39, R <sup>2</sup> =.15, R <sup>2</sup> change=.03	риг инт	<b>-.08</b>	<b>.02</b>	<b>-.21</b>	<b>-4.33*</b>	-.12	-.05	.48	2.10
	риг бих	.02	.02	.05	1.25	-.01	.05	.61	1.65
	нн иа	<b>-.17</b>	<b>.04</b>	<b>-.25</b>	<b>-4.31*</b>	-.25	-.09	.33	3.01
	нн па	.01	.03	.02	.37	-.05	.08	.33	3.02
	пнс снс	.01	.03	.02	.51	-.04	.06	.61	1.64
	пнс чзс	.03	.04	.03	.65	-.05	.10	.72	1.39
	пол	<b>-.98</b>	<b>.22</b>	<b>-.16</b>	<b>-4.44*</b>	-1.42	-.55	.94	1.06
	старост	<b>-.02</b>	<b>.01</b>	<b>-.08</b>	<b>-2.22**</b>	-.03	.00	.97	1.03

Напомена. \*p<.01; \*\*p<.05; B – нестандардизовани регресиони коефицијент; SE – стандардна грешка;  $\beta$  – стандардизовани регресиони коефицијенти; t – t-тест; R – коефицијент корелације; R<sup>2</sup>- коефицијент детерминације; индикатори мултиколинеарности – Tolerance, VIF; риг инт - интерперсонална ригидност; риг бих – бихевиорална ригидност; нн иа – инхибиторна анксиозност; нн па – проспективна анксиозност; ксб па – позитиван афективитет; ксб пс – позитиван став према животу; пнс снс - суочавање са недостатком структуре; пнс цзс – чежња за структуром. Критеријум – позитиван став према животу

### 3. Предкција психолошке нефлексибилности

У последњој у низу хијерархијских регресионих анализа, са истим скупом предиктора (интерперсонална ригидност, бихевиорална ригидност, чежња за структуром, суочавање са недостатком структуре, проспективна анксиозност, инхибиторна анксиозност) укључен је последњи аспект менталног здравља – психолошка нефлексибилност. Интерперсонална и бихевиорална ригидност показале су најзначајнији предиктиван допринос у објашњењу психолошке нефлексибилности, и самостално објашњавају око 36% варијансе психолошке нефлексибилности (Табела 12). Показано је да интерперсонална ригидност остварује значајан позитиван предиктиван допринос ( $\beta=.69$ ,  $p<.01$ ), а бихевиорална ригидност значајан негативан допринос ( $\beta=-.19$ ,  $p<.01$ ) у објашњењу психолошке нефлексибилности. У другом кораку, инхибиторна анксиозност ( $\beta=.44$ ,  $p<.01$ ) је дала значајан позитиван допринос у објашњењу психолошке нефлексибилности, смањујући за нијансу утицај ригидности, као и у претходним регресијама (интерперсонална  $\beta=.47$ ,  $p<.01$ , бихевиорална  $\beta=-.15$ ,  $p<.01$ ), чиме је сада објашњено 48% варијансе критеријума. У трећем кораку значајан негативан допринос је додатно дала чежња за структуром ( $\beta=-.09$ ,  $p<.01$ ), да би у последњем регресионом моделу, поред поменутих ригидности, пол и старост се показали као значајни негативни предиктори и психолошке нефлексибилности. Психолошка нефлексибилност је израженија код млађих, мушких испитаника, који имају израженију интерперсоналну ригидност и инхибиторну анксиозност, и ниско изражену бихевиоралну ригидност и чежњу за структуром.

**Табела 12**

*Предикција психолошке нефлексибилности (N=755)*

		B	SE	$\beta$	t	Границе интервала поверења 95%		Показатељи мултиколинеарности	
						Доња	Горња	Tolerance	VIF
(1) F (2, 749)=214.21, $p<.001$ R=.60, R <sup>2</sup> =.36, R <sup>2</sup> change=.36	риг инт	<b>.97</b>	<b>.05</b>	<b>.69</b>	<b>19.30*</b>	.87	1.06	.66	1.52
	риг бих	<b>-.25</b>	<b>.05</b>	<b>-.19</b>	<b>-5.25*</b>	-.34	-.16	.66	1.52
	риг инт	<b>.65</b>	<b>.05</b>	<b>.47</b>	<b>12.57*</b>	.55	.75	.51	1.98

(2) F (4, 747)=173.42, p<.001 R=.69, R <sup>2</sup> =.48, R <sup>2</sup> change=.12	риг бих	<b>- .19</b>	<b>.04</b>	<b>-.15</b>	<b>-4.48*</b>	-.28	-.11	.65	1.54
	нн иа	<b>1.06</b>	<b>.11</b>	<b>.44</b>	<b>9.67*</b>	.85	1.28	.34	2.94
	нн па	-.10	.09	-.05	-1.12	-.27	.07	.37	2.69
(3) F (6, 745)=120.92, p<.001 R=.70, R <sup>2</sup> =.49, R <sup>2</sup> change=.01	риг инт	<b>.63</b>	<b>.05</b>	<b>.45</b>	<b>11.99*</b>	.52	.73	.48	2.07
	риг бих	<b>-.16</b>	<b>.04</b>	<b>-.12</b>	<b>-3.66*</b>	-.24	-.07	.62	1.61
	нн иа	<b>1.08</b>	<b>.11</b>	<b>.44</b>	<b>9.86*</b>	.86	1.29	.34	2.97
	нн па	.00	.09	.00	-.04	-.18	.17	.35	2.89
	пнс снс	-.11	.07	-.05	-1.54	-.25	.03	.61	1.63
	пнс чзс	<b>-.30</b>	<b>.10</b>	<b>-.09</b>	<b>-2.87*</b>	-.50	-.09	.73	1.38
(4) F (8, 743)=92.45, p<.001 R=.71, R <sup>2</sup> =.50, R <sup>2</sup> change=.01	риг инт	<b>.61</b>	<b>.05</b>	<b>.44</b>	<b>11.67*</b>	.51	.71	.48	2.10
	риг бих	<b>-.14</b>	<b>.04</b>	<b>-.11</b>	<b>-3.17*</b>	-.23	-.05	.61	1.65
	нн иа	<b>1.04</b>	<b>.11</b>	<b>.43</b>	<b>9.53*</b>	.83	1.26	.33	3.01
	нн па	.04	.09	.02	.39	-.14	.21	.33	3.02
	пнс снс	-.11	.07	-.05	-1.52	-.24	.03	.61	1.64
	пнс чзс	<b>-.31</b>	<b>.10</b>	<b>-.09</b>	<b>-3.02*</b>	-.52	-.11	.72	1.39
	пол	<b>-1.31</b>	<b>.61</b>	<b>-.06</b>	<b>-2.14**</b>	-2.51	-.11	.94	1.06
	старост	<b>-.04</b>	<b>.02</b>	<b>-.05</b>	<b>-1.96**</b>	-.09	.00	.97	1.03

Напомена. \*p<.01; \*\*p<.05; B – нестандардизовани регресиони коефицијент; SE – стандардна грешка; β – стандардизовани регресиони коефицијенти; t – t-тест; R – коефицијент корелације; R<sup>2</sup>- коефицијент детерминације; индикатори мултиколинеарности – Tolérance, VIF; риг инт - интерперсонална ригидност; риг бих – бихевиорална ригидност; нн иа – инхибиторна анксиозност; нн па – проспективна анксиозност; ксб па – позитиван афективитет; ксб пс – позитиван став према животу; пнс снс - суочавање са недостатком структуре; пнс цзс – чежња за структуром. Критеријум – психолошка нефлексибилност

### III Модераторски утицај димензија личности

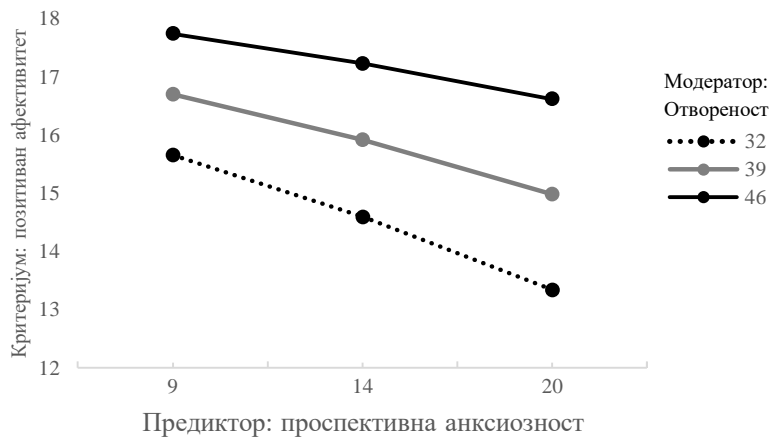
У поседњој фази испитивања провераван је модераторски утицај димензија личности из простора Упитника Великих пет плус сва (Смедеревац и сар., 2010) на однос између ригидности (интерперсонална ригидност, бихевиорална ригидност, чежња за структуром, суочавање са недостатком структуре, проспективна анксиозност, инхибиторна анксиозност) и субјективног благостања и психолошке флексибилности.

## 1. Модерација односа између ригидности и позитивног афективитета

Резултати вишеструке хијерархијске регресионе анализе у којем је тестиран предиктиван допринос интерперсоналне и бихевиоралне ригидности у предикцији позитивног афективитета и модераторски утицај димензија личности (Табела 13) показују да ова два аспекта ригидности самостално доприносе објашњењу око 20% варијансе позитивног афективитета. Даље је показано да интерперсонална ригидност ( $\beta = -.33, p < .01$ ) и инхибиторна анксиозност ( $\beta = -.18, p < .01$ ) остварују значајан негативан допринос у објашњењу позитивног афективитета, док бихевиорална ригидност ( $\beta = .16, p < .01$ ) и чежња за структуром ( $\beta = .10, p < .05$ ) остварују значајне позитивне предиктивне доприносе. У другом кораку хијерархијске регресионе анализе, показано је да проспективна анксиозност ( $\beta = -.10, p < .05$ ) остварује значајан негативан допринос у предикцији позитивног афективитета. Од димензија личности, екстраверзија ( $\beta = .44, p < .01$ ) и отвореност ( $\beta = .13, p < .01$ ) значајно позитивно доприносе објашњењу позитивног афективитета, док неуротицизам ( $\beta = -.23, p < .01$ ) значајно негативно предвиђа скорове скале позитивног афективитета. У последњем моделу, у којем су укључени сви предиктори и њихове интеракције, објашњено је око 54% варијансе критеријума, и показано да проспективна анксиозност ( $\beta = -.10, p < .05$ ) и неуротицизам ( $\beta = -.24, p < .01$ ) остварују значајне негативне доприносе у предикцији позитивног афективитета. Екстраверзија ( $\beta = .45, p < .01$ ) и отвореност ( $\beta = .12, p < .05$ ), с друге стране, значајно позитивно предвиђају скорове на скали позитивног афективитета. Трећим моделом, са различитим аспектима ригидности, димензијама личности, и производима њихових интеракција као предикторима, објашњено је око 54% варијансе позитивног афективитета. Како је проспективна анксиозност у трећем регресионом моделу једина задржала предиктиван допринос у објашњењу варијансе позитивног афективитета, у наставку су интерпретиране само интеракције које је остварила са димензијама личности.

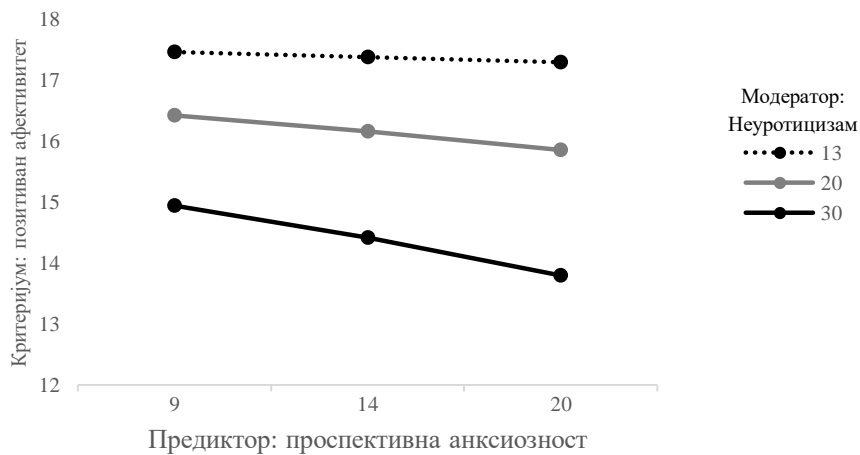
Показано је да отвореност ( $\beta = .16, p < .05$ ) и неуротицизам ( $\beta = .10, p < .05$ ) остварују значајан модераторски утицај на однос између проспективне анксиозности и позитивног афективитета, при чему обе димензије појачавају однос између предиктора и критеријума (код обе димензије  $\beta$  коефицијенти имају позитиван предзнак). Резултати показују да су са нижим нивоим проспективне анксиозности повезани виши нивои позитивног афективитета, код особа са високим скором на отворености (График 1). С

друге стране, виши ниво проспективне анксиозности у интеракцији са ниском отвореношћу доприноси нижем позитивном афективитету.



**График 1.** Модерација Отворености на однос између проспективне анксиозности и позитивног афективитета

Када је у питању интеракција проспективне анксиозности и неуротицизма, показано је да виши нивои обе мере доприносе нижим нивоима позитивног афективитета (График 2).



**График 2.** Модерација Неуротицизма на однос између проспективне анксиозности и позитивног афективитета

**Табела 13**

*Модерациони ефекат димензија личности на однос између мера ригидности и позитивног афективитета*

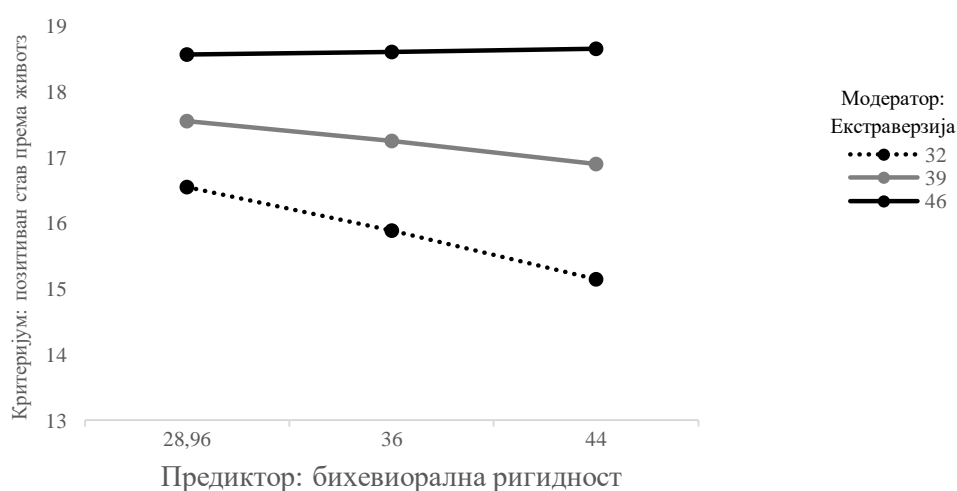
		Модел 1				Модел 2				Модел 3			
		B	SE	$\beta$	t	B	SE	$\beta$	t	B	SE	$\beta$	t
F (6, 748) = 31.56, p<.001 R=.50, R <sup>2</sup> =.20, R <sup>2</sup> change=.20	Риг инт	<b>-.15</b>	<b>.02</b>	<b>-.33</b>	<b>-6.99**</b>	-.02	.02	-.03	-.79	-.02	.02	-.04	-.86
	Риг бих	<b>.07</b>	<b>.02</b>	<b>.16</b>	<b>3.88**</b>	.01	.02	.03	.92	.01	.02	.03	.84
	Нн иа	<b>-.15</b>	<b>.04</b>	<b>-.18</b>	<b>-3.28**</b>	.02	.04	.02	.42	.04	.04	.05	.91
	Нн па	-.05	.04	-.07	-1.26	<b>-.07</b>	<b>.03</b>	<b>-.10</b>	<b>-2.20*</b>	<b>-.06</b>	<b>.03</b>	<b>-.10</b>	<b>-2.13*</b>
	Пнс снс	-.01	.03	-.02	-.50	-.01	.02	-.02	-.58	-.02	.02	-.03	-.79
	Пнс чзс	<b>.11</b>	<b>.04</b>	<b>.10</b>	<b>2.53*</b>	.06	.04	.05	1.66	.05	.04	.05	1.53
F (13, 741) = 59.98, p<.001 R=.72, R <sup>2</sup> =.51, R <sup>2</sup> change=.31	Агресивност					.02	.02	.04	1.25	.02	.02	.04	1.07
	Екстраверзија					<b>.22</b>	<b>.02</b>	<b>.44</b>	<b>13.44**</b>	<b>.22</b>	<b>.02</b>	<b>.45</b>	<b>13.38**</b>
	Отвореност					<b>.07</b>	<b>.02</b>	<b>.13</b>	<b>4.28**</b>	<b>.07</b>	<b>.02</b>	<b>.12</b>	<b>3.79**</b>
	Савесност					.02	.02	.05	1.54	.02	.02	.04	1.09
	Неуротицизам					<b>-.10</b>	<b>.02</b>	<b>-.23</b>	<b>-6.06**</b>	<b>-.10</b>	<b>.02</b>	<b>-.24</b>	<b>-6.15**</b>
	Негативна валенца					.00	.02	.00	.13	.01	.02	.02	.48
	Позитивна валенца					.02	.02	.04	1.29	.03	.02	.06	1.64
F (28, 726) = 30.24 p<.001 R=.73, R <sup>2</sup> =.54, R <sup>2</sup> change=.03	Екс * риг инт									.00	.00	.04	.77
	Екс * риг бих									.01	.00	.12	2.76*
	Екс * нн иа									.01	.01	.05	.89
	Екс * нн па									.00	.01	-.05	-.90
	Екс * пнс чзс									.00	.01	-.02	-.69
	Отв * риг инт									.00	.00	.00	.00
	Отв * риг бих									-.01	.00	-.09	-2.37*
	Отв * нн иа									-.01	.01	-.11	-1.99
	<b>Отв * нн па</b>									<b>.01</b>	<b>.00</b>	<b>.16</b>	<b>3.14*</b>
	Отв * пнс чзс									.00	.01	.02	.47
	Неур * риг инт									.00	.00	.08	1.67
	Неур * риг бих									.00	.00	.00	.11
	Неур * нн иа									-.01	.00	-.16	-2.71*
	<b>Неур * нн па</b>									<b>.01</b>	<b>.00</b>	<b>.10</b>	<b>1.98*</b>
Неур * пнс чзс									.00	.00	-.01	-.24	

Напомена. \*\*p<.01; \*p<.05; B – нестандардизовани регресиони коефицијент; SE– стандардна грешка;  $\beta$  – стандардизовани регресиони коефицијенти; t – t-тест; R – коефицијент корелације; R<sup>2</sup>- коефицијент детерминације; риг инт - интерперсонална ригидност; риг бих – бихевиорална ригидност; нн иа – инхибиторна анксиозност; нн па – проспективна анксиозност; ксб па – позитиван афективитет; ксб пс – потреба за структуром; пнс снс - суочавање са недостатком структуре; пнс чзс – чежња за структуром. Критеријум – позитиван афективитет.

## 2. Модерација односа између ригидности и позитивног става према животу

Резултати вишеструке хијерархијске регресионе анализе (Табела 14) показују да су интерперсонална ригидност ( $\beta = -.19$ ,  $p < .01$ ) и инхибиторна анксиозност ( $\beta = -.21$ ,  $p < .01$ ) једине ригидности које самостално доприносе предикцији позитивног става према животу, при чему објашњавају око 12% варијансе критеријума. У другом моделу су, од димензија личности, екстраверзија ( $\beta = .27$ ,  $p < .01$ ), отвореност ( $\beta = .17$ ,  $p < .01$ ) и неуротицизам ( $\beta = -.34$ ,  $p < .01$ ) оствариле значајан допринос у предикцији позитивног става према животу, док се бихевиорална ригидност показала као значајан и негативан предиктор ( $\beta = -.08$ ,  $p < .05$ ). У последњем регресионом моделу су интерперсонална ( $\beta = .11$ ,  $p < .05$ ) и бихевиорална ( $\beta = -.10$ ,  $p < .05$ ) ригидност оствариле значајан предиктиван допринос у објашњењу варијансе позитивног става према животу, поред димензија екстраверзије ( $\beta = .26$ ,  $p < .01$ ), отворености ( $\beta = .15$ ,  $p < .01$ ) и неуротицизма ( $\beta = -.33$ ,  $p < .01$ ). Трећи модел, целокупним предикторским скупом, доприноси објашњењу око 38% варијансе позитивног става према животу.

Показана је значајна интеракција екстраверзије и бихевиоралне ригидности ( $\beta = .13$ ,  $p < .05$ ) у предикцији позитивног става према животу, указујући да екстраверзија додатно појачава предиктиван допринос ригидности. Ови резултати сугеришу да виши нивои бихевиоралне ригидности у интеракцији са нижим нивоима екстраверзије доприносе мањим нивоу позитивног става према животу (График 3).



**График 3.** Модерација Екстраверзије на однос између бихевиоралне ригидности и позитивног става према животу



**Табела 14**

*Модерациони ефекат димензија личности на однос између мера ригидности и позитивног става према животу*

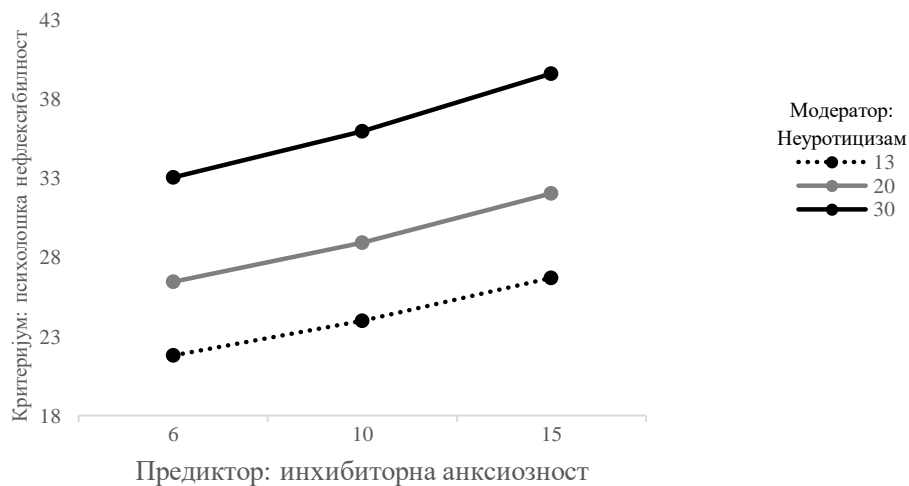
		Модел 1				Модел 2				Модел 3			
		B	SE	$\beta$	t	B	SE	$\beta$	t	B	SE	$\beta$	t
F (6, 748) = 17.85 p<.001 R=.59, R <sup>2</sup> =.12, R <sup>2</sup> change=.12	Риг инт	<b>-.07</b>	<b>.02</b>	<b>-.19</b>	<b>-3.86**</b>	.04	.02	.09	1.90	<b>.04</b>	<b>.02</b>	<b>.11</b>	<b>2.26*</b>
	Риг бих	.01	.02	.02	.55	<b>-.03</b>	<b>.01</b>	<b>-.08</b>	<b>-1.95*</b>	<b>-.03</b>	<b>.01</b>	<b>-.10</b>	<b>-2.37*</b>
	Нн иа	<b>-.14</b>	<b>.04</b>	<b>-.21</b>	<b>-3.63**</b>	.00	.04	.00	.06	.01	.04	.02	.33
	Нн па	-.02	.03	-.04	-.62	-.03	.03	-.06	-1.13	-.04	.03	-.06	-1.22
	Пнс снс	.02	.03	.03	.58	.02	.02	.03	.66	.01	.02	.01	.34
	Пнс чзс	.04	.04	.04	.98	.00	.04	.00	.04	.00	.04	.00	.01
F (13, 741) = 31.11, p<.001 R=.59, R <sup>2</sup> =.35, R <sup>2</sup> change=.23	Агресивност					.03	.02	.08	1.85	.02	.02	.06	1.39
	Екстраверзија					<b>.11</b>	<b>.02</b>	<b>.27</b>	<b>7.15**</b>	<b>.11</b>	<b>.02</b>	<b>.26</b>	<b>6.76**</b>
	Отвореност					<b>.08</b>	<b>.02</b>	<b>.17</b>	<b>4.73**</b>	<b>.07</b>	<b>.02</b>	<b>.15</b>	<b>4.16**</b>
	Савесност					.01	.01	.02	.62	.01	.01	.02	.52
	Неуротицизам					<b>-.12</b>	<b>.02</b>	<b>-.34</b>	<b>-7.72**</b>	<b>-.12</b>	<b>.02</b>	<b>-.33</b>	<b>-7.29**</b>
	Негативна валенца					-.02	.02	-.04	-1.02	-.01	.02	-.02	-.49
	Позитивна валенца					.01	.02	.03	.77	.02	.02	.05	1.30
F (25, 729) = 17.80 p<.001 R=.62, R <sup>2</sup> =.38, R <sup>2</sup> change=.03	Екс * риг инт									.00	.00	.01	.08
	<b>Екс * риг бих</b>									<b>.01</b>	<b>.00</b>	<b>.13</b>	<b>2.77*</b>
	Екс * нн иа									.01	.00	.07	1.50
	Екс * пнс цс									.00	.01	-.02	-.44
	Отв * риг инт									.00	.00	.00	-.02
	Отв * риг бих									.00	.00	-.06	-1.40
	Отв * нн иа									.00	.00	-.03	-.64
	Отв * пнс цс									.01	.01	.04	.98
	Неур * риг инт									.00	.00	.05	.78
	Неур * риг бих									.00	.00	-.03	-.65
Неур * нн иа									-.01	.00	-.07	-1.53	
	Неур * пнс цс									.00	.00	.03	.70

Напомена. \*\*p<.01; \*p<.05; B – нестандардизовани регресиони коефицијент; SE– стандардна грешка;  $\beta$  – стандардизовани регресиони коефицијенти; t – t-тест; R – коефицијент корелације; R<sup>2</sup>- коефицијент детерминације; риг инт - интерперсонална ригидност; рих бих – бихевиорална ригидност; нн иа – инхибиторна анксиозност; нн па – проспективна анксиозност; ксб пс – позитиван став према животу; пнс снс - суочавање са недостатком структуре; пнс цзс – чежња за структуром. Критеријум – позитиван став према животу.

### 3. Модерација односа између ригидности и психолошке нефлексибилности

На крају, резултати хијерархијске регресионе анализе са психолошком нефлексибилношћу као критеријумом показују самосталне, значајне и позитивне предиктивне доприносе интерперсоналне ригидности ( $\beta$ =.45, p<.01) и инхибиторне анксиозности ( $\beta$  = .44, p< .01). С друге стране, бихевиорална ригидност ( $\beta$  = -.12, p< .01) и чежња за структуром ( $\beta$  = -.09, p< .01) остварују негативне доприносе у објашњењу

скорова на скали психолошке флексибилности. У другом регресионом моделу, показано је да, од димензија личности, екстраверзија ( $\beta=.08$ ,  $p < .01$ ) и неуротицизам ( $\beta=.49$ ,  $p < .01$ ) значајно и позитивно предвиђају психолошку флексибилност, док је чежња за структуром изгубила свој предиктиван допринос. У последњем моделу, којим је објашњено око 63% варијансе критеријума, показани су самостални предиктивни доприноси интерперсоналне ригидности, бихевиоралне ригидности и инхибиторне анксиозности; затим, екстраверзије и неуротицизма, али и интеракција неуротицизма и инхибиторне анксиозности ( $\beta=.07$ ,  $p < .05$ ). Ова интеракција сугерише да виши нивои инхибиторне анксиозности у интеракцији са вишим нивоима неуротицизма доприносе и вишој психолошкој нефлексибилности (График 4).



**График 4.** Модерација Неуротицизма на однос између инхибиторне анксиозности и психолошке флексибилности

**Табела 15**

*Модерациони ефекат димензија личности на однос између мера ригидности и психолошке нефлексибилности*

		Модел 1				Модел 2				Модел 3			
		B	SE	$\beta$	t	B	SE	$\beta$	t	B	SE	$\beta$	t
F (6, 747)=122.57 p<.001 R=.70, R <sup>2</sup> =.49, R <sup>2</sup> change=.49	Риг инт	.63	.05	.45	12.12*	.37	.05	.27	7.24*	.38	.05	.28	7.37*
	Риг бих	-.16	.04	-.12	-3.71*	-.11	.04	-.08	-2.79*	-.10	.04	-.08	-2.62**
	Нн иа	1.07	.11	.44	9.91*	.68	.10	.28	6.81*	.62	.11	.26	5.88*
	Нн па	.00	.09	.00	.01	-.03	.08	-.02	-.38	.00	.08	.00	.04
	Пнс снс	-.12	.07	-.06	-1.65	-.09	.06	-.04	-1.42	-.10	.06	-.05	-1.55

	Пнс цзс	-.29	.10	-.09	-2.80*	-.18	.10	-.05	-1.89	-.17	.10	-.05	-1.74
F (13, 740)=91.80, p<.001 R=.77, R <sup>2</sup> =.62, R <sup>2</sup> change=.12	Агресивност	-.07	.05	-.05	-1.56	-.09	.05	-.06	-1.81				
	Екстраверзија	<b>.13</b>	<b>.04</b>	<b>.08</b>	<b>2.87*</b>	<b>.12</b>	<b>.05</b>	<b>.08</b>	<b>2.69*</b>				
	Отвореност	.00	.05	.00	-.03	.00	.05	.00	.05				
	Савесност	-.03	.04	-.02	-.81	-.03	.04	-.03	-.85				
	Неуротицизам	<b>.63</b>	<b>.04</b>	<b>.49</b>	<b>14.72*</b>	<b>.60</b>	<b>.04</b>	<b>.47</b>	<b>13.59*</b>				
	Негативна валенца	-.02	.05	-.01	-.38	-.01	.05	.00	-.10				
	Позитивна валенца	.01	.04	.01	.30	.02	.04	.01	.44				
F (21, 732)=58.33, p<.001 R=.79, R <sup>2</sup> =.63, R <sup>2</sup> change=.01	Екс * риг инт					.00	.01	.01	.32				
	Екс * риг бих					.00	.01	.00	.10				
	Екс * нн иа					.02	.01	.06	1.76				
	Екс * пнс цс					-.02	.01	-.05	-1.81				
	Неур * риг инт					.01	.01	.06	1.40				
	Неур * риг бих					-.01	.01	-.05	-1.42				
	<b>Неур * нн иа</b>					<b>.02</b>	<b>.01</b>	<b>.07</b>	<b>2.05**</b>				
Неур * пнс пс					-.02	.01	-.04	-1.67					

Напомена. \*p<.01; \*\*p<.05; В – нестандардизовани регресиони коефицијент; SE– стандардна грешка; β – стандардизовани регресиони коефицијенти; t – t-тест; R – коефицијент корелације; R<sup>2</sup>- коефицијент детерминације; риг инт - интерперсонална ригидност; риг бих – бихевиорална ригидност; нн иа – инхибиторна анксиозност; нн па – проспективна анксиозност; пнс цс - суочавање са недостатком структуре; пнс цзс – чежња за структуром. Критеријум – психолошка нефлексибилност.

## ДИСКУСИЈА

Сврха спроведеног истраживања била је испитивање релација ригидности како смо је дефинисали (РИГ2, Граховац и сар., 2011) са конструктима који се данас најчешће користе у изучавању феномена ригидности, а чије верзије инструмената постоје адаптиране и на наш језик: Потреба за личном структуром (ПНС) и Нетолеранција на неизвесност (ИУС), са једне стране, и испитивање предикторског утицаја ових концепата на индикаторе субјективног благостања изражене кроз скале Психолошке флексибилности (AAQ2) и Кратку скалу субјективног благостања (КСБ), са друге стране. Трећи део анализе података бавио се испитивањем модераторског утицаја димензија личности на однос између ригидности и субјективног благостања.

Ригидност смо, руководећи се предлозима најобухватнијег прегледног чланка о ригидности Шульца и Сирлемана (Schultz & Searleman, 2002), дефинисали као свако понављање и устаљен начин било размишљања, било доживљавања себе и околине или

реаговања на различите стимулусе из спољашњег окружења. Акцент је на понављању „шаблона“ које нека особа има, а који се односе на то како она доживљава себе и друге. „Шаблони“ се испољавају у свим контекстима функционисања особе, при чему их она не мења чак ни када се средина промени. Досадашња истраживања ригидности (Граховац 2011, 2012) су указала да нема разлике по полу на Упитнику ригидности, да је повезана са старошћу и нивоом образовања, да психијатријски пацијенти постижу више резултате на овом упитнику, као и да постоји значајна повезаност интерперсоналне и бихевиоралне ригидности које имају различите предикторе. Ово истраживање је, поред сличне висине повезаности интерперсоналне и бихевиоралне ригидности, указало и на значајну позитивну повезаност ( $p < .01$ ) ригидности са нетолеранцијом на неизвесност и потребом за личном структуром. Сва три конструкта су у негативној корелацији са Отвореношћу према искуству ( $p < .01$ ), што прати тренд других студија (Schultz & Searleman, 2002, Табела 2), и могло би да говори у прилог схватањима да су у питању различите операционализације једног ширег концепта ригидности, и да се због саме његове комплексности аутори данас одлучују да га изучавају са аспеката више уже дефинисаних конструката (Ciarrochi и сар., 2005, Rottenbacher, 2012, Duncan & Peterson 2014, Szumowska & Kossowska, 2017). Једна од главних замерки истраживањима (Chown, 1959, Schultz & Searleman, 2002) је што се поређења различитих врста ригидности врше на основу истраживања спроведених на различитим узорцима испитаника, што је у овом истраживању истовременим задавањем батерије упитника истим испитаницима, избегнуто. Овај резултат, дакле, би могао да говори у прилог схватањима о мултидимензионалности конструкта ригидности (Oliver & Ferguson, 1951, Chown, 1959, Schultz & Searleman, 2002).

Матрице корелација (Табела 9) указују на значајну негативну повезаност ригидности, нетолеранције на неизвесност и потребе за личном структуром са субјективним благостањем и психолошком нефлексибилношћу, при чему субдимензије субјективног благостања не остварују значајну повезаност једино са димензијом чежња за структуром и генералном потребом за структуром. Чежња за структуром је уједно и једина димензија која не остварује значајну корелацију са димензијама интерперсоналне ригидности и психолошке нефлексибилности. Ови резултати са једне стране пружају основу за изнет предлог у овом раду да Теорија субјективног благостања може да представља адекватан теоријски оквир за изучавање ригидности; а са друге стране, у складу су и са резултатима студија које указују да нису сви аспекти ригидности нужно

повезани са слабијим квалитетом функционисања (Fisher, 1950, према Chown, 1959; Blechert, 2005; Ciarrochi и сар., 2005). Док бихевиорална ригидност остварује значајне позитивне корелације само са агресивношћу и неуротицизмом и негативну са отвореношћу, интерперсонална ригидност је повезана са свим димензијама личности, а позитивно са агресивношћу, неуротицизмом и негативном валенцом. Занимљиво је да је истоветан број и смер корелација које остварује интерперсонална ригидност добијен и за димензију инхибиторна анксиозност из Упитника нетолеранције на неизвесност. Мухић и сарадници (2014) су указали на позитивну повезаност инхибиторне анксиозности са системом блокирања из Грејовог модела, што би сугерисало да су инхибиторна понашања у неизвесним ситуацијама последица биолошких реакција блокирања, а занимљиво би било испитати да ли би се и интерперсонална ригидност понашала на сличан начин. Можда су ови аспекти ригидности слични Кателовој диспозиционој ригидности (Cattell, 1946) коју описује као отпор према промени неуралних путева пражњења, који се не могу мењати наградом и казном. Проспективна анксиозност, која обухвата ајтеме којима се испитује негативан утицај неизвесности на емотивно и когнитивно функционисање (Мухић и сар., 2014), је позитивно повезана са агресивношћу, неуротицизмом и негативном валенцом и негативно са екстраверзијом, отвореношћу и савесношћу. Дакле особе са тенденцијом ка трагању за довољном количином информација како би учиниле будућност предвидљивом су агресивне, интровертне, ригидне, несавесне, склоне доживљавању негативних емоција и манипулативном понашању. Суочавање са недостатком структуре (субскала Упитника потребе за личношћу) позитивно корелира са агресивношћу, савесношћу и неуротицизмом, а негативно са отвореношћу и екстраверзијом; док је жеља за структуром у позитивној корелацији са савесношћу, а у негативној са отвореношћу и негативном валенцом; што су исти резултати као и они добијени у студији Лиона и сарадника (Leone и сар., 1999), и донекле се разликују од резултата истраживања аутора Троггрић и Васић (2007) чији резултати указују на ниску повезаност особина личности са суочавањем са недостатком структуре, док је жеља за структуром била повезана са ригидношћу, савесношћу и пријатношћу.

Квалитет менталног функционисања у овом истраживању изражен је кроз концепте субјективног благостања и психолошке флексибилности. **Субјективно благостање**, како је описано, дефинише се као когнитивна и емоционална евалуација живота (Diener,

2000), односно као особин емоционални одговор (висок позитиван и низак негативан афекат), глобална процена задовољства животом и главно подручје задовољства (нпр. задовољство послом, браком итд.; Diener 1999, 2000, 2003). Кратка скала субјективног благостања (КСБ, Јовановић & Брдарић, 2008) један је од ретких инструмената који садржи генерални фактор субјективног благостања са обе његове компоненте – афективном (Позитиван афективитет) и когнитивном (Позитиван став према животу).

**Психолошка флексибилност** се односи на „ступање у контакт са садашњим моментом без одбрана, а на основу чега мењамо или настављамо са понашањем усмереним ка сопственим вредностима“ (Hayes, 2004, стр. 15). Укључује концепте као што су *мајндфулнес* (*mindfulness* - ментално стање отворености, свесности и фокусираности), *когнитивна дифузија* (промена непожељне функције мисли; посматрачки став спрам језика и властитих унутрашњих проживљавања са циљем да се схвати да су наше мисли то што и јесу – мисли) и *живљење у складу са системом вредности*; и повезана је са варијаблама квалитета живота, те се у истраживањима често користи као мера менталног здравља. Истраживања (мета студија спроведена над 32 студије и 6628 испитаника) указују да су виши нивои психолошке флексибилности повезани са бољим квалитетом живота и са мањом вероватноћом развоја психијатријских поремећаја (Hayes и сар., 2006); односно да и у случају присуства хроничних тегоба (особе са хроничним болом и оболеле од Мултипле склерозе) флексибилнији пацијенти могу да наставе да воде квалитетнији живот за разлику од нефлексибилних који су оријентисани на контролу тегоба и забринутост (Игњатовић, 2016). Наши резултати (пре укључивања димензија личности) показују да најзначајнији допринос квалитету менталног функционисања (позитиван афективитет, позитиван став према животу и психолошка флексибилност) дају интерперсонална и бихевиорална ригидности (поготово у предикцији психолошке нефлексибилности где самостално објашњавају око 36% варијансе психолошке нефлексибилности, Табела 12), као и инхибиторна анксиозност и чежња за структуром (Табела 16). Док *интерперсонална ригидност* негативно доприноси субјективном благостању и позитивно психолошкој нефлексибилности, *бихевиорална ригидност* нема утицаја на позитиван став према животу, позитивно доприноси позитивном афективитету и негативно психолошкој нефлексибилности. Дакле, особе са израженијом интерперсоналном ригидношћу (склоне конфликтним односима са перцепцијом да су други криви за њих јер не разумеју њихову личност) имају низак позитиван став према животу и низак позитиван афективитет, са ниским капацитетима да буду „овде и сада“. Особе које имају доживљај да не могу да промене понашање чак ни када то желе или

ситуација налаже (бихевиорално ригидне) су склоне доживљавању позитивног афективитета и са већим капацитетима да буду „овде и сада“. Могуће да је разлика између ова два аспекта ригидности у локусу контроле. Код интерперсоналне ригидности, он је у спољашњим аспектима ситуације (други људи), а код бихевиорално ригидних је унутар особе, што позитивно утиче на одређене аспекте задовољства животом, чему говоре у прилог и резултати других студија (Diener, 1984, 1995, 1999, 2000).

*Инхибиторна анксиозност* обухвата ајтеме који се односе на негативан утицај неизвесности на свакодневно функционисање, односно на различите форме когнитивних и бихевиоралних избегавајућих понашања (Михић и сар., 2014), а наши резултати указују да негативно предвиђа субјективно благостање и психолошку флексибилност. Занимљиво је да се инхибиторна анксиозност понаша на сличан начин као и интерперсонална ригидност у односу према свим аспектима субјективног благостања, као што је и смер корелација за оба фактора са димензијама личности исти. Могуће је, како је већ поменуто, да ова два концепта ригидности имају заједничку или исту базу, односно један генерички фактор.

*Лична потреба за структуром* односи се на тенденцију да се социјално окружење перципира једноставним шемама, избегавањем двосмислености и непредвидивости и понашањем на рутински начин (Meiser & Machunsky, 2008). Карочи (Ciarrochi, 2005) потребу за личном структуром (Personal Need for Structure –ПНС) дефинише као степен до којег је особа мотивисана да дефинише свет на једноставне, недвосмислене начине, а чине је димензије чежња за структуром и суочавање са недостатком структуре. Карочи (Ciarrochi, 2005) претпоставља да је чежња за једноставном структуром повезана са здравијим менталним функционисањем или не утиче на њега, што је резултат добијен и у нашој студији – чежња за структуром даје позитиван допринос позитивном ставу према животу, негативан допринос психолошкој нефлексибилности и не утиче на позитиван афективитет. Димензија суочавање са недостатком структуре се није показала као важна у предикцији субјективног благостања и психолошке флексибилности, што није у складу с резултатима Карочија (Ciarrochi, 2005) који указују да је ова димензија повезана са повишењем на скалама депресивности, анксиозности, стресом, безнадежношћу, суицидалним идеацијама, стресним животним ситуацијама и са нижим животним задовољством. У овом истраживању нису коришћене мере дистреса, и могуће је да тек код већег степена дистреса ова димензија долази до изражаја, али се свакако

чини да наведени резултати поткрепљују схватања (Diener, 1984, Keyes, 2005) да је у испитивањима менталног здравља поред изучавања симптома психопатологије, неопходно укључити и присуство индикатора задовољства животом.

*Пол и старост* остварују негативан допринос позитивном афективитету, позитивном ставу према животу и психолошкој нефлексибилности, што није у складу са Динеровим студијама (Diener, 1984, 1995, 1999, 2000) чији резултати говоре о непостојању полне разлике и неконзистентности повезаности узраста и субјективног благостања. Наш резултат би говорио да је код млађих испитаника и испитаника мушког пола израженији степен субјективног задовољства, али истовремено и психолошке нефлексибилности. Могуће је да се благостање различито процењује у зависности од узраста, односно да су у различитим развојним добима- различити аспекти благостања битни.

**Табела 16**

*Заједнички предиктори субјективног благостања и психолошке нефлексибилности*

<i>предиктори</i>	<i>критеријуми</i>			
	Особине личности (ВП+2)	Позитиван афективитет (КСБ)	Позитиван став према животу (КСБ)	Психолошка нефлексибилност (ААQ2)
<b>Интерперсонална ригидност (РИГ2)</b>	без	негативан	негативан	позитиван
	са	нема	позитиван	позитиван
<b>Бихевиорална ригидност (РИГ2)</b>	без	позитиван	нема	негативан
	са	нема	негативан	негативан
	без	негативан	негативан	позитиван



<b>Инхибиторна анксиозност (ИУС)</b>	са	нема	нема	позитиван
<b>Чезња за структуром (ПНС)</b>	без са	позитиван нема	нема нема	негативан нема
<b>Проспективна анксиозност (ПНС)</b>	без са	Нема негативан	Нема нема	Нема нема
<b>Пол</b>	без	негативан	негативан	негативан
<b>Старост</b>	без	негативан	негативан	негативан
<b>Екстраверзија (ВП+2)</b>		позитиван	позитиван	позитиван
<b>Неуротицизам (ВП+2)</b>		негативан	негативан	позитиван
<b>Отвореност према искуству (ВП+2)</b>		позитиван	позитиван	нема
<b>модерације</b>		интеракција неуротицизма и проспективне анксиозности (+)	интеракција екстраверзије и бихевиоралне ригидности (+)	интеракција неуротицизма и инхибиторне анксиозности (+)
		интеракција отворености и проспективне анксиозности (+)		

\*РИГ2 – упитник ригидности, ИУС – упитник нетолеранције не неизвесност, ПНС- упитник личне потребе за структуром, КСБ – кратка скала субјективног благостања, ААQ2 – упитник прихватања и акције, ВП+2 – упитник великих пет плус два

У последњој фази испитивања провераван је модераторски утицај димензија личности на однос предиктора (концепти ригидности) са критеријумима квалитета менталног функционисања изражених кроз скале позитивног афективитета, позитивног става према животу и психолошке флексибилности. Већа *интерперсонална ригидност* доприноси позитивном ставу према животу, али и психолошкој нефлексибилности, чиме се још једном чини тачном претпоставка да ригидност у односима има заштитну функцију, односно да омогућава предвидљивост односа, али чини се тек у комбинацији са одређеним цртама личности (јер је у првом кораку допринос био негативан, као и у анализама у којима нису укључене димензије личности и у испитивањима корелација (Табела 9), а у последњем кораку у анализи је тај допринос позитиван). Занимљиво је надаље, да је допринос ригидности остао самосталан, односно да се не региструје њен однос са позитивним ставом према животу кроз интеракције са димензијама личности, што је врло необичан резултат, а можда би могао да значи да постоји неки део варијасне интерперсоналне ригидности који је у позитивној вези са критеријумима, а који је дошао до изражаја након увођења особина личности. Особе са нижом *бихевиоралном ригидношћу* имају израженији позитиван став према животу и израженију психолошку нефлексибилност. У анализама у којима нису укључене особине личности бихевиорална ригидност није остварила однос са позитивним ставом према животу, а анализа модерације је указала на значај њене интеракције са екстраверзијом у предвиђању позитивног става према животу (Табела 16). Наиме, нижи нивои екстраверзије код особа са више израженом бихевиоралном ригидношћу доводе до нижег позитивног става према животу; али код особа са више израженом екстраверзијом које имају и више изражену бихевиоралну ригидност не долази до промена у изражености позитивног става према животу (График 3). Резултати сугеришу да димензије личности утичу на однос између ригидности и субјективног благостања (позитивног афективитета и позитивног става према животу), али изгледа не утичу и на однос са психолошком нефлексибилношћу према којој остаје позитиван допринос интерперсоналне и негативан допринос бихевиоралне ригидности. Такође, увођење особина личности у модел генерално доводи до слабљења предиктивне моћи ригидности, осим када је у питању предикција психолошке нефлексибилности. Овај налаз би могао да сугерише да особине личности обухватају одређени део варијансе различитих аспеката ригидности који су значајни за предикцију позитивног афекта и позитивног става према животу, али да у мањој мери обухватају аспекте ригидности који предвиђају психолошку нефлексибилност.

*Проспективна анксиозност* се није показала као значајан самостални предиктор позитивног афективитета пре увођења особина личности у модел, док друга димензија Упитника нетолеранције на неизвесност – инхибиторна анксиозност остварује једини значајан допринос психолошкој нефлексибилности. Проспективна анксиозност остварује негативан допринос позитивном афективитету, што је у складу са Карочијевим студијама (Ciarrachi, 2005), које говоре о модераторском утицају нетолеранције на неизвесност на ефекат стресних животних догађаја на депресију, анксиозност и осећање безнадежности; а такође указују и на значајнију повезаност нетолеранције на неизвесност са негативним индикаторима субјективног благостања. Наши резултати указују на то да проспективна анксиозност утиче на индикаторе задовољства животом тек у комбинацији са одређеном структуром личности, односно, у овој студији, у интеракцији са неуротицизмом и отвореношћу према искуству (Графици 1 и 2). Виши нивои проспективне анксиозности уз нижу отвореност доприносе нижем позитивном афективитету, односно особе са ниском проспективном анксиозношћу и високом отвореношћу испољавају већи позитиван афективитет. Позитивнији афективитет испољавају и особе са нижим скором на неуротицизму и нижом проспективном анксиозношћу од особа са високим скором на неуротицизму и проспективној анксиозности. Док је пре укључивања особина личности *инхибиторна анксиозност* дала допринос свим индикаторима субјективног благостања, након укључивања особина личности бележи се једино њен позитиван допринос психолошкој нефлексибилности, односно, виши нивои инхибиторне анксиозности у комбинацији са вишим нивоима неуротицизма доприносе већој психолошкој нефлексибилности (График 4).

Генерално, резултати сугеришу да особине личности имају већи утицај на однос између ригидности (ригидност, нетолеранција на неизвесност, лична потреба за структуром) и субјективног благостања него на однос између ригидности и психолошке флексибилности. Ово је вероватно последица ајтема који сачињавају Скалу психолошке флексибилности, односно на неки начин и сама дефиниција психолошке флексибилности сличнија је различитим дефиницијама појма ригидности, али је у овом истраживању, у складу са општим актуелним истраживачким трендом, коришћена као индикатор квалитета менталног функционисања.

*Екстраверзија* позитивно доприноси субјективном благостању (позитивном афекту и позитивном ставу према животу), као и психолошкој нефлексибилности која такође представља индикатор квалитета живота (Табела 16). Ово би могло да значи да су

екстравертније особе срећније, што многа истраживања потврђују (Diener, 1984, 1995, 1999, 2000), али са изгледа сниженим капацитетом за „ступање у контакт са садашњим моментом без одбрана“ (Hayes, 2004, стр. 15) које има за циљ да особа настави са понашањем усмереним ка сопственим вредностима. Негативан допринос *неуротицизма* субјективном благостању и позитиван допринос психолошкој нефлексибилности је очекиван, као и позитиван допринос *отворености према искуству* субјективном благостању, али је необично да отвореност нема самостални допринос у предикцији психолошке нефлексибилности (поготово што су у корелацијском односу биле у негативној повезаности, Табела 9). Овај резултат би могао да говори о томе да се димензија отвореност више односи на когнитивну радозналост и склоност ка интелектуалном истраживању (поготово имајући у виду да је у овом истраживању коришћена краћа верзија Упитника Великих пет плус два у којем ова димензија претежно обухвата индикаторе интелекта, Чоловић и сар., 2014), која не мора нужно да доведе до повећања самосвесности; или пак да говори у прилог хипотези Косте и МекКреа (Costa&McCrae, 1992) да високи скорови на отворености могу да указују и на претерано коришћење интелектуализације као механизма одбране.

Свеукупно посматрано, резултати ове студије потврђују изнесене хипотезе у раду и сугеришу неколико закључака:

*Прво*, ригидност је мултидимензионалан конструкт. Различите, уже дефинисане операционализације концепта ригидности (ригидност, нетолеранција на неизвесност, лична потреба за структуром, отвореност према искуству) су у међусобном корелацијском односу.

*Друго*, неки аспекти ригидности су у позитивном односу са индикаторима субјективног благостања, док су други аспекти ригидности у негативном односу са истим критеријумима. Додатно, нису сви аспекти ригидности повезани са свим мерама субјективног благостања. Повишена бихевиорална ригидност и чежња за структуром доприносе израженијем позитивном ставу према животу, док интерперсонална ригидност и инхибиторна анксиозност смањују како позитиван став према животу и позитиван афективитет, тако и психолошку флексибилност. Занимљиво је да се сваки аспект ригидности (интерперсонална ригидност, бихевиорална ригидност, чежња за структуром, суочавање са недостатком структуре, проспективна анксиозност,

инхибиторна анксиозност) показала значајном за предвиђање бар неког аспекта субјективног благостања, што значи да сам концепт ригидности, како год дефинисан, свакако утиче на задовољство животом и да би даља истраживања могла да изучавају ригидност из угла неког теоријског оквира из позитивне психологије, као што је предложено у овом раду да се користи Теорија субјективног благостања. Најконзистентнијим предикторима субјективног благостања показале су се интерперсонална ригидност и инхибиторна анксиозност, а резултати генерално сугеришу добру предиктивну моћ наше операционализације ригидности у предикцији субјективног благостања.

*Треће*, особине личности и самостално и у интеракцији са различитим концептима ригидности остварују допринос субјективном благостању. Добијени резултати указују на то да су неуротицизам, екстраверзија и отвореност према искуству најважније димензије за процену позитивног афективитета и позитивног става према животу. Док је очекиван резултат да висок неуротицизам доприноси нижем позитивном ставу према животу и позитивном афективитету, а да висока екстраверзија и отвореност према искуству позитивно доприносе когнитивној и афективној компоненти субјективног благостања, необичан је добијени податак о повезаности ових димензија са психолошком нефлексибилношћу. Наиме, резултати указују да виши скорови на екстраверзији и неуротицизму (самостално и у интеркацији са инхибиторном анксиозношћу) доприносе израженијој психолошкој нефлексибилности, при чему је изостао допринос отворености према искуству, иако је у корелацијским испитивањима отвореност била у негативном односу са психолошком нефлексибилношћу. Ово би говорило у прилог томе да иако су екстравертније особе срећније, то не значи и да су флексибилније у сагледавању догађаја, као и да интелектуална отвореност не говори у прилог повећања самосвесности које се постиже кроз дубље (интроспективно) процесуирање информација које је неопходно за повећање капацитета за „ступање у садашњи моменат без одбрана (Hayes, 2004, стр. 15)“.

Појам ригидности је један од најстарије изучаваних појмова у психологији, и чини се, један од ретких који се изучава у готово свакој психолошкој дисциплини. Проблематика истраживања ригидности потиче из различитог дефинисања концепта, различитих начина његове операционализације и инструмената који се користе у истраживањима. Сврха овог рада је покушај да се неке од наведених замерки превазиђу, тиме што је истовремено задавана батерија упитника за процену ригидности, а са друге стране је

испитиван однос различитих аспеката ригидности из угла једне од најактуелнијих теорија из позитивне психологије данас. Одабир тестова је извршен на основу актуелне заступљености испитивања појединих аспеката ригидности и на основу доступности валидних инструмената за истраживање на нашој популацији. Теоријска значајност рада огледа се у покушају давања теријског оквира за даља испитивања појма ригидности. Практична употреба добијених резултата могла би да се огледа пре свега у клиничком (дијагностичком) раду, у саветодавном раду у саветовалиштима за децу и родитеље, у психотерапијском раду и саветодавном раду у организацијама. Наиме, у клиничким смислу, како за дијагностику, тако и за психотерапију и саветовање, поготово имајући у виду и резултате из пилот студије (Граховац, 2012) који су указали да наш инструмент ригидности РИГ2 јасно раздваја клиничку популацију од опште, и уз додатак ових резултата који говоре о повезаности високих скорова на овој скали са нижим задовољством животом, јасно је да подаци добијени задавањем овог упитника имају практичну вредност. У психолошком саветовању би могле да се дизајнирају интервенције које би имале за циљ смањивање оних аспеката ригидности за које се показало да утичу лоше на ментално функционисање. У организацијском смислу је податак о изражености ригидности код неке особе важан за процену њених радних капацитета и за процену њене улоге у организацији.

## ЛИТЕРАТУРА

- Ainsworth, L.H. (1959). Rigidity, stress and acculturation: (Uganda). *The Journal of Social Psychology*, 49, 131-136.
- American Psychiatric Association. (1994). DSM-IV: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 4th Edition, American Psychiatric Publishing.
- American Psychiatric Association. (2013). DSM-V: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 5th Edition, American Psychiatric Publishing.
- Anderluh, M. B., Tchanturia, K., Rabe-Hesketh, S. & Treasure, J. (2003). Childhood obsessive-compulsive personality traits in adult women with eating disorder: Defining a broader eating disorder phenotype. *American Journal of Psychiatry*, 160, 242-247.
- Andrejić, A. (2012). Regulacija emocija, stepen depresivnosti i subjektivno blagostanje, Master rad, Niš.
- Ansell, E.B., Pinto, A., Edelen, M.O. & Grilo, C.M. (2008). Structure of Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition Criteria for Obsessive-Compulsive Personality Disorder in Patients With Binge Eating Disorder. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 53, 12, 863-867.
- Ashkanasy, N.M. & Ashton-James, C.E. (2004). Positive emotions in Organizations: A multi-level framework. In C.L. Cooper & D. Nelson (Eds.). *Positive Organizational Behaviour* (55-73), Chichester, UK: John Wiley & Sons.
- Atkinson, L. & Goldberg, S. (2004). *Attachment issues in psychopathology and invention*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Bartz, W.R. (1969). Clinical judgment of rigidity by mental health professionals. *Psychological Reports*, 25, 915-922.
- Belusova, A. (2014). Thinking Style as a Factor of Variable Cognitive Education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 149, 97 – 101
- Beitel, M., Ferrer, E. & Cecero, J.J. (2004). *Psychological Mindedness and Cognitive Style*. *Journal of Clinical Psychology*, 60, 6, 567–582.
- Bicherova, E.N. (2017). Dependence of success in foreign language acquisition at primary school age on reaction type and cognitive control. *Psychology in Russia: State of the Art*, 10, 4, 10-21.

- Blechert, J. i Meyer, T. D. (2005). Are measures of hypomanic personality, impulsive nonconformity and rigidity predictors of bipolar symptoms? *British Journal of Clinical Psychology, 44*, 15-27.
- Blum, A. (1959). The relationship between rigidity-flexibility in children and their parents. *Child Development, 30*, 297-304.
- Brand, N., Schneider, N. i Arntz, P. (1995). Information processing efficiency and noise. Interactions with personal rigidity. *Personality and Individual Differences, 18* (5), 571-579.
- Bush, M. (1975). Relationship Between Color-Word Test Interference and MMPI Indices of Psychoticism and Defensive Rigidity in Normal Males and Females. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 43*, 6, 926.
- Butcher, P.R., Wijnberg-Williams, B., Hegemann, N., Stremmelaar, E.F., Schoemaker, M.M., Van der Meere, J.J. & Bambang Oetomo, S. (2004). Maternal Rigidity in Infancy and Level of Intelligence at School Age in Children Born Preterm. *Child Psychiatry and Human Development, Vol. 34*, 3, 203-217.
- Cattell, R.B. (1946). The riddle of perseveration: II Solution in terms of personality structure. *Journal of Personality, 14*, 4, 239-267.
- Chirkov, V., Ryan, R.M., Kim, Y. & Kaplan, U. (2003), Differentiating autonomy from individualism and independence: A self determination theory perspective on internalization of cultural orientations and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 84*, 97-110.
- Chown, S. M. (1959). Rigidity – a flexible concept. *Psychological Bulletin, 56*, 3, 195-223.
- Ciarrochi, J., Said, T. & Deane, F.P. (2005). When simplifying life is not so bad: the link between rigidity, stressful life events, and mental health in an undergraduated population. *British Journal of Guidance & Counselling, 33*, 185-197.
- Clayton, P.J., Ernst, C.& Angst, J. (1994). Premorbid personality traits of men who develop unipolar and bipolar disorder. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience, 243*, 340-346.
- Colbert, S.M., Peters, E.R. & Garety, P.A. (2010). Delusions and belief flexibility in psychosis. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice, 83*, 45-57.
- Costa, P.T. & McCrae, R.R. (1992). Normal Personality Assessment in Clinical Practice: The NEO Personality Inventory. *Psychological Assessment, 4*, 1, 5-13.



- Cowen, E.L. & Thompson, G.G. (1951). Problem solving rigidity and personality structure. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 46, 165-176.
- Cowen, E.L., Wiener, M. & Hess, J. (1953). Generalization of Problem-Solving Rigidity. *Journal of Consulting Psychology*, 17, 2, 100-103.
- Cummins, R.A. (2000). Personal income and subjective well-being: A review. *Journal of Happiness Studies* 1, 113-158.
- Čolović, P., Smederevac, S. & Mitrović, D. (2014). Velikih pet plus dva: validacija skraćene verzije, *Primenjena psihologija*, 7, 227-254.
- DeNeve, K. & Cooper, H. (1998). The Happy Personality: A meta- analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 124, 197-229.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- Diener, E., Diener, M. & Diener, C. (1995). Factors predicting the subjective well-being of nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 851-864.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R.E. & Smith, H.L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125, 276-302
- Diener, E. (2000). Subjective well-being, the science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55, 34-43.
- Diener, E., Oishi, S. & Lucas, R. E. (2003). Personality, culture and subjective well-being: emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Reviews of Psychology*, 54, 403-425.
- Diener, E., Lucas, R.E. & Scollon, C.N. (2006). Beyond the hedonic treadmill, revising the adaptation theory of well-being. *American Psychologist*, 61, 305-314.
- Dooley, Keneth (2018). Routine Rigidity and Environmental Sustainability: Why Rational Innovations are Regularly Ignored. *Business Strategy & the Environment*. John Wiley & Sons., 27, 1, 70-81.
- Duberstein, R. P. (1995). Openness to experience and completed suicide across the second half of life. *International Psychogeriatrics* 7, 183-189.
- Duff, S. & Kinderman, P. (2006). An interacting cognitive subsystems approach to personality disorder. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 13, 233-245.
- Duncan, L.E. & Peterson, B.E. (2014). Authoritarianism, Cognitive Rigidity, and the Processing of Ambiguous Visual Information. *The Journal of Social Psychology*, 154, 480-490.
- Eid, M. & Larsen, R.J. (2008). *The science of subjective well-being*. New York: The Guilford Press.

- Eliason, R.V. (2000). The roles of cognitive rigidity and impulsivity in adolescent suicide attempts. Dissertation, Department of Counseling Psychology, Morgantown, West Virginia.
- Fabrikant, B. (1954). Rigidity and flexibility on the Rorschach. *Journal of Clinical Psychology, 10, 3*, 255-258.
- Fisher, S. & Fisher, R. (1955). Application of Rigidity Principles to the Measurement of Personality Disturbance. *Journal of Personality, 24, 1*, 86-93.
- Folkman, S. & Greer, S. (2000). Promoting psychological well-being in the face of serious illness: When theory, research and practice inform each other. *Psycho-Oncology, 9*, 11-19.
- Ferrari, J. R. & Mautz, W. T. (1997). Predicting Perfectionism: Applying Tests of Rigidity. *Journal of Clinical Psychology, 53, 1*, 1-6.
- Францешко, М. & Мирковић, Б. (2008). Организационо понашање: Моћ познавања организационог понашања. Универзитет за пословни инжењеринг и менаџмент, Бања Лука.
- Gámez, W., Chmielewski, M., Kotov, R., Ruggero, C. & Watson, D. (2011). Development of a measure of experiential avoidance: The multidimensional experiential avoidance questionnaire. *Psychological Assessment, 23*, 692-713.
- Gauze, C., Bukowski, W. M., Aquan-Assee, J. & Sippola, L. K. (1996). Interactions between family environment and friendship and associations with self-perceived well-being during early adolescence. *Child Development, 67*, 2201-2216.
- Grahovac, B. (2011). Relacije koncepta rigidnosti sa dimenzijama ličnosti merenim upitnikom Velikih pet plus dva (VP+2). *Primenjena psihologija, 1*, 53-67.
- Grahovac, B. (2012). Rigidnost kao otežavajući faktor mentalnog funkcionisanja. (neobjavljena pilot studija)
- Gross, J.J. & Muñoz, R.F. (1996). Emotion regulation and mental health. *Clinical Psychology: Science and Practice, 2*, 151-164.
- Gross, J.J. (2002). Emotion regulation: Affective, cognitive, and social consequences. *Psychophysiology, 39*, 281-291.
- Gross, J.J. (2007). *Handbook of emotion regulation*. New York: Guilford Press.
- Gruber-Baldini, A.L., Schaie, K.W. & Willis, S.L. (1995). Similarity in married couples: A longitudinal study of mental abilities and rigidity-flexibility. *Journal of Personal and Social Psychology, 69, 1*, 191-203.

- Halim, M. L. D. (2016). Princesses and Superheroes: Social-Cognitive Influences on Early Gender Rigidity. *Child Development Perspectives*, 10, 3, 155-160.
- Haig, E.L. & Woodcock, K. A. (2017). Rigidity in routines and the development of resistance to change in individuals with Prader–Willi syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research*, 61, 5, 488 – 500.
- Hayes, S.C. (2004). Acceptance and Commitment Therapy and the New Behavior Therapies: Mindfulness, Acceptance, and Relationship. *Mindfulness and acceptance: Expanding the cognitive-behavioral tradition*. (Ed) Hayes, S.C., Follete, V. M. & Linehan, M.M. New York, NY, US: Guilford Press, 1-29.
- Hayes, S.C., Luoma, J.B., Bond, F. W. , Masuda, A. & Lillis, J. (2006). Acceptance and Commitment Therapy: Model, processes and outcomes. *Behaviour Research and Therapy* 44, 1–25.
- Hayes, A. (2013). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis*. New York, NY: Guilford Publications.
- Ignjatović, I. (2016). *Veze psihološke fleksibilnosti sa egzekutivnim funkcijama i osobinama ličnosti: Poređenje osoba sa Multiplom sklerozom i hroničnim bolom*. Doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju.
- Janičić, B., Mihić, V. i Šakotić- Kurbalija, J., (2005). Odnos između evropskog i nacionalnog identiteta i rigidnosti kao crte ličnosti. *Psihologija*, 38, 461-472.
- Jost, J.T., Glaser, J., Kruglanski, A.W. & Sulloway, F.J. (2003). Political Conservatism as Motivated Social Cognition. *Psychological Bulletin*, 129, 3, 339-375.
- Jovanović, V. & Novoić, Z. (2008). Kratka skala subjektivnog blagostanja – novi instrument za procenu pozitivnog mentalnog zdravlja. *Primenjena psihologija*, 1, 77-94.
- Jovanović, V. (2010). Validacija kratke skale subjektivnog blagostanja. *Primenjena psihologija* 2, 175-190.
- Kemmelmeier, M. (2010). Authoritarianism and Its Relationship with Intuitive-Experiential Cognitive Style and Heuristic Processing. *Personality and Individual Differences*, 48, 44-48.
- Keyes, C.L.M. (2005). Mental illness and/or mental health? Investigating axioms of the complete state model of health. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 539-548.

- Kimura, S., Sato, T., Takahashi, T., Narita, T., Hirano, S. & Goto, M. (2000). Typus Melancholicus and the Temperament and Character Inventory personality dimensions in patient with major depression. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, *54*, 181-189.
- Lanzi, G., Zambrino, C.A., Ferrari-Ginevra, O., Termine, C., D'Arrigo, S., Vercelli, P., De Silvestri, A. & Guglielmino, C.R. (2001). Personality traits in childhood and adolescent headache. *Cephalalgia*, *21*, 53-60.
- Leone, C., Wallace, H.M. & Modglin, K. (1999). The Need for Closure and the Need for Structure: Interrelationships, Correlates, and Outcomes. *The Journal of Psychology*, *133*, 5, 553-562.
- Liknaitzky, P., Smillie, L.D. & Allen, N.B. (2017). Out-of-the-Blue: Depressive Symptoms are Associated with Deficits in Processing Inferential Expectancy-Violations Using a Novel Cognitive Rigidity Task. *Cognitive Therapy and Research*, *41*, 5, 757-776.
- McCarthy, K. S., Connolly-Gibbons, M. B. & Barber, J.P. (2008). The relation of rigidity across relationships with symptoms and functioning: An investigation with the revised central relationship questionnaire. *Journal of Counseling Psychology*, *55*, 346-358.
- McGlashan, T. H., Grilo, C. M., Sanislow, C. A., Ralevski, E., Morey, L. C., Gunderson, J. G., Skodol, A. E., Shea, M.T., Zanarini, M. C., Bender, D. S., Stout, R. L., Yen, S., & Pagano, M. E. (2005). Two-year prevalence and stability of individual DSM-IV criteria for schizotypal, borderline, avoidant, and obsessive-compulsive personality disorders: Toward a hybrid model of axis II disorders. *American Journal of Psychiatry*, *162*, 883-889.
- Meiser, T. & Machunsky, M. (2008). The personal structure of personal need for structure: A mixture –distribution Rasch analysis. *European Journal of Psychological Assessment*, *24*, 1, 27-34.
- Meresko, R., Rubin, M., Shontz, F. C. & Morrow, W. R. (1954, Jan). Rigidity of attitudes regarding personal habits and its ideological correlates. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, *49*, 89-93.
- Mihić, Lj., Sokić, Lj., Samac, N. i Ignjatović, I. (2014). Srpska adaptacija i validacija upitnika netolerancije na neizvesnost. *Primenjena psihologija*, *7*, 347-370.
- Millon, T. (2004). *Personality Disorders in Modern Lyfe*. New Jersey: John Wiley&Sons, Inc.

- Mitrić-Aćimović, D. & Dinić, B. (2012). Vrsta karijernog fidbeka i osobine ličnosti kao prediktori samoefikasnosti u karijernom odlučivanju. *Primenjena psihologija*, 5, 2, 183-199.
- Moore, M.E., Stunkard, A. & Srole L. (1962). Obesity, social class and mental illness. *The Journal of the American Medical Association JAMA*, 181, 962-966.
- Murray, L., Nguyen, H., Lee, Y.F., Remmenga, M.D. & Smith, D.W. (2012). Variance inflation factors in regression models with dummy variables. *Conference on Applied Statistics in Agriculture*. Kansas State University., 1-18.
- Narabayashi, Y. & Oshima, T. (2015). Parkinsonian thalamic activity represents pathophysiology underlying progression of motor symptoms. *Neurology & Clinical Neuroscience*, 3, 6, 215-222.
- Neuberg, S.L. & Newsom, J.T. (1993). Personal Need for Structure: Individual Differences in the Desire for Simple Structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 1, 113-131.
- Norman, R. D., Baker, C.A. & Doehring, D. G. (1950). The Hanfmann-Kasanin Concept Formation test as a measure of rigidity in relation to college aptitude and achievement. *Journal of Clinical Psychology*, 6,4, 365 – 369.
- Norris, G. (2005). The authoritarian personality in the 21st century. Bond University.
- Ochsner, K.N. & Gross, J.J. (2005). The cognitive control of emotion. *Trends in Cognitive Sciences*, 9, 242-249.
- Oliver, J.A. & Ferguson, G.A. (1951). A factorial study of tests of rigidity. *Canadian Journal of Psychology*, 5, 49-59.
- Paunonen, S.V. & Ashton, M. C. (2001). Big five factors and facets and the prediction of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 524-539.
- Pervin, L.A.(1960). Rigidity in neurosis and general personality functioning. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 61, 389-395.
- Rehfishch, J. M., (1958). A scale for personality rigidity. *Journal of Consulting Psychology*, 22.
- Rokeach, M. (1948). Generalized mental rigidity as a factor in ethnocentrism. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 43, 3, 259-278.
- Rot, N. (2003). Osnovi socijalne psihologije. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.

- Rottenbacher, J. M. (2012). Political conservatism and cognitive rigidity in a sample of university students and graduates of the city of Lima. *Avances en Psicología Latinoamericana*, 30, 2, 257-271.
- Rottenbacher, J. M. (2012). Relationships between ambivalent sexism, political conservatism and cognitive rigidity in a sample of inhabitants from the city of Lima. *Psicología desde el Caribe*, 29, 2,
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78.
- Ryff, C. D. (1989). In the eye of the beholder: Views of psychological well-being among middle-aged and older adults. *Psychology and Aging*, 4, 195-210.
- Schaie, K.W., Duta, R. & Willis, S.L. (1991). Relationship Between Rigidity-Flexibility and Cognitive Abilities in Adulthood. *Psychology and Aging*, 6, 3, 371-383.
- Schmidt, H.O., Fonda, C. P., Wesley, E. L., (1954). A note on consistency of rigidity as a personality variable. *Journal of Consulting Psychology*, 18.
- Schultz, P.W. & Searleman, A. (2002). Rigidity of thought and behavior: 100 Years of Research. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 128, 165-207.
- Silberstein, S.D., Lipton, R.B. & Breslau, N. (1995). Migraine: association with personality characteristics and psychopathology. *Cephalalgia*, 15, 358-369.
- Smederevac, S., Mitrović, D. & Čolović, P. (2007). The structure of the lexical personality descriptors in Serbian language. *Psihologija*, 40, 4, 485-508.
- Smederevac, S., Mitrović, D. & Čolović, P. (2010). *Velikih pet plus dva – primena i interpretacija*. Beograd: Društvo psihologa Srbije.
- Sperry, L., (2003). *Handbook of Diagnosis and Treatment of DSM-IV-TR Personality Disorders*. New Yourk: Brunner-Routledge.
- Steel, P., Schmidt, J. & Shultz, J. (2008). Refining the relationship between personality and Subjective well-being. *Psychological Bulletin* 134, 138-161.
- Stefanović - Stanojević, T. (2005). *Emocionalni razvoj ličnosti*. Niš: Filozofski fakultet: Prosveta.
- Szumowska, E. & Kossowska, M. (2017). Motivational rigidity enhances multitaskin performance: The role of handling interruptions. *Personality and Individual Differences*, 106, 81-89.
- Taylor, S.E. & Brown, J. D. (1988). Illusion and well-being: A social psychological perspective of mental health. *Psychological Bulletin* 103, 193-210.

- Tchanturia, K., Serpell, L., Troop, N. & Treasure, J. (2001). Perceptual illusions in eating disorders: rigid and fluctuating styles. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry* 32, 107-115.
- Trautnera, H.M., Rubleb, D.N., Cyphersb, L., Kirstena, B., Behrendta, R. & Hartmanna, P. (2005). Rigidity and Flexibility of Gender Stereotypes in Childhood: Developmental or Differential? *Infant and Child Development*, 14, 365-381.
- Trebješanin, Ž. (2018). Rečnik psihologije, pet, znatno dopunjeno i prošireno izdanje. Agapeknjiga, Beograd.
- Trogrlić, A. & Vasić, A. (2007). Merenje i korelati lične potrebe za strukturom. U: Biro, M. i Smederevac, S. (ur.) *Psihologija i društvo*, Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet Novi Sad, 207-231.
- Van Den Bos, K. (2018). Rigidity of thoughts. *Why People Radicalize*, New York: Oxford University Press.
- Van Hiel, A., Onraet, E., Crowson, H. M. & Roets, A. (2016). The Relationship Between Right-wing Attitudes and Cognitive Style: A Comparison of Self-report and Behavioural Measures of Rigidity and Intolerance of Ambiguity. *European Journal of Personality*, 30, 523- 531.
- Veenhoven, R. (1988). The utility of happiness. *Social Indicators Research*, 20, 333-354
- Viek, P. (1997). Stabilität und Veränderung von Extraversion, Neurotizismus und Rigidität im Erwachsenenalter über einen Zeitraum von 28 Jahren: Neue Ergebnisse zur Längsschnittstudie von K. Gottschaldt. / Stability and change of extraversion, neuroticism and rigidity over a 28-year period: New results from the longitudinal study of K. Gottschaldt. *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und Pädagogische Psychologie*, 29, 4, 350-359.
- Vollhardt, L.T. (1990). Rigidity: a comparasion by age and gender. *Social Behavior and Personality*, 18, 1, 17-26.
- Švrakić, D.M. & Švrakić, N.M. (2009). Savremeni koncept i dijagnostika poremećaja ličnosti. *Engrami*, 31, 3-4.
- Zakreski, M. J. (2018). When Emotional Intensity and Cognitive Rigidity Collide: What Can Counselors and Teachers Do? *Gifted Child Today*, 41, 4, 208-216.

## **ПРИЛОЗИ**

I Упитници коришћени у истраживању: РИГ2, ПНС, ИУС, ВП+2, ААQ2, КСБ

II Резултати

1. Нормалност скала
2. Поузданост скала

III Факторска структура Упитника ригидности – РИГ 2



## I УПИТНИЦИ КОРИШЋЕНИ У ИСТРАЖИВАЊУ

### RIG2

Molimo Vas da sva pitanja pažljivo pročitate i na sva odgovorite tako što ćete zaokružiti ili precrtati broj koji najviše odgovara Vašem stepenu slaganja sa iznetom tvrdnjom. Brojevi imaju sledeće značenje:

1- potpuno netačno, 2-uglavnom netačno, 3 – uglavnom tačno, 4 – potpuno tačno

Pol: m    ž    Starost: \_\_\_\_\_    Stepen stručne spreme: \_\_\_\_\_

1. Čini mi se da stalno nailazim na iste probleme.	1	2	3	4
2. Kada god upoznam nekog novog, uvek se prikazujem u istom svetlu.	1	2	3	4
3. Smatram da su stvari u životu ili crne ili bele.	1	2	3	4
4. Devojci/momku prilazim na isti način, čak i ako se to ranije nije uvek pokazalo uspešnim.	1	2	3	4
5. Svaki novi problem koji mi se pojavi rešavam na isti ili sličan način.	1	2	3	4
6. Uvek radim kako sam navikao, bez obzira na to šta drugi kažu.	1	2	3	4
7. Ne umem da sagledam neku ideju iz više različitih uglova.	1	2	3	4
8. Prvi utisak o nekoj osobi ne menjam, čak i kada je bolje upoznam.	1	2	3	4
9. Mislim da čovek treba da bude istrajan u svojim principima, čak i ako je to na njegovu štetu.	1	2	3	4
10. Svi se prema meni ponašaju na isti način.	1	2	3	4
11. Većina ljudi iz mog okruženja mi prigovara zbog istih stvari.	1	2	3	4
12. I moji uspesi i moji neuspesi se ponavljaju na isti način.	1	2	3	4
13. Uvek ponavljam iste greške.	1	2	3	4
14. Ponašam se isto, bez obzira na to gde se nalazim.	1	2	3	4
15. Često mi se dešava da ne znam zašto se drugi ljute na mene.	1	2	3	4
16. Celog života se nerviram zbog istih stvari.	1	2	3	4
17. Prema svim ljudima se ponašam isto.	1	2	3	4
18. Mislim da je nemoguće da promenim svoje ponašanje, čak iako to želim.	1	2	3	4
19. Držim se svog prvog utiska o drugima.	1	2	3	4
20. Imam ista shvatanja kao kad sam bio mlađi.	1	2	3	4
21. Čak iako situacija nalaže drugačije, ja se ponašam kako sam navikao.	1	2	3	4
22. Čak i kada mi je situacija važna, ne mogu da joj se prilagodim.	1	2	3	4
23. Umem da pričam samo o onome što me trenutno preokupira.	1	2	3	4
24. Verujem da ću postići cilj ako se ponašam na sebi svojstven način.	1	2	3	4
25. Većina ljudi iz mog okruženja me povređuje na isti način.	1	2	3	4
26. Moji uobičajeni sukobi s drugima su posledica njihovog nerazumevanja moje ličnosti.	1	2	3	4
27. Mnogi imaju problema u komunikaciji sa mnom.	1	2	3	4
28. Bliske osobe moraju da prepoznaju moje potrebe čak i kad ih ne izgovorim.	1	2	3	4
29. Drugi smatraju da sam neprilagodljiv/a.	1	2	3	4
30. Imam utisak da su se drugi kroz život menjali više nego ja.	1	2	3	4
31. Teško se prilagođavam na promene (u školi, na poslu).	1	2	3	4
32. Svakom poslu pristupam na isti način.	1	2	3	4
33. Ne podnosim dvosmislene situacije.	1	2	3	4

**Hvala na saradnji!**

*PNS – skala lične potrebe za strukturom (Personal Need for Structure Scale).*

**1 – potpuno netačno; 2 – uglavnom netačno; 3 – nisam siguran; 4 – uglavnom tačno; 5 – potpuno tačno.**

<i>TVRDNJE</i>	<i>ODGOVORI</i>				
1. Upuštanje u situaciju od koje ne znam šta da očekujem me uznemirava.	1	2	3	4	5
2. Ne smeta mi ako nešto naruši moju dnevnu rutinu.	1	2	3	4	5
3. Prija mi da imam jasan i uređen način života.	1	2	3	4	5
4. Volim da se zna mesto za sve i gde je čemu mesto.	1	2	3	4	5
5. Uživam u spontanosti.	1	2	3	4	5
6. Smatram da organizovanost i ustaljen raspored čine život dosadnim.	1	2	3	4	5
7. Ne volim neizvesne situacije.	1	2	3	4	5
8. Mrzim da u poslednjem trenutku menjam planove.	1	2	3	4	5
9. Ne volim da se družim sa nepredvidivim ljudima.	1	2	3	4	5
10. Mislim da uigrana rutina pruža više uživanja u životu.	1	2	3	4	5
11. Zaista uživam u nepredvidivim situacijama.	1	2	3	4	5
12. Postaje mi nelagodno kada se nađem u situaciji u kojoj pravila nisu jasna.	1	2	3	4	5

## IUS

Za svaku od navedenih rečenica označite u kojoj meri vas opisuje. Značenje brojeva je sledeće:

1. Uopšte nije karakteristično za mene
2. Pomalo je karakteristično za mene
3. Umereno je karakteristično za mene
4. Veoma je karakteristično za mene
5. U potpunosti je karakteristično za mene

1. Kada je situacija neizvesna, ne mogu da zauzmem čvrst stav.	1	2	3	4	5
2. Kada postoji neizvesnost, osećam da sam neorganizovan.	1	2	3	4	5
3. Neizvesnost mi čini život nepodnošljivim.	1	2	3	4	5
4. Nije fer što niko ništa ne može da mi garantuje u životu.	1	2	3	4	5
5. Ne mogu da se opustim ako ne znam šta mi donosi sutra.	1	2	3	4	5
6. Neizvesnost me čini anksioznim i pod stresom.	1	2	3	4	5
7. Veoma me uznemire nepredviđeni događaji.	1	2	3	4	5
8. Frustrira me kada nemam sve informacije koje su mi potrebne.	1	2	3	4	5
9. Neizvesnost me sprečava da živim život punim plućima.	1	2	3	4	5
10. Uvek gledam unapred kako bi izbegao iznenađenja.	1	2	3	4	5
11. Čak i kada sve unapred isplaniraš sitnice mogu sve da pokvare.	1	2	3	4	5
12. Kada treba da delujem, neizvesnost me parališe.	1	2	3	4	5
13. Kada osećam neizvesnost, to znači da nisam u najboljem izdanju.	1	2	3	4	5
14. Kada osećam neizvesnost, ne mogu da se pokrenem.	1	2	3	4	5
15. Kada osećam neizvesnost, ne mogu dobro da funkcionišem.	1	2	3	4	5
16. Za razliku od mene, drugi izgleda znaju čemu teže u životu.	1	2	3	4	5
17. Neizvesnost me čini osetljivim, nesrećnim ili tužnim.	1	2	3	4	5
18. Uvek želim da znam šta će mi budućost doneti.	1	2	3	4	5
19. Ne podnesim iznenađenja.	1	2	3	4	5
20. Najmanja sumnja može da me spreči da delujem.	1	2	3	4	5
21. Moram sve da organizujem unapared.	1	2	3	4	5
Kada je situacija neizvesna, osećam da mi nedostaje samopuzdanje.	1	2	3	4	5
22. Osećam da nije fer što je drugima budućnost izvesna.	1	2	3	4	5
23. Neizvesnost mi remeti dobar san.	1	2	3	4	5
24. Moram da izbegnem sve neizvesne situacije.	1	2	3	4	5
25. Pod stresom sam kad mi je život neizvestan	1	2	3	4	5
26. Ne mogu da podnesem kada sam neodlučan u pogledu svoje budućnosti	1	2	3	4	5

# VP

OVAJ UPITNIK SADRŽI TVRDNJE KOJE SE ODNOSU NA OSEĆANJA, MIŠLJENJA I PONAŠANJA ZAJEDNIČKA SVIM LJUDIMA. **MOLIMO VAS DA ZAOKRUŽITE ILI PRECRTATE BROJ KOJI NAJVIŠE ODGOVARA VAŠEM STEPENU SLAGANJA SA IZNETOM TVRDNJOM. BROJEVI IMAJU SLEDEĆE ZNAČENJE:**

1- UOPŠTE SE NE SLAŽEM; 2- UGLAVNOM SE NE SLAŽEM; 3- NISAM SIGURAN; 4- UGLAVNOM SE SLAŽEM; 5- POTPUNO SE SLAŽEM

# +2

POL m ž STAROST \_\_\_\_\_ STEPEN STRUČNE SPREME \_\_\_\_\_

Br.	Tvrđenje	Odgovori				38	Pričljiv sam.	1	2	3	4	5
		1	2	3	4							
1	Veoma sam uporan.	1	2	3	4	39	Ja sam važna osoba	1	2	3	4	5
2	Često provociram druge.	1	2	3	4	40	Nemaran sam kada su obaveze u pitanju.	1	2	3	4	5
3	Pratim nova zbivanja u umetnosti (muzika, film, književnost...)	1	2	3	4		41	Često pobesnim.	1	2	3	4
4	Družim se sa velikim brojem ljudi.	1	2	3	4	42	Lako se iznerviram.	1	2	3	4	5
5	Ja sam rođeni pobednik.	1	2	3	4	43	Uglavnom sam dobro raspoložen	1	2	3	4	5
6	Lako se obeshabrim.	1	2	3	4	44	Voleo bih da isprobam što više stvari u životu.	1	2	3	4	5
7	Za mene važi: ono što možeš da uradiš danas, ne ostavljaj za sutra.	1	2	3	4		45	Ja sam moćna osoba	1	2	3	4
8	Često se podsmevam drugima.	1	2	3	4	46	Često sam zabrinut.	1	2	3	4	5
9	Ja sam šarmanтна osoba.	1	2	3	4	47	Često se suprotstavljам mišljenju drugih.	1	2	3	4	5
10	Uživam da me se drugi plaše.	1	2	3	4		48	Pomalo spletkarim.	1	2	3	4
11	Nije mi problem da prevarim nekog.	1	2	3	4	49	Osećam da mi nova saznanja obogaćuju život	1	2	3	4	5
12	Imam različita interesovanja.	1	2	3	4		50	Lako planem.	1	2	3	4
13	Ja sam mudra osoba.	1	2	3	4	51	Veoma sam srdačan.	1	2	3	4	5
14	Može se reći da sam prgava osoba.	1	2	3	4		52	Neka umetnička dela mogu u meni da pobude snažna osećanja.	1	2	3	4
15	Volim ljude.	1	2	3	4	53	Stalno se usavršavam i napređujem.	1	2	3	4	5
16	Mislim da sam veoma talentovan.	1	2	3	4		54	Ja sam uticajna osoba.	1	2	3	4
17	Ja baš nemam sreće.	1	2	3	4	55	Ja sam vedra osoba.	1	2	3	4	5
18	Ja sam prijatna osoba.	1	2	3	4		56	Često me muči osećanje krivice.	1	2	3	4
19	Često iskorišćavam druge.	1	2	3	4	57	Veoma sam društven.	1	2	3	4	5
20	Bavim se mnogim zanimljivim stvarima u slobodno vreme.	1	2	3	4		58	Često tragam za informacijama o stvarima koje me zanimaju.	1	2	3	4
21	Stvoren sam za velika dela.	1	2	3	4	59	Ja sam lenja osoba.	1	2	3	4	5
22	Veoma sam marljiv i vredan.	1	2	3	4		60	Žudim za uzbuđenjima i novinama.	1	2	3	4
23	Često lažem.	1	2	3	4	61	Često mislim da život nema smisla.	1	2	3	4	5
24	Uvek ispunjavam sve svoje obaveze.	1	2	3	4		62	Ponekad pomislim da sam jeziv čovek.	1	2	3	4
25	Ja sam "teška" osoba.	1	2	3	4	63	Ja sam kreativna osoba.	1	2	3	4	5
26	Mislim da imam neke posebne kvalitete.	1	2	3	4		64	Lako se zbližavam s ljudima.	1	2	3	4
27	Često se osećam ogorčeno.	1	2	3	4	65	Često ogovaram druge.	1	2	3	4	5
28	Sve što počnem, to i završim.	1	2	3	4		66	Često smandrљjam neki posao.	1	2	3	4
29	Volim da naređujem.	1	2	3	4	67	Često se posvađam sa drugima.	1	2	3	4	5
30	Osećam da je život nepravedan prema meni.	1	2	3	4		68	Imam veoma visoko mišljenje o sebi.	1	2	3	4
31	Imam blagu narav.	1	2	3	4	69	Često osećam teskobu.	1	2	3	4	5
32	Ja sam nesrećna osoba.	1	2	3	4		70	Pun sam energije.	1	2	3	4
33	Veoma sam temeljan u onome što radim.	1	2	3	4	5						
34	Često me more tužne misli.	1	2	3	4							
35	Često protivrećim drugim ljudima.	1	2	3	4	5	<b>MOLIMO VAS DA PROVERITE DA LI STE ODGOVORILI NA SVA PITANJA!</b>					
36	Sklon sam da odlažem obaveze.	1	2	3	4	5	<b>HVALA NA SARADNJI!</b>					
37	Volim svuda da zabodem nos.	1	2	3	4	5						

## AAQ-II

Ponudjen je niz tvrdnji. Molimo Vas da označite u kojoj meri se svaka tvrdnja odnosi na Vas. Koristite sledeću skalu prilikom odgovaranja:

1	2	3	4	5	6	7
<b>nikada</b>	<b>vrlo retko</b>	<b>retko</b>	<b>ponekad</b>	<b>često</b>	<b>gotovo uvek</b>	<b>uvek</b>

	1	2	3	4	5	6	7
1. Dopuštam sebi da se prisetim i neprijatnih stvari.							
2. Teško mi je da živim život vredan življenja zbog bolnih uspomena i sećanja.							
3. Plašim se svojih osećanja.							
4. Brinem da neću moći da kontrolišem svoje brige i osećanja.							
5. Moje bolne uspomene sprečavaju me da vodim ispunjen život.							
6. Imam kontrolu nad svojim životom.							
7. Osećanja mi stvaraju probleme u životu.							
8. Čini mi se da se većina ljudi bolje snalazi u životu od mene.							
9. Brige me sprečavaju da uspem u životu.							
10. Moje misli i osećanja me sprečavaju da živim život kakav želim.							

**Molimo Vas da pažljivo pročitate svaku rečenicu i odgovorite tako što ćete zaokruživanjem broja izraziti u kojoj meri se slažete sa svakom od tvrdnji. Brojevi imaju sledeće značenje:**

- 1 - u potpunosti se ne slažem
- 2 - uglavnom se ne slažem
- 3 - delimično se slažem
- 4 - uglavnom se slažem
- 5 - u potpunosti se slažem

Br	Tvrdnja	Odgovor				
		1	2	3	4	5
1	Osećam da je život pun lepih iznenađenja.	1	2	3	4	5
2	Sve u svemu, život je lep.	1	2	3	4	5
3	Mnogo se smejem.	1	2	3	4	5
4	Osećam se živahno.	1	2	3	4	5
5	Osećam da imam puno energije.	1	2	3	4	5
6	Život je pun dobrih prilika i mogućnosti.	1	2	3	4	5
7	Često se osećam radosno i ushićeno.	1	2	3	4	5
8	Divno je živeti.	1	2	3	4	5

## II Резултати

### 1. Нормалност скала

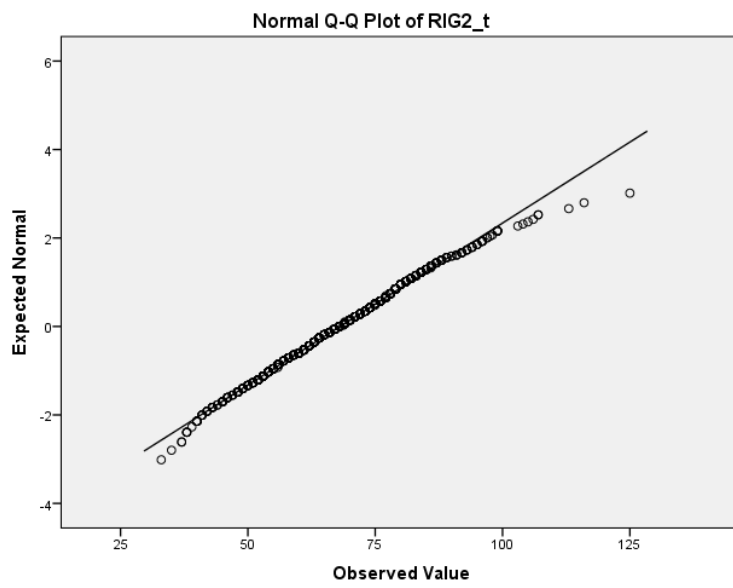
**Табела 1.**

*Тест нормалности скала*

	Колмогоров-Смирнов			Шапиро-Вилк		
	стат.	дф	знач.	стат.	дф	Знач.
РИГ2-t	.035	776	.023	.994	776	.003
ИУС-t	.086	776	.000	.962	776	.000
ИУС инхибиторна-t	.114	776	.000	.932	776	.000
ИУС проспективна-t	.098	776	.000	.972	776	.000
КСБ-t	.110	776	.000	.921	776	.000
КСБ поз.став-t	.160	776	.000	.860	776	.000
КСБ поз. афекат- t	.115	776	.000	.932	776	.000
ВП савесност- t	.072	776	.000	.966	776	.000
ВП неуротицизам- t	.088	776	.000	.952	776	.000
ВП екстраверзија-t	.072	776	.000	.968	776	.000
ВП отвореност-t	.060	776	.000	.979	776	.000
ВП агресивност-t	.065	776	.000	.980	776	.000
ВП позитивна вал.-t	.047	776	.000	.995	776	.008
ВП негативна вал.-t	.135	776	.000	.890	776	.000
ААQ-t	.113	776	.000	.936	776	.000
ПНС суочавање-t	.064	776	.000	.993	776	.001
ПНС чежња-t	.116	776	.000	.970	776	.000
ПНС-t	.063	776	.000	.993	776	.001

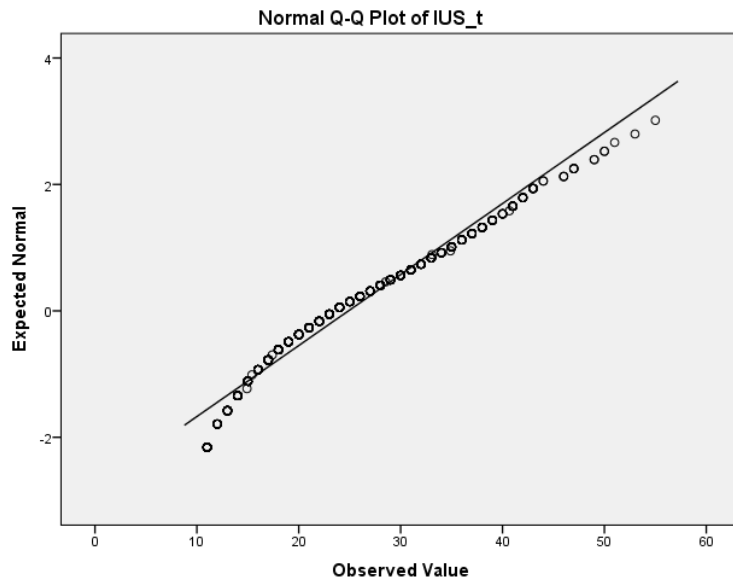
## График 1

*Упитник Ригидности (РИГ2)*



## График 2

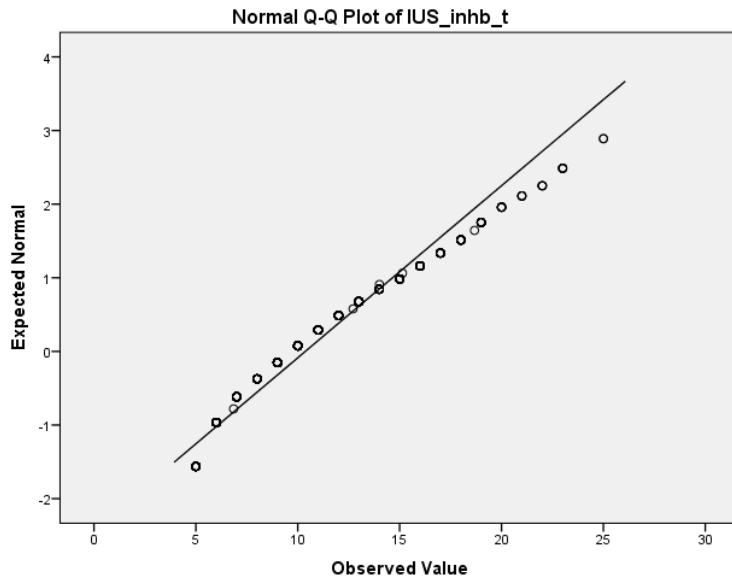
*Упитник Нетолеранције на неизвесност (ИУС)*





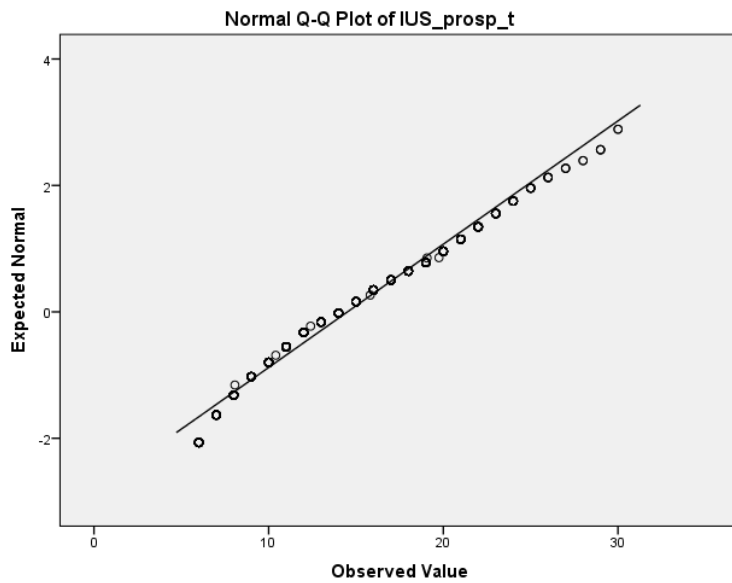
### График 3

*Упитник Нетолеранције на неизвесност, скала Инхибиторне анксиозности*



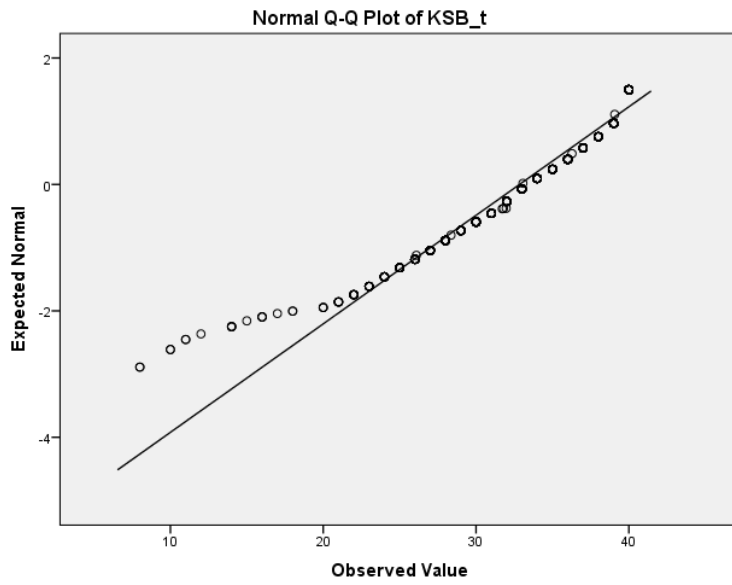
### График 4

*Упитник Нетолеранције на неизвесност, скала Проспективне анксиозности*



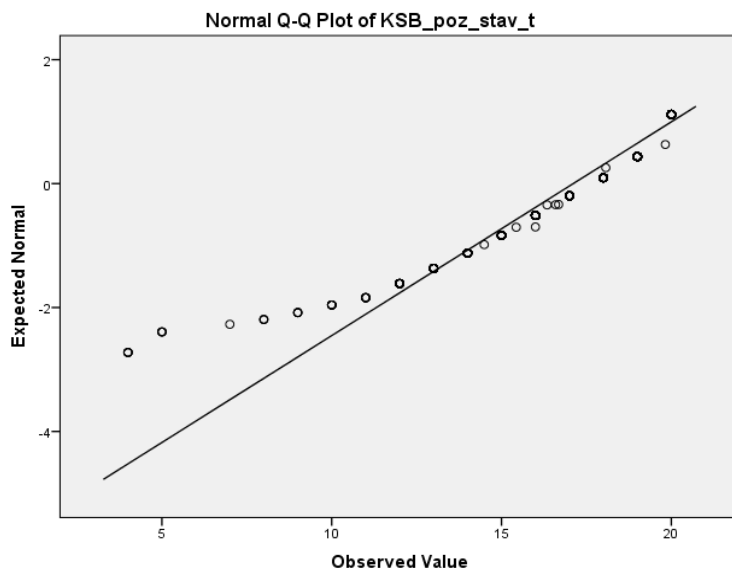
## График 5

*Кратка скала субјективног благостања (КСБ)*



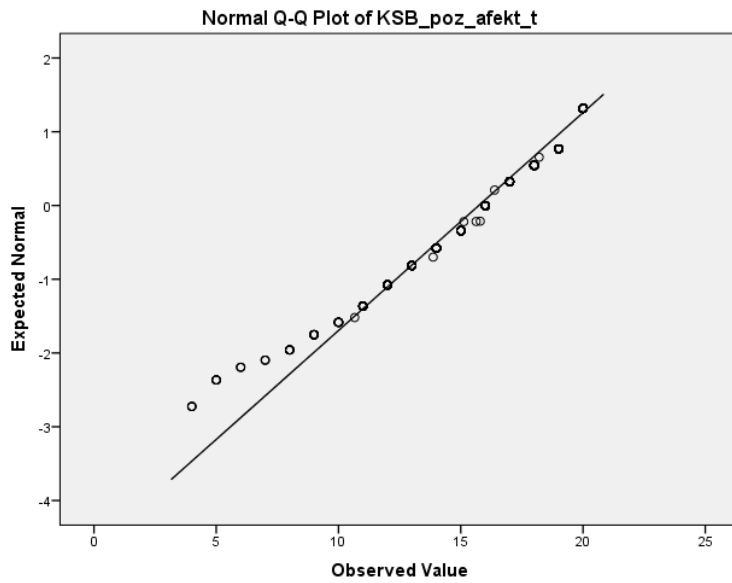
## График 6

*Кратка скала субјективног благостања, скала Позитиван став*



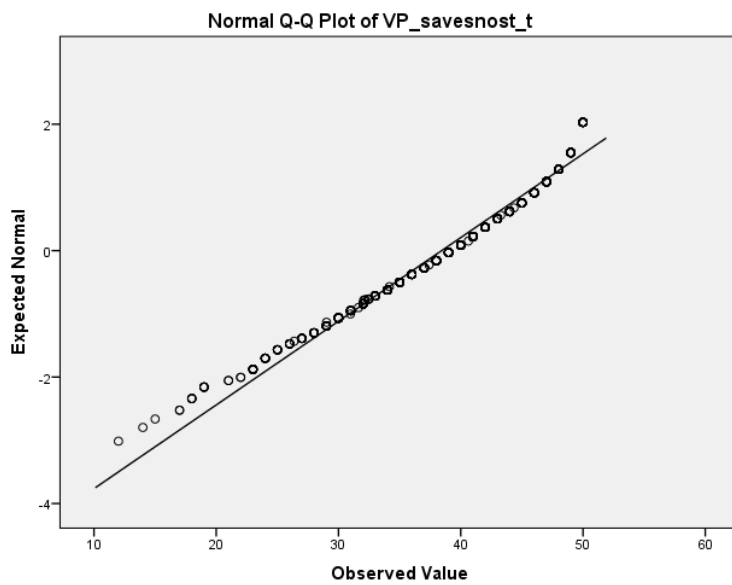
## График 7

*Кратка скала субјективног благостања, Позитиван афективитет*



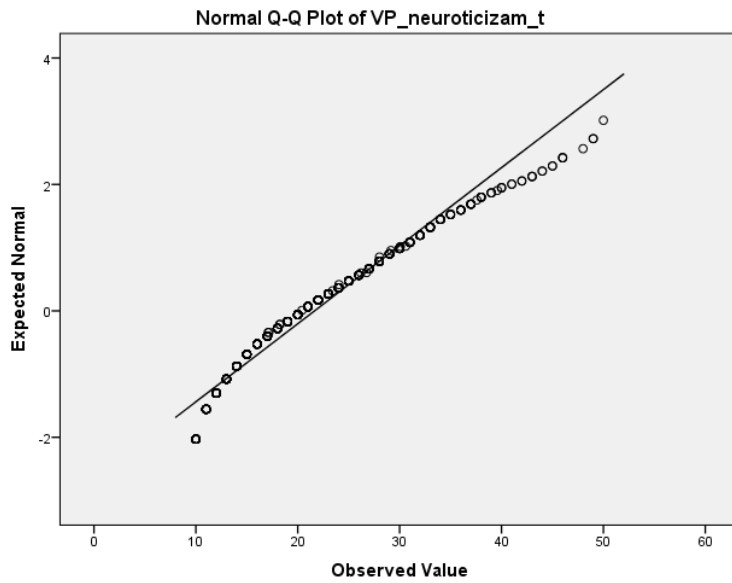
## График 8

*Упитник Великих пет + 2, димезија Савесност*



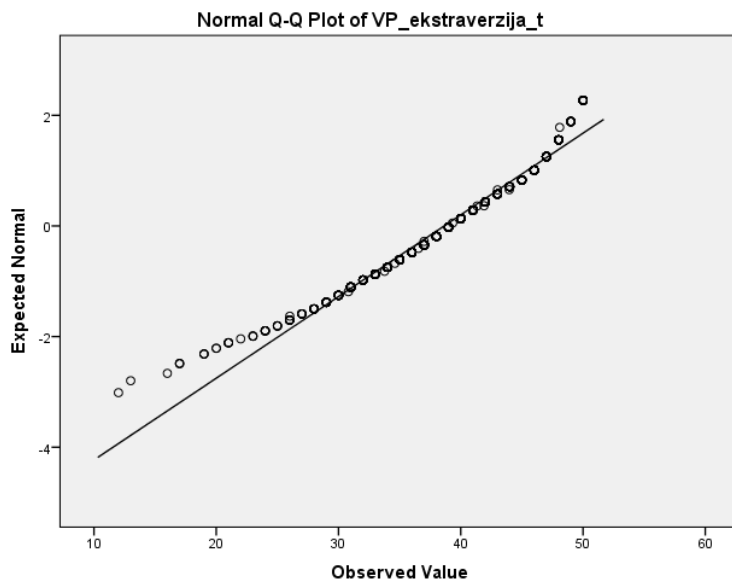
## График 9

*Упитник Великих пет + 2, димензија Неуротицизам*



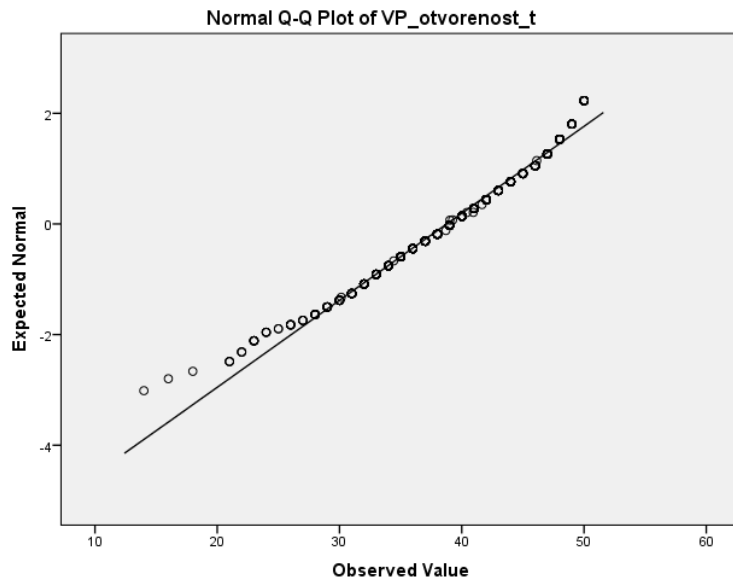
## График 10

*Упитник Великих пет + 2, димензија Екстраверзија*



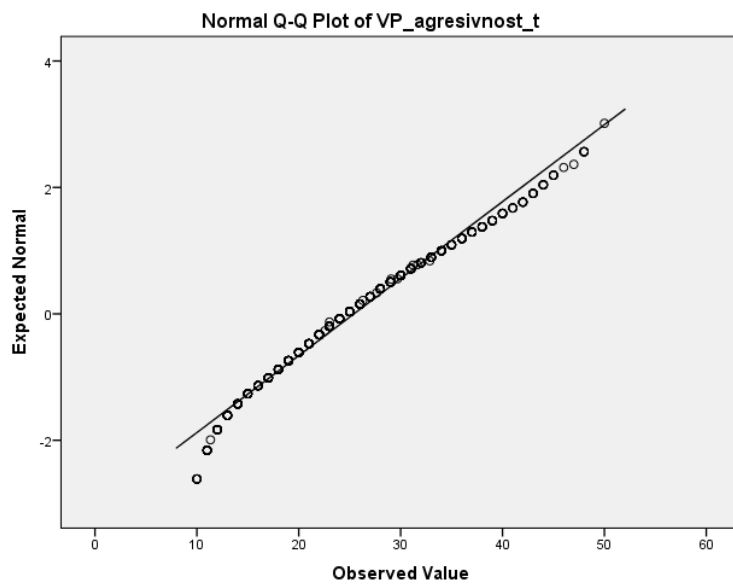
## График 11

*Упитник Великих пет + 2, димензија Отвореност према искуству*



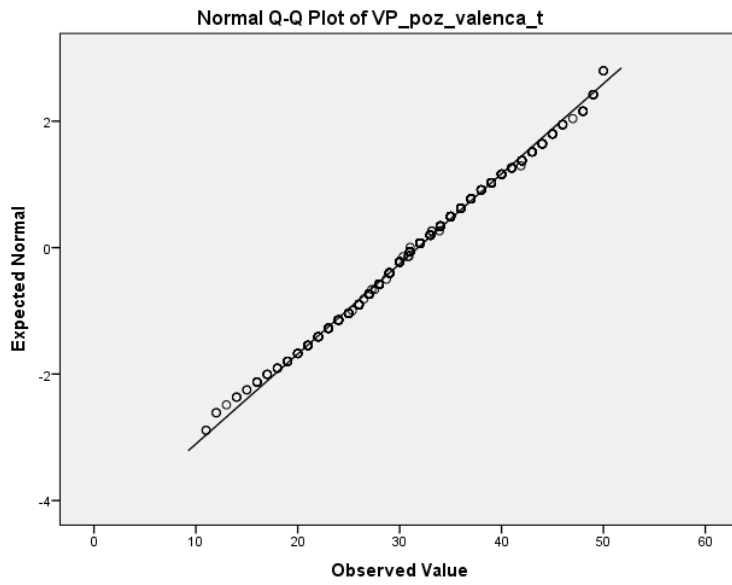
## График 12

*Упитник Великих пет + 2, димензија Агресивност*



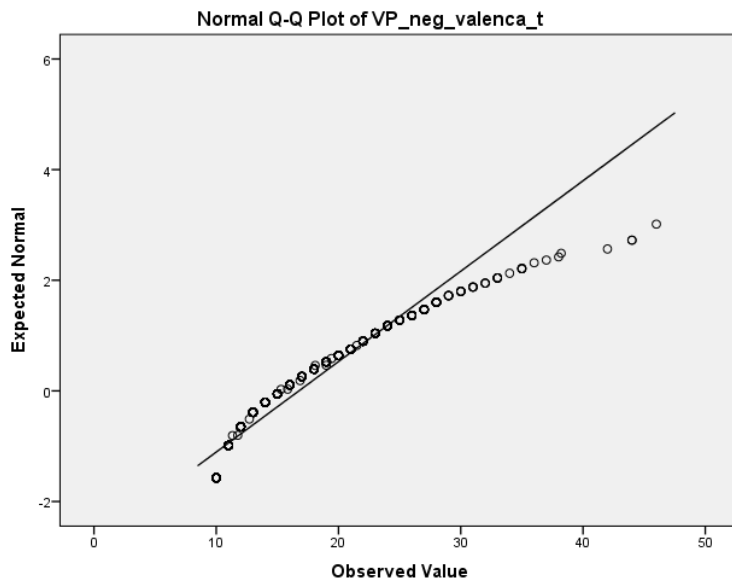
### График 13

*Упитник Великих пет + 2, димензија Позитивна валенца*



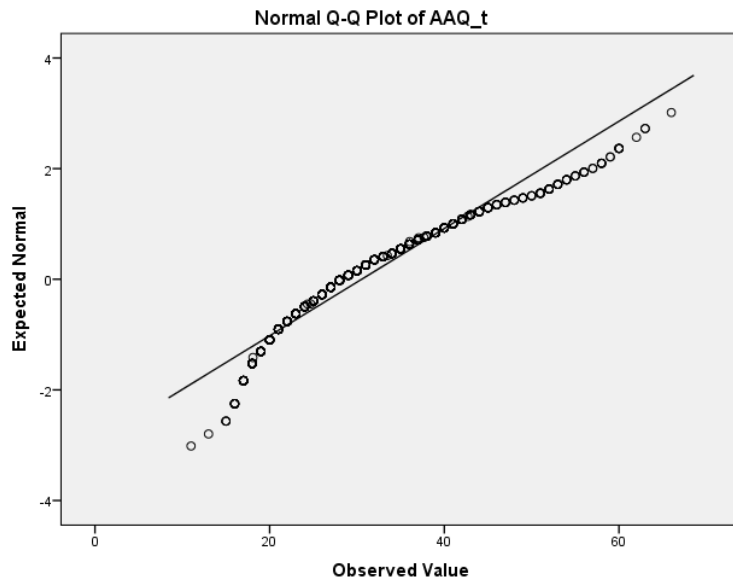
### График 14

*Упитник Великих пет + 2, димензија Негативна валенца*



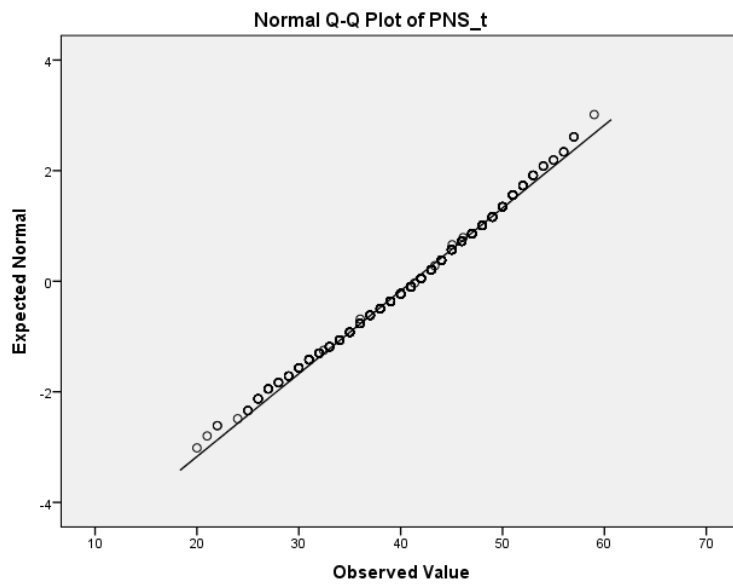
### График 15

*Упитник прихватања и акције (AAQ)*



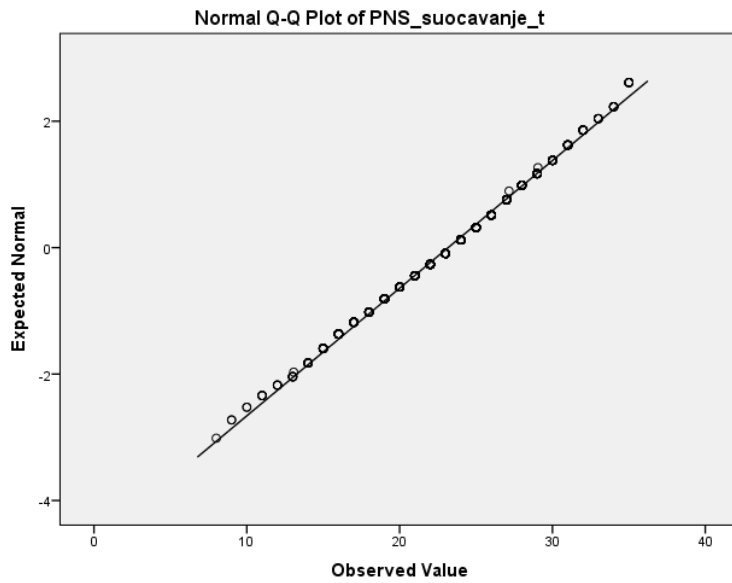
### График 16

*Упитник Личне потребе за структуром (ПНС)*



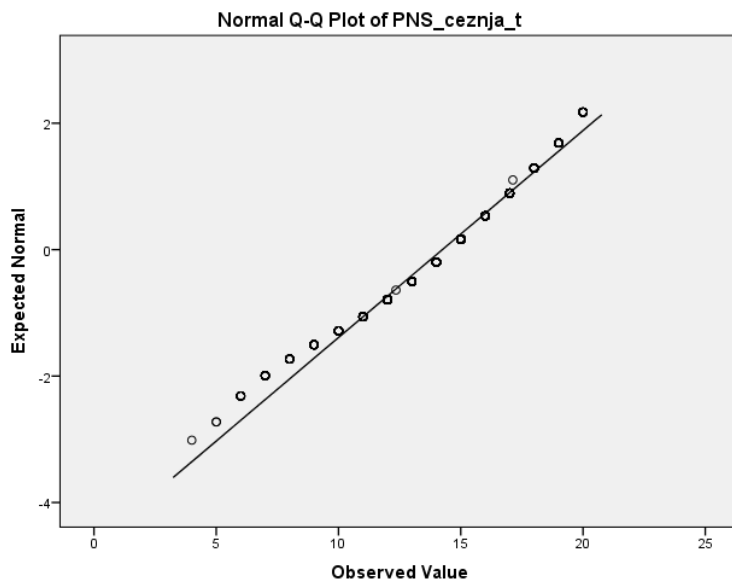
### График 17

Упитник Личне потребе за структуром, скала Суочавање са недостатком структуре



### График 18

Упитник Личне потребе за структуром, скала Чежња за структуром





## 2. Поузданост скала

Табела 2

*Упитник Ригидности (РИГ2)*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	Број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајтема
АС ајтема	2.063	1.521	2.977	1.456	1.958	.124	33	.89	.892

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс –максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

Табела 3

*Упитник Ригидности (РИГ2)*

Ајтеми	АС	СД	N
Чини ми се да стално наилазим на исте проблеме.	2.32	.847	776
Када год упознам неког новог, увек се приказујем у истом светлу.	2.98	.856	776
Сматрам да су ствари у животу или црне или беле.	1.80	.949	776
Девојци/момку увек прилазим на исти начин, чак иако се то раније није показало увек успешним.	2.11	.938	776
Сваки нови проблем који ми се појави ресавам на исти или сличан начин.	2.34	.829	776
Увек радим како сам навикао, без обзира на то ста други казу.	2.55	.867	776
Не умем да сагледам неку идеју из висте различитих углова.	1.62	.782	776
Први утисак о особи не мењам, чак и када је боље упознам.	1.85	.886	776
Мислим да цовек треба да буде истрајан у својим принципима, чак иако је то на његову штету.	2.23	.984	776
Сви се према мени понасају на исти начин.	1.71	.802	776
Већина људи из мог окружења ми приговара због истих ствари.	2.20	.840	776
И моји успеси и моји неуспеси се понављају на исти начин.	1.95	.804	776
Увек понављам исте грешке.	1.96	.832	776
Понашам се исто без обзира на то где се налазим.	2.27	1.022	776
Често ми се дешава да не знам зашто се други љуте на мене.	1.93	.872	776

Целог живота се нервирам због истих ствари.	2.49	.962	776
Према свим људима се понашам исто.	2.23	.996	776
Мислим да је немогуће да променим своје понашање, чак иако то желим.	1.94	.910	776
Држим се сбог првог утиска о другима.	2.03	.872	776
Имам иста схватања као кад сам био млађи.	1.63	.788	776
Чак иако ситуација налаће другачије, ја се понашам како сам навикао.	1.83	.764	776
Чак и када ми је ситуација важна, не могу да јој се прилагодим.	1.62	.734	776
Умем да причам само о ономе што ме тренутно преокупира.	1.82	.874	776
Верујем да ћу постићи циљ ако се понашам на себи својствен начин.	2.65	.872	776
Већина људи из мог окружења ме повређује на исти начин.	1.89	.865	776
Моји уобичајени сукоби са другима су последица њиховог неразумевања моје личности.	2.13	.948	776
Многи имају проблема у комуникацији са мном.	1.52	.705	776
Блиске особе морају да препознају моје потребе чак и када их не изговорим.	2.23	1.007	776
Други сматрају да сам неприлагодљив/а.	1.63	.808	776
Имам угасак да су се други кроз живот мењали више него ја.	1.93	.881	776
Тешко се прилагођавам на промене (у школи, на послу).	1.77	.827	776
Сваком послу приступам на исти начин.	2.20	.957	776
Не подносим двосмислене ситуације.	2.74	.984	776

Напомена. АС –аритметичка средина, СД –стандарна девијација; N-број испитаника

**Табела 4**

*Упитник нетолеранције на неизвесност (ИУС)*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајтема
АС ајтема	2.263	1.90	3.079	1.171	1.614	.160	11	.89	.899
		8						8	

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс –максимални одговор,  $\alpha$  –

Кронбахова алфа

**Табела 5***Упитник нетолеранције на неизвесност (ИУС)*

Ајтеми	АС	СД	N
Неизвесност ми чини живот неподношљивим.	2.36	1.269	776
Не могу да се опустим ако не знам шта ми доноси сутра.	2.20	1.226	776
Веома ме узнемире непредвиђени догађаји.	2.34	1.128	776
Фрустрира ме када немам све информације које су ми потребне.	2.93	1.228	776
Неизвесност ме спречава да живим живот пуним плућима.	2.18	1.181	776
Увек гледам унапред како бих избегао изненађења.	3.08	1.232	776
Када треба да делујем, неизвесност ме паралише.	1.91	1.010	776
Када осећам неизвесност, не могу добро да функционишем.	1.96	1.048	776
Не подносим изненађења.	2.02	1.114	776
Најмања сумња може да ме спречи да делујем.	1.98	1.080	776
Морам да избегнем све неизвесне ситуације.	1.95	1.092	776

Напомена. АС –аритметичка средина, СД –стандарна девијација; N-број испитаника

**Табела 6***ИУС –Инхибиторна анксиозност*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд.ајт
АС ајтема	2.077	1.908	2.361	.453	1.238	.036	5	.822	.827

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс –максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

**Табела 7***ИУС –Инхибиторна анксиозност*

ајтеми	АС	СД	N
Неизвесност ми чини живот неподношљивим.	2.36	1.269	776
Неизвесност ме спречава да живим живот пуним плућима.	2.18	1.181	776

Када треба да делујем, неизвесност ме паралише.	1.91	1.010	776
Када осећам неизвесност, не могу добро да функционишем.	1.96	1.048	776
Најмања сумња може да ме спречи да делујем.	1.98	1.080	776

Напомена. АС –аритметичка средина, СД –стандарна девијација; N-број испитаника

**Табела 8**

*ИУС - Проспективна анксиозност*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајт
АС ајтема	2.419	1.945	3.079	1.133	1.582	.228	6	.824	.825

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс –максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

**Табела 9**

*ИУС – Проспективна анксиозност*

ајтеми	АС	СД	N
Не могу да се опустим ако не знам шта ми доноси сутра.	2.20	1.226	776
Веома ме узнемире неподвиђени догађаји.	2.34	1.128	776
Фрустрира ме када немам све информације које су ми потребне.	2.93	1.228	776
Увек гледам унапред како бих избегао изненађења.	3.08	1.232	776
Не подносим изненађења.	2.02	1.114	776
Морам да избегнем све неизвесне ситуације.	1.95	1.092	776

Напомена. АС –аритметичка средина, СД –стандарна девијација; N-број испитаника

**Табела 10***Упитник Личне потребе за структуром (ПНС)*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајт
АС ајтема	3.430	2.880	4.099	1.219	1.423	.131	12	.728	.725

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс – максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

**Табела 11***Упитник Личне потребе за структуром (ПНС)*

ајтеми	АС	СД	N
Упуштање у ситуације од које не знам шта да очекујем ме узнемирава.	3.19	1.172	776
Не смета ми ако нешто наруши моју дневну рутину.	2.88	1.221	776
Прија ми да имам јасан и уређен начин живота.	4.10	.925	776
Волим да се зна место за све и где је чему место.	3.91	1.079	776
Уживам у спонтаности.	3.74	.986	776
Сматрам да организованост и устаљен распоред чине живот досадним.	3.25	1.129	776
Не волим неизвесне ситуације.	3.39	1.119	776
Мрзим да у последњем тренутку мењам планове.	3.67	1.171	776
Не волим да се дружим са непредвидивим људима.	3.33	1.257	776
Мислим да уиграна рутина пружа више уживања у животу.	2.98	1.103	776
Заиста уживам у непредвиђеним ситуацијама.	3.37	1.031	776
Посатаје ми неугодно када се нађем у ситуацији у којој правила нису јасна.	3.35	1.090	776

Напомена. АС – аритметичка средина, СД – стандардна девијација; N – број испитаника

**Табела 12***ПНС –Чежња за структуром*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	Број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајт
АС ајтема	3.561	2.983	4.099	1.116	1.374	.281	4	.688	.698

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс –максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

**Табела 13***ПНС – Чежња за структуром*

ајтеми	АС	СД	N
Прија ми да имам јасан и уређен начин живота.	4.10	.925	776
Волим да се зна место за све и где је чему место.	3.91	1.079	776
Сматрам да организованост и устаљен распоред чине живот досадним.	3.25	1.129	776
Мислим да уиграна рутина пружа више уживања у животу.	2.98	1.103	776

Напомена. АС –аритметичка средина, СД –стандарнда девијација; N-број испитаника

**Табела 14***ПНС –Суочавање са недостатком структуре*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајте ма	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајт
АС ајтема	3.311	2.880	3.668	.787	1.273	.057	7	.723	.726

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс –максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

**Табела 15**

*ПНС- Суочавање са недостатком структуре*

ајтеми	АС	СД	N
Упуштање у ситуације од које не знам шта да очекујем ме нервира.	3.19	1.172	776
Не смета ми ако нешто наруши моју дневну рутину.	2.88	1.221	776
Не волим неизвесне ситуације.	3.39	1.119	776
Мрзим да у последњем тренутку мењам планове.	3.67	1.171	776
Не волим да се дружим са непредвидивим људима.	3.33	1.257	776
Заиста уживам у непредвидивим ситуацијама.	3.37	1.031	776
Постаје ми нелагодно када се нађем у ситуацији у којој правила нису јасна.	3.35	1.090	776

Напомена. АС –аритметичка средина, СД –стандардна девијација; N-број испитаника

**Упитник Великих пет плус два**

**Табела 16**

*Агресивност*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајт
АС ајтема	2.542	1.811	2.803	.992	1.547	.090	10	.866	.868

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс –максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

**Табела 17**

*Агресивност*

	АС	СД	N
Може се рећи да сам пргава особа.	2.35	1.266	776
Ја сам „тешка“ особа.	2.71	1.329	776
Волим да наређујем.	2.65	1.316	776

Имам благу нарав.	2.77	1.269	776
Често противречим другим људима.	2.54	1.151	776
Често побесним.	2.37	1.158	776
Лако се изнервирам.	2.75	1.264	776
Често се супростављам мишљењу других људи.	2.80	1.092	776
Лако планем.	2.66	1.336	776
Често се посвађам са другима.	1.81	.967	776

Напомена. АС –аритметичка средина, СД –стандарна девијација; N-број испитаника

**Табела 18**

*Екстраверзија*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајт
АС ајтема	2.542	1.811	2.803	.992	1.547	.090	10	.866	.868

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс –максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

**Табела 19**

*Екстраверзија*

	АС	СД	N
Дружим се са великим бројем људи.	3.40	1.209	776
Волим људе.	4.23	.975	776
Ја сам пријатна особа.	4.09	.848	776
Углавном сам добро расположен.	4.00	.824	776
Веома сам срдачан.	3.98	.893	776
Ја сам ведра особа.	4.07	.909	776
Веома сам друштвен.	3.94	1.040	776
Лако се зближавам са људима.	3.71	1.080	776
Пун сам енергије.	3.72	1.020	776

Напомена. АС –аритметичка средина, СД –стандарна девијација; N-број испитаника



**Табела 20***Неуротицизам*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајт
АС ајтема	2.165	1.550	2.799	1.249	1.806	.122	10	.885	.886

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс – максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

**Табела 21***Неуротицизам*

ајтеми	АС	СД	N
Лако се обесхрабрим.	2.33	1.169	776
Ја баш немам среће.	1.99	1.122	776
Често се осећам огорчено.	2.15	1.187	776
Осећам да је живот неправедан према мени.	2.01	1.182	776
Ја сам несрећна особа.	1.55	.945	776
Често ме море тужне мисли.	2.40	1.243	776
Често сам забринут.	2.80	1.194	776
Често ме мучи осећање кривице.	2.40	1.192	776
Често мислим да живот нема смисла.	1.81	1.138	776
Често осећам тескобу.	2.21	1.155	776

Напомена. АС – аритметичка средина, СД – стандардна девијација; N – број испитаника

**Табела 22***Негативна валенца*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајт
АС ајтема	1.676	1.352	2.098	.746	1.552	.060	10	.828	.835

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс – максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

**Табела 23***Негативна валенца*

ајтеми	АС	СД	N
Често провоцирам друге.	2.10	1.183	776
Често се подсмевам другима.	1.59	.935	776
Уживам да ме се други плаше.	1.64	1.016	776
Није ми проблем да преварим неког.	1.35	.762	776
Често искоришћавам друге.	1.35	.701	776
Често лажем.	1.54	.857	776
Волим свуда да забодем нос.	1.98	1.154	776
Помало сплеткарим.	1.70	.977	776
Понекад помислим да сам језив човек..	1.66	1.085	776
Често оговарам друге.	1.85	.979	776

Напомена. АС – аритметичка средина, СД – стандардна девијација; N-број испитаника

**Табела 24***Отвореност према искуству*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајт
АС ајтема	3.878	3.438	4.408	.970	1.282	.116	10	.818	.826

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс – максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

**Табела 25***Отвореност према искуству*

ајтеми	АС	СД	N
Пратим нова збивања у уметности (музика, филм, књижевност...)	3.55	1.131	776
Имам различита интересовања.	4.14	.893	776
Бавим се многим занимљивим стварима у слободно време.	3.44	1.173	776
Волео бих да испробам што више ствари у животу.	4.15	.912	776

Осећам да ми нова сазнања обогаћују живот.	4.41	.813	776
Нека уметничка дела могу у мени да пробуде снажна осећања.	3.68	1.271	776
Стално се усавршавам и напредујем.	3.84	.956	776
Често трагам за информацијама о стварима које ме занимају.	4.29	.906	776
Жудим за узбуђењима и новинама.	3.61	1.115	776
Ја сам креативна особа.	3.68	1.060	776

Напомена. АС –аритметичка средина, СД –стандарна девијација; N-број испитаника

**Табела 26**

*Позитивна валенца*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајт
АС ајтема	3.255	2.546	3.889	1.343	1.527	.237	10	.820	.823

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс –максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

**Табела 27**

*Позитивна валенца*

ајтеми	АС	СД	N
Ја сам рођени победник.	3.14	1.099	776
Ја сам шармантна особа.	3.61	.986	776
Ја сам мудра особа.	3.67	.869	776
Мислим да сам веома талентован.	3.35	1.013	776
Створен сам за велика дела.	3.24	1.071	776
Мислим да имам неке посебне квалитете.	3.75	.928	776
Ја сам важна особа.	2.73	1.138	776
Ја сам моћна особа.	2.63	1.124	776
Ја сам утицајна особа.	2.55	1.103	776
Често смандрљам неки посао.	3.89	1.138	776

Напомена. АС –аритметичка средина, СД –стандарна девијација; N-број испитаника

**Табела 28**

*Савесност*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајт
АС ајтема	3.843	3.433	4.080	.646	1.188	.050	10	.877	.877

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс – максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

**Табела 29**

*Савесност*

ајтеми	АС	СД	N
Веома сам упоран.	4.06	.936	776
За мене важи: оно што можеш да урадиш данас, не остављај за сутра.	3.43	1.289	776
Веома сам марљив и вредан.	3.91	1.016	776
Увек испуњавам све своје обавезе.	3.92	.974	776
Све што почнем, то и завршим.	3.83	1.076	776
Веома сам темељан у ономе што радим.	4.01	.945	776
Склон сам да одлажем обавезе.	3.47	1.246	776
Немаран сам када су обавезе у питању.	4.08	1.075	776
Ја сам лења особа.	3.82	1.205	776
Често смандрљавам неки посао.	3.89	1.138	776

Напомена. АС – аритметичка средина, СД – стандардна девијација; N-број испитаника

**Кратка скала субјективног благостања**

**Табела 30**

*Субјективног благостања (КСБ)*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајт
АС ајтема	4.106	3.854	4.424	.570	1.148	.046	8	.919	.919

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс – максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

**Табела 31***Субјективног благостања (КСБ)*

ајтеми	АС	СД	N
Осећам да је живот пун лепих изненађења.	4.14	.909	776
Све у свему живот је леп.	4.36	.824	776
Много се смејем.	4.07	.915	776
Осећам се живахно.	3.88	.970	776
Осећам да имам пуно енергије.	3.85	1.005	776
Живот је пун добрих прилика и могућности.	4.19	.871	776
Често се осећам радосно и усхићено.	3.93	.957	776
Дивно је живети.	4.42	.834	776

Напомена. АС –аритметичка средина, СД –стандарна девијација; N-број испитаника

**Табела 32***КСБ - Позитиван афективитет*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајт
АС ајтема	3.934	3.854	4.075	.221	1.057	.010	4	.902	.902

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс –максимални одговор,  $\alpha$  –  
Кронбахова алфа

**Табела 33***КСБ – Позитиван афективитет*

ајтеми	АС	СД	N
Много се смејем.	4.07	.915	776
Осећам се живахно.	3.88	.970	776
Осећам да имам пуно енергије.	3.85	1.005	776
Често се осећам радосно и усхићено.	3.93	.957	776

Напомена. АС –аритметичка средина, СД –стандарна девијација; N-број испитаника

**Табела 34**

*КСБ - Позитиван став*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајт
АС ајтема	4.278	4.139	4.424	.285	1.069	.018	4	.864	.865

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс –максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

**Табела 35**

*КСБ – Позитиван став*

ајтеми	АС	СД	N
Осећам да је живот пун лепих изненађења.	4.14	.909	776
Све у свему, живот је леп.	4.36	.824	776
Живот је пун добрих прилика и могућности.	4.19	.871	776
Дивно је живети.	4.42	.834	776

Напомена. АС –аритметичка средина, СД –стандарнда девијација; N-број испитаника

**Упитник прихватања и акције (AAQ2)**

**Табела 36**

*Психолошка флексибилност*

	АС	мин	макс	опсег	макс/мин	варијанса	број ајтема	$\alpha$	$\alpha$ станд. ајт
АС ајтема	3.054	2.120	5.378	3.25	2.537	1.063	10	.864	.842

Напомена. АС – аритметичка средина, мин – минимални одговор, макс –максимални одговор,  $\alpha$  – Кронбахова алфа

**Табела 37***Психолошка флексибилност*

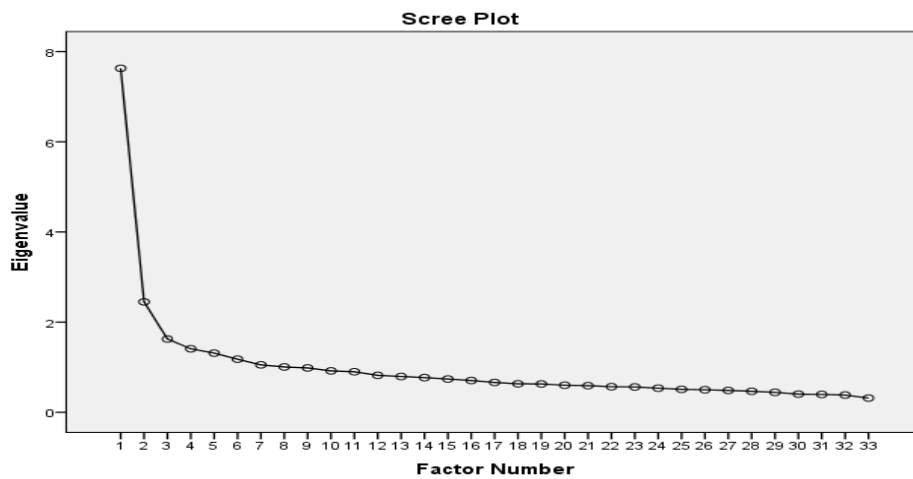
ајтеми	АС	СД	N
Допуштам себи да се присетим и непријатних ствари.	4.37	1.292	776
Тешко ми је да живим живот вредан живљења због болних успомена и сећања.	2.18	1.388	776
Плашим се својих осећања.	2.68	1.676	776
Бринем да нећу моћи да контролишем своје бриге и осећања.	2.77	1.657	776
Моје болне успомене спречавају ме да водим испуњен живот.	2.12	1.491	776
Имам контролу над својим животом.	5.38	1.158	776
Осећања ми стварају проблеме у животу.	3.07	1.668	776
Чини ми се да се већина људи боље сналази у животу од мене.	2.91	1.677	776
Бриге ме спречавају да успем у животу.	2.45	1.528	776
Моје мисли и осећања ме спречавају да живим живот какав желим.	2.61	1.743	776

Напомена. АС –аритметичка средина, СД –стандарнда девијација; N-број испитаника

**III Факторска структура Упитника ригидности РИГ2****Табела 38***Психометријске карактеристике фактора ригидности*

Процент објашњене варијансе	26, 249%
Корелација између факотра	.444
КМО коефицијент репрезентативности	.902

	Хи-квадрат	6877.924
Бартлетов тест	Степени слободe	528
	Значајност	.000



**Табела 39**

*Матрица склопа*

	фактор	
	1	2
Чини ми се да стално наилазим на исте проблеме.	.423	
Када год упознам неког новог, увек се приказујем у истом светлу.		.473
Сматрам да су ствари у животу или црне или беле.		
Девојци/момку увек прилазим на исти начин, чак иако се то раније није показало увек успешним.		.437



Сваки нови проблем који ме се појави решавам на исти или сличан начин.	.398
Увек радим како сам навикао, без обзира на то шта други кажу.	.433
Не умем да сагледам неку идеју из више различитих углова.	
Први утисак о особи не мењам, чак и када је боље упознам.	.403
Мислим да човек треба да буде истрајан у својим принципима, чак иако је то на његову штету.	.413
Сви се према мени понашају на исти начин.	.353
Већина људи из мог окружења ми приговара због истих ствари.	.519
И моји успеси и моји неуспеси се понављају на исти начин.	.497
Увек понављам исте грешке.	.541
Понашам се исто, без обзира на то где се налазим.	.599
Често ми се дешава да не знам зашто се други љуте на мене.	.429
Целог живота се нервирам због истих ствари.	.426
Према свим људима се понашам исто.	.707
Мислим да је немогуће да променим своје понашање, чак иако то желим.	.377 .366
Држим се свог првог утиска о другима.	.414
Имам иста схватања као кад сам био млађи.	.432
Чак иако ситуација налаже другачије, ја се понашам како сам навикао.	.398
Чак и када ми је ситуација важна, не могу да јој се прилагодим.	.465
Умем да причам само о ономе што ме тренутно преокупира.	.395
Верујем да ћу постићи циљ ако се понашам на себи својствен начин.	
Већина људи из мог окружења ме повређује на исти начин.	.558

Моји уобичајени сукоби са другима су последица њиховог неразумевања моје личности.	.534
Многи имају проблема у комуникацији са мном.	.657
Блиске особе морају да препознају моје потребе, чак и када их не изговорим.	.337
Други сматрају да сам неприлагодљив/а.	.643
Имам утисак да су се други кроз живот мењали више него ја.	.448
Тешко се прилагођавам на промене (у школи, на послу).	.530
Сваком послу приступам на исти начин.	.569
Не подносим двосмислене ситуације.	.374

Метод екстракције: фактори по главној оси; метод ротације: Облимин са Кајзер нормализацијом

## Табела 40

### *Матрица структуре*

	фактор	
	1	2
Чини ми се да стално наилазим на исте проблеме.	.443	
Када год упознам неког новог, увек се приказујем у истом светлу.		.392
Сматрам да су ствари у животу или црне или беле.		
Девојци/момку увек прилазим на исти начин, чак иако се то раније није показало увек успешним.		.446
Сваки нови проблем који ми се појави решавам на исти или сличан начин.	.340	.470
Увек радим како сам навикао, без обзира на то шта други кажу.		.489
Не умам да сагледам неку идеју из више различитих углова.	.385	

Први утисак о особи не мењам, чак и када је боље упознам.	.424	
Мислим да човек треба да буде истрајан у својим принципима, чак иако је то на његову штету.	.426	
Сви се према мени понашају на исти начин.	.411	
Већина људи из мог окружења ми приговара због истих ствари.	.538	
И моји успеси и моји неуспеси се понављају на исти начин.	.576	.397
Увек понављам исте грешке.	.600	.373
Понашам се исто, без обзира на то где се налазим.	.572	
Често ми се дешава да не знам зашто се други љуте на мене.	.467	
Целог живота се нервирам због истих ствари.	.513	.384
Према свим људима се понашам исто.	.636	
Мислим да је немогуће да променим своје понашање, чак иако то желим.	.539	.533
Држим се свог првог утиска о другима.	.462	
Имам иста схватања као кад сам био млађи.	.485	
Чак иако ситуација належа другачије, ја се понашам како сам навикао.	.491	.538
Чак и када ми је ситуација важна, не могу да јој се прилагодим.	.552	.403
Умем да причам само о ономе што ме тренутно преокупира.	.435	
Верујем да ћу постићи циљ ако се понашам на себи својствен начин.	.334	
Већина људи из мог окружења ме повређује на исти начин.	.582	
Моји уобичајени сукоби са другима су последица њиховог неразумевања моје личности.	.547	
Многи имају проблема у комуникацији са мном.	.563	

Блиске особе морају да препознају моје потребе, чак и када их не изговорим.	.396	
Други сматрају да сам неприлагодљив/а.	.542	
Имам утисак да су се други кроз живот мењали више него ја.	.527	.375
Тешко се прилагођавам на промене (у школи, на послу).	.493	
Сваком послу приступам на исти начин.		.586
Не подносим двосмислене ситуације.		.424

---

Метод екстракције: фактори по главној оси; метод ротације: Облимин са Кајзер нормализацијом